

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
DİYARBAKIR VALİLİĞİ
ÇEVRE, ŞEHİRCİLİK VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İL MÜDÜRLÜĞÜ**

**DİYARBAKIR İLİ 2024 YILI ÇEVRE DURUM
RAPORU**

**HAZIRLAYAN:
ÇED VE ÇEVRE İZİNLERİNDEN SORUMLU ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ**

DİYARBAKIR – 2025

İÇİNDEKİLER

Sayfa

GİRİŞ	1
A. HAVA	4
A.1. HAVA KALİTESİ	4
A.2. HAVA KALİTESİ ÜZERİNE ETKİ EDEN KİRLETİCİLER	8
A.3. HAVA KALİTESİNİN KONTROLÜ KONUSUNDAKİ ÇALIŞMALAR	11
A.3.1. Temiz Hava Eylem Planları	11
A.4. ÖLÇÜM İSTASYONLARI	11
A.5. ÇEVRESEL GÜRÜLTÜ	13
A.6. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ EYLEM PLANI ÇERÇEVESİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR	15
A.7. ULAŞIM VE HAREKETLİLİK	16
A.8 SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	16
B. SU VE SU KAYNAKLARI	18
B.1. İLİN SU KAYNAKLARI VE POTANSİYELİ	18
B.1.1. Yüzeysel Sular	18
B.1.1.1. Akarsular	18
B.1.1.2. Doğal Göller, Göletler ve Rezervuarlar	18
B.1.2. Yeraltı Suları	19
B.1.2.1. Yeraltı Su Seviyeleri	19
B.2. SU KAYNAKLARININ KALİTESİ	20
B.3. SU KAYNAKLARININ KİRLİLİK DURUMU	21
B.3.1. Noktasal kaynaklar	22
B.3.1.1. Endüstriyel Kaynaklar	22
B.3.1.2. Evsel Kaynaklar	22
B.3.2. Yayılı Kaynaklar	22
B.3.2.1. Tarımsal Kaynaklar	22
B.3.2.2. Diğer	23
B.4. DENİZLER	23
B.4.1. Deniz Kıyı Sularının Kirlilik Durumu	23
B.4.2. Plajların Su Kalitesi ve Mavi Bayrak Durumu	23
B.4.3. Acil Müdahale Planları	24
B.4.4. Atık Kabul Tesisleri ve Atık Alma Gemileri	24
B.4.5. Denizdeki Balık Çiftlikleri	24
B.4.6. Deniz Çöpleri	24
B.5. SEKTÖREL SU KULLANIMLARI VE YAPILAN SU TAHSİSLERİ	24
B.5.1. İçme ve Kullanma Suyu	24
B.5.1.1 Yüzeysel su kaynaklarından kullanılan su miktarı ve içme suyu arıtım tesisi mevcudiyeti	24
B.5.1.2. Yeraltı su kaynaklarından temin edilen su miktarı ve içme suyu arıtım tesisi mevcudiyeti	27
B.5.1.3. İçme Suyu temin edilen kaynağın adı, mevcut durumu, potansiyeli vb.	27
B.5.2. Sulama	27
B.5.2.1. Salma sulama yapılan alan ve kullanılan su miktarı	27
B.5.2.2. Damla, yağmurlama veya basınçlı sulama yapılan alan ve kullanılan su miktarı	28
B.5.3. Endüstriyel Su Temini	28
B.5.4. Enerji Üretimi Amacıyla Su Kullanımı	28
B.5.5. Rekreatiyonel Su Kullanımı	30
B.6. ÇEVRESEL ALTYAPI	30
B.6.1. Kentsel Kanalizasyon Sistemi ve Atıksu Arıtma Tesisleri Hizmetleri	30
B.6.2. Organize Sanayi Bölgeleri ve Münferit Sanayiler Atıksu Altyapı Tesisleri	34
B.6.3. Düzenli Depolama Tesislerinde Oluşan Sızıntı Sularının Yönetimi	34

B.6.4. Arıtılmış Atıksuların Yeniden Kullanılması veya Bertarafı	35
B.7. TOPRAK KİRLİLİĞİ VE KONTROLÜ.....	35
B.7.1. Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalar.....	35
B.7.2. Arıtma Çamurlarının Bertaraf Yöntemi	36
B.7.3. Madencilik faaliyetleri ile bozulan arazilerin doğaya yeniden kazandırılmasına ilişkin yapılan çalışmalar	37
B.7.4. Tarımsal Faaliyetler İle Oluşan Toprak Kirliliği	37
B.8. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	39
C. ATIK	40
C.1. BELEDİYE ATIKLARI	40
C.2. HAFRİYAT TOPRAĞI, İNŞAAT VE YIKINTI ATIKLARI.....	42
C.3. SIFIR ATIK YÖNETİMİ.....	44
C.3.1. Eğitimler.....	44
C.3.2. Atık Getirme Merkezleri	44
C.3.3. Temel seviye Sıfır Atık Belgesi Alan Bina/Yerleşke Sayısı.....	45
C.4. AMBALAJ ATIKLARI.....	47
C.5. TEHLİKELİ ATIKLAR.....	49
C.6. ATIK YAĞLAR.....	50
C.7. ATIK PİL VE AKÜMÜLATÖRLER	51
C.8. BİTKİSEL ATIK YAĞLAR	51
C.9. ÖMRÜNÜ TAMAMLAMIŞ LASTİKLER.....	51
C.10. ATIK ELEKTRİKLİ VE ELEKTRONİK EŞYALAR	52
C.11. ÖMRÜNÜ TAMAMLAMIŞ ARAÇLAR	53
C.12. TEHLİKESİZ ATIKLAR.....	53
C.12.1 Demir ve Çelik Sektörü ve Cüruf Atıkları.....	54
C.12.2 Kömürle Çalışan Termik Santraller ve Kül	55
C.12.3 Atıksu Arıtma Çamurları.....	55
C.13. TIBBİ ATIKLAR.....	55
C.14. MADEN ATIKLARI	56
C.15. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	56
Ç. BÜYÜK ENDÜSTRİYEL KAZALARIN ÖNLENMESİ ÇALIŞMALARI.....	58
Ç.1. BÜYÜK ENDÜSTRİYEL KAZALAR.....	58
Ç.2. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	58
D. PİYASA GÖZETİMİ VE DENETİMİ ÇALIŞMALARI	59
D.1. PİYASA GÖZETİMİ VE DENETİMİ (PGD)	59
D.2. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	59
E. DOĞA KORUMA VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK.....	60
E.1. FLORA	60
E.2. FAUNA	65
E.3. ORMANLAR, MİLLİ PARKLAR VE TABİAT PARKLARI	87
E.3.1. Ormanlar.....	87
E.3.2. Milli Parklar.....	89
E.3.3. Tabiat Parkları.....	89
E.4. ÇAYIR VE MERA	91
E.5. SULAK ALANLAR.....	91
E.6. TABİAT VARLIKLARINI KORUMA ÇALIŞMALARI	96
E.6.1. Tabiat Anıtları.....	96
E.6.2. Tabiatı Koruma Alanları	96
E.6.3. Anıt Ağaçlar	98
E.6.4. Özel Çevre Koruma Bilgileri	100

<i>E.6.5. Doğal Sit Alanları</i>	101
E.7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	102
F. ARAZİ KULLANIMI	103
F.1. ARAZİ KULLANIM VERİLERİ	103
F.2. MEKÂNSAL PLANLAMA	105
F.2.1. Çevre Düzeni Planı	105
F.3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	110
G. ÇED, ÇEVRE İZİN VE LİSANS İŞLEMLERİ	111
G.1. ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ İŞLEMLERİ	111
G.2. ÇEVRE İZİN VE LİSANS İŞLEMLERİ	112
G.3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	113
H. ÇEVRE DENETİMLERİ VE İDARİ YAPTIRIM UYGULAMALARI	114
H.1. ÇEVRE DENETİMLERİ	114
H.2. ŞİKÂyetLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	115
H.3. İDARİ YAPTIRIMLAR	115
H.4. ÇEVRE KANUNU UYARINCA DURDURMA CEZASI UYGULAMALARI	117
H.5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	117
I. KİRLETİCİ SALIM VE TAŞIMA KAYDI UYGULAMALARI	118
İ. ÇEVRE EĞİTİMLERİ	121

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Çizelge 1 – Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği limit değerleri ve uyarı eşikleri ...	6
Çizelge 2 - Ulusal hava kalite indeksi kesme noktaları	7
Çizelge 3- Ulusal hava kalitesi indeksi	7
Çizelge 4 –2024 yılı itibariyle sürekli emisyon ölçüm sistemleri	8
Çizelge 5 – 2024 yılında kullanılan yakıt türleri ve miktarları.....	10
Çizelge 6– 2024 yılında hava kalitesi ölçüm istasyon yerleri ve ölçülen parametreler.....	12
Çizelge 7 – 2024 yılı hava kalitesi parametreleri aylık ortalama değerleri ve sınır değerin aşıldığı gün sayıları ($\mu\text{g}/\text{m}^3$; CO : mg/m^3).....	13
Çizelge 8– Tamamlanan Gürültü Bariyerleri	15
Çizelge 9- 2024 yılındaki araç sayısı ve egzoz ölçümü yaptıran araç sayısı.....	16
Çizelge 10– Tamamlanan Bisiklet Yolları	16
Çizelge 11– Tamamlanan Yeşil Yürüyüş Yolları	16
Çizelge 12– Tamamlanan Çevre Dostu Sokak	16
Çizelge 13–İlin akarsuları	18
Çizelge 14 - Mevcut göl, gölet ve rezervuarlar	19
Çizelge 15 – Yeraltı suyu potansiyeli.....	19
Çizelge 16- Diyarbakır ilinin yeraltı su seviyesi ve bunun yıllar içerisindeki değişimi.....	20
Çizelge 17– 2024 yılı yüzey ve yeraltı sularında tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan nitrat kirliliği ile ilgili analiz sonuçları	20
Çizelge 18- Diyarbakır İlinde Toprak Kaynaklarının Kullanım Durumu	22
Çizelge 19–2024 yılı itibariyle acil müdahale planı hazırlaması gereken ve onaylı plana sahip kıyı tesisi sayısı.....	24
Çizelge 20 –2024 yılı itibariyle kentsel atıksu arıtma tesislerinin durumu	33
Çizelge 21 –2024 yılı OSB, Serbest Bölgeler ve Sanayi Sitelerinde atıksu arıtma tesislerinin (AAT) durumu	34
Çizelge 22–2024 yılı itibariyle münferit sanayiye ait atıksu arıtma tesisi (AAT) sayısı.....	34
Çizelge 23–2024 yılı itibariyle yeniden kullanılan veya bertaraf edilen arıtılmış atıksu durumu.....	35
Çizelge 24- 2024 yılı için tespit edilen noktasal kaynaklı toprak kirliliğine ilişkin veriler.....	35
Çizelge 25–2024 yılında kullanılan ticari gübre tüketiminin bitki besin maddesi bazında ve yıllık tüketim miktarları.....	37
Çizelge 26-2024 yılında tarımda kullanılan girdilerden gübreler haricindeki diğer kimyasal maddeleri (tarımsal ilaçlar vb)	38
Çizelge 27 – 2024 yılında topraktaki pestisit vb tarım ilacı birikimini tespit etmek amacıyla yapılmış analizin sonuçları.....	38
Çizelge 28-2024 yılı için il/ilçe belediyelerince toplanan ve yerel yönetimlerce (büyükşehir belediyesi/ belediye/ birliklerce) yönetilen belediye atığı miktarı ve toplanma, taşınma ve bertaraf yöntemleri ...	41
Çizelge 29–2024 yılı itibariyle hafriyat toprağı, inşaat ve yıkıntı atıkları yönetimi	43
Çizelge 30- 2023 yılında sıfır atık yönetimi kapsamında verilen eğitimler	44
Çizelge 31-2024 yılı itibariyle Atık Getirme Merkezleri/ Mobil Atık Getirme Merkezleri.....	45
Çizelge 32–2024 yılı itibariyle temel seviye sıfır atık belgesini alan il genelindeki bina/yerleşkelerin sayısı.....	45
Çizelge 33– 2023 yılı itibariyle sıfır atık sistemini uygulayan (faaliyet bildiren) ve temel seviye sıfır atık belgesini alan il genelindeki bina yerleşkelerin sayısı.....	46
Çizelge 34– 2022 yılı ambalaj ve ambalaj atıkları istatistik sonuçları	47

Çizelge 35-Kayıtlı ekonomik işletme sayısı.....	47
Çizelge 36– 2024 yılında kayıtlı ambalaj atığı toplama ayırma tesisi sayısı.....	48
Çizelge 37- 2024 yılında ambalaj atığı geri kazanım tesisi sayısı.....	48
Çizelge 38– 2022 yılında atık işleme yöntemine göre atık miktarları*	50
Çizelge 39–2022 yılı için atık madeni yağ geri kazanım ve bertaraf miktarları	50
Çizelge 40– Yıllar itibariyle atık akü ve pil miktarı (kg)*	51
Çizelge 41– 2022 yılı için atık bitkisel yağlarla ilgili veriler	51
Çizelge 42–2024 yılında oluşan ömrünü tamamlamış lastikler ile ilgili veriler.....	52
Çizelge 43– Yıllar itibariyle beyan edilen ÖTL miktarları (ton/yıl)	52
Çizelge 44– 2024 yılı AEEE toplanan ve işlenen miktarlar.....	53
Çizelge 45–İlde yer alan ÖTA Tesis sayısı (Adet).....	53
Çizelge 46–2022 yılı tehlikesiz atıkların miktarı ve bertaraf edilmesi ile ilgili verileri.....	54
Çizelge 47–2024 yılı için ildeki demir ve çelik üreticileri, cüruf ve bertaraf yöntemi	54
Çizelge 48- 2024 yılı termik santrallerde kullanılan kömür, oluşan cüruf ve uçucu kül miktarı	55
Çizelge 49–2024 yılında il sınırları içinde oluşan yıllık tıbbi atık miktarı.....	55
Çizelge 50- Yıllara göre tıbbi atık miktarı	56
Çizelge 51- 2024 yılında maden zenginleştirme tesislerinden kaynaklanan atık miktarı	56
Çizelge 52–2024 yılı itibariyle bulunan atık işleme tesisi sayısı*	57
Çizelge 53–2024 yılında BEKRA kuruluşlarının sayısı.....	58
Çizelge 54–2024 yılında BEKRA denetimi yapılan kuruluş sayısı	58
Çizelge 55–2024 yılında Katı Yakıtlara Ait Piyasa Gözetimi ve Denetimi	59
Çizelge 56– Arazi kullanım sınıflandırması.....	104
Çizelge 57– Bakanlık merkez ve ÇŞİDİM tarafından 2024 yılı içerisinde alınan ÇED Olumlu ve ÇED Gerekli Değildir Kararlarının sektörel dağılımı*	111
Çizelge 58– Bakanlık merkez ve ÇŞİDİM tarafından 2014-2024 yılları arasında verilen muafiyet kararlarının sektörel dağılımı	112
Çizelge 59– 2014-2024 yılları arasında verilen iade/iptal kararlarının sektörel dağılımı	112
Çizelge 60–2024 yılında Bakanlık Merkez teşkilatı ve ÇŞİDİM tarafından verilen Geçici Faaliyet Belgesi ve Çevre İzni/Çevre İzni ve Lisansı Belgesi sayıları.....	112
Çizelge 61- 2024 yılında ÇŞİDİM tarafından gerçekleştirilen denetimlerin sayısı	114
Çizelge 62–2024 yılında ÇŞİDİM’e gelen tüm şikâyetler ve bunların değerlendirilme durumları	115
Çizelge 63- 2024 yılında ÇŞİDM tarafından uygulanan ceza miktarları ve sayısı	115
Çizelge 64- Diyarbakır İlinde Kirletici Salım ve Taşıma Kaydı Sistemine Kayıtlı Tesislerin Sektörel Dağılımı.....	118

GRAFİKLER DİZİNİ

Sayfa

Grafik 1- 2024 yılında Diyarbakır istasyonu PM ₁₀ parametresi günlük ortalama değer grafiği*	12
Grafik 2 - 2024 yılında Diyarbakır istasyonu SO ₂ parametresi günlük ortalama değer grafiği*	12
Grafik 3– 2024 yılında gürültü konusunda yapılan şikâyetlerin dağılımı	14
Grafik 4– Yıllar itibariyle plajların durumu, mavi bayrak almış plaj ve marinaların sayısı	23
Grafik 5 – 2023 yılı belediyeler tarafından içme ve kullanma suyu şebekesi ile dağıtılmak üzere temin edilen su miktarının kaynaklara göre dağılımı	25
Grafik 6 –2024 yılında endüstrinin kullandığı suyun kaynaklara göre dağılımı	28
Grafik 7 – Yıllar bazında kanalizasyon şebekesi tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam nüfusa oranı	30
Grafik 8 – Yıllar bazında atıksu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı	31
Grafik 9 -2024 yılında belediyelerden kaynaklanan arıtma çamurunun yönetimi	36
Grafik 10 – 2024 yılında sanayiden kaynaklanan arıtma çamurunun yönetimi	37
Grafik 11 - 2024 yılı itibariyle Belediye atık karakterizasyonu	40
Grafik 12- Yıllar bazında sıfır atık yönetimi kapsamında verilen eğitimlere katılan kişi sayısı	44
Grafik 13 – Yıllar itibariyle temel seviye sıfır atık belgesini alan bina/yerleşke sayısı	46
Grafik 14– Yıl bazında kayıtlı ekonomik işletme sayısı	48
Grafik 15 – Yıl bazında bulunan ambalaj atığı geri kazanım tesisi sayısı	49
Grafik 16– Atık yönetim uygulaması verilerine göre ilimizdeki tehlikeli atık yönetimi*	49
Grafik 17 – Yıllar itibariyle ilinde atık madeni yağ miktarları	50
Grafik 18– Yıllar itibariyle beyan edilen ÖTL miktarları (ton/yıl)	52
Grafik 19- Yıllar itibariyle atık elektrikli ve elektronik eşya miktarları (ton)	52
Grafik 20- Yıllar itibariyle AEEE işleyen tesis sayısı	52
Grafik 21 – Atık yönetim uygulaması verilerine göre ilimizdeki tehlikesiz atık yönetimi	54
Grafik 22 – 2024 yılı kül atıklarının yönetimi	55
Grafik 23- 2024 yılında madencilikte proses atıklarının bertarafı	56
Grafik 24- Arazi kullanım durumuna göre arazi sınıflandırması	103
Grafik 25 – 2024 yılında ÇED Olumlu Kararı alınan projelerin sektörel dağılımı	111
Grafik 26–2024 yılında ÇED Gerekli Değildir Kararı alınan projelerin sektörel dağılımı	112
Grafik 27 –2024 yılında verilen Çevre İzin/ Çevre İzin ve Lisans Belgelerinin konularına göre dağılımı	113
Grafik 28- ÇŞİDM tarafından 2024 yılında gerçekleştirilen planlı ve ani çevre denetimlerinin dağılımı	114
Grafik 29- 2024 yılında ÇŞİDM gelen şikâyetlerin konulara göre dağılımı	115
Grafik 30- 2024 yılında ÇŞİDM tarafından uygulanan idari para cezaları miktarının konulara göre dağılımı	116
Grafik 31- 2024 yılında ÇŞİDM tarafından uygulanan idari para cezaları sayısının konulara göre dağılımı	116
Grafik 32– Diyarbakır İlinde Kirletici Salım ve Taşıma Kaydı Sistemine Kayıtlı Tesislerin Sektörel Dağılımı	119
Grafik 33- Diyarbakır İlinde Kirletici Salım ve Taşıma Kaydı Sistemine Kayıtlı Tesislerin Endüstriyel Faaliyet Dağılımı	119

HARİTALAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Harita 1 - HEY Portalı Ulusal PM Emisyonları Dağılım Haritası; (ton/yıl)	5
Harita 2 - Diyarbakır ilinde bulunan hava kirliliği ölçüm cihazlarının yerleri.....	11
Harita 3 -Eğil Peygamberler Tabiat Parkı Proje Alanı	89
Harita 4 – Diyarbakır ilinin Çevre Düzeni Planı	106
Harita 5 - Diyarbakır İlinde Kirlletici Salım ve Taşıma Kaydı Sistemine Kayıtlı Tesislerin Harita üzerinde gösterimi	120

RESİMLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Resim 1- Ters Lale, Ajuga Xylorrhiza Dicle Koruğu , Düğün Çiçeği	63
Resim 2-Böcek Türleri	71
Resim 3-Fırat Kaplumbağası.....	85

GİRİŞ

Diyarbakır İli, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin orta kısmında, El-Cezire de denilen Mezopotamya'nın kuzey batısındadır. Doğudan Batman, Muş; güneyden Mardin; batıdan Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya; kuzeyden Elazığ ve Bingöl illeriyle çevrilmiştir.

Diyarbakır nüfusu 1 milyonu aşan iller arasında yer almaktadır. Diyarbakır kentinde büyük nüfus toplanması dışında İlde nüfus dağılımını belirleyen en önemli etken, çevre koşullarıdır. Diyarbakır'ın iklimi, doğal kaynakları ve gelişme potansiyeli, kentin iç göçlerden payını kırsal yerleşimlerin nüfus erozyonuna uğramasıdır. İlde işsizlik oranının istatistiklere göre %14 olması bu durumu kanıtlamaktadır. Nüfus artış hızındaki dönemsel dalgalanmalarda, ülkenin ekonomik ve toplumsal konjonktürü ve kırsal alanlardaki sosyal ve ekonomik zorlukların etkili olduğu bilinmektedir.

Diyarbakır ili merkez ilçeler ile birlikte 17 ilçeden oluşmaktadır. 2015 yılı nüfus tespitine göre Diyarbakır ilinin toplam nüfusu 1.607.437'dir. Bunun 1.200.172'si şehir merkezlerinde; 434.876'sı kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Buna göre, 2015 yılında nüfusun %73'ü kentlerde, %27'si kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Başka bir deyişle Diyarbakır'da kentleşme oranı %71,3'dir. İlin nüfus yoğunluğuna bakıldığında km² başına 101 kişi düşmektedir. Kent merkezindeki nüfus yoğunluğu alt belediye ve mahallelere göre farklılaşmaktadır.

İlde karasal iklim gözlenir. Gündüz ile gece arasında belirgin sıcaklık farkları yaşanır. Doğal bitki örtüsü ve Orman alanları gelişmemiştir. Daha çok makilik ve çalılık alanları gözlenmektedir. Diyarbakır'da sert bir kara ve subtropik yayla iklimi hâkimdir. İklimin sertliği ve yağışların azlığı dolayısıyla yazlar kurak ve çok sıcak geçer, ancak kışlar Doğu Anadolu'daki gibi çok sert geçmez, çünkü Güneydoğu Toroslar, kuzeyden gelen soğuk havaların yolunu keser. Diyarbakır'da 1970-2015 yılları arası ölçüm verisine göre; yıllık sıcaklık ortalaması 15,8 °C dir. İlimizde en yüksek (maksimum) sıcaklık; 1998 yılı ağustos ayının 28. gününde 44,8 0C, en düşük (minimum) sıcaklık; ise 2006 yılı Aralık ayının 30. gününde -23,4 0C olarak kayıt edilmiştir.

Yine 40 yıllık verilere göre yıllık ortalama yağış toplamı miktarı 474,9 mm'dir. Yağışlar daha ziyade kış ve bahar aylarında görülmekte, yaz ayları kurak geçmektedir. Kuzeydeki dağların eteğine doğru gidildikçe orografik sebeplerden dolayı yağışlarda artma görülür. Kar yağışları Aralık, Ocak, Şubat ve daha az miktarda Kasım ve Mart aylarında olmaktadır. Karın yerde kalış süresi, kar yağışı devamlı olmadığından 1 ila 6 gün arasında değişir.

Ülke sanayisinin değişmekte olduğu şu günlerde, teknolojik arenada hak ettiği yeri almak isteyen Diyarbakır'ın, hedefine doğru emin adımlarla ilerlemekte olduğu açıkça görülmektedir. Gerçekten de sahip olduğu birçok avantajlar ve potansiyelin yanı sıra GAP Projesi'nin de önemli uygulama alanlarından biri olması, İlimizi yerli ve yabancı yatırımcılar için bir ilgi odağı haline getirmiştir. Son aylarda yaşanan ve çeşitli kurumların da destekleyici olarak rol aldığı bu büyük yatırımcı sirkülasyonu, artık ilimizin taze verilerle donatılmış yeni bir sanayi fotoğrafının oluşturulmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. İlimizin genel sanayi yapısı tespit edilirken teşvik mevzuatının önceki ve sonraki süreci önemli rol oynamaktadır. Teşvik mevzuatının uygulandığı 1985 yılı öncesinde, İlimizin kamu ve özel sanayi kesimine 2 ait toplam yatırım adedi 40 civarında iken, getirilen cazip teşvik tedbirleri sayesinde özellikle 1985–1997 yılları arasında yoğun bir yatırım hamlesinin

başlatıldığı ve bu dönem içerisinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığından alınan Yatırım Teşvik Belge Sayısının 604 civarından olduğu ve bunlardan takriben 241 yatırımın fiziki imalata başladığı Yatırım Envanter Çalışmalarında tespit edilmiştir.

İlimizde faaliyette bulunan 284 sanayi tesisi bulunmaktadır. Son yıllarda verilen krediler sayesinde yeni proje sayısında önemli bir artış görülmektedir. İlimizdeki hızlı nüfus artışına paralel olarak artan işsizlik sorununun bir nebze olsun hafifletilebilmesi için bu tür teşvik ve yatırımların arttırılması gerekli ve önemlidir. İlimizde Tasdikli Sanayi alanlarının çoğu merkezde olmalarına karşın, Ergani, Silvan, Çermik, Bismil, Lice ve Çınar İlçelerinde de sanayi tesisleri bulunmaktadır. İlimiz sınırları dâhilinde ise bir adet Organize Sanayi Bölgesi, bir adet Hayvancılık İhtisas Organize Sanayi Bölgesi, 6 adet küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Ayrıca, projesi onaylanmış bir adet Tekstil İhtisas Organize Sanayi Bölgesi de ihale aşamasındadır.

Yüzölçümü 1.555.527 ha olan Diyarbakır İli topraklarının 695.923 ha'ı tarım alanı, 141.644 ha'ı çayır ve mera, 325.359 ha'ı orman, 392.601 ha'ı da tarıma elverişsiz alandır. Diyarbakır ilindeki tarım işletmelerinin %50'sinde yalnız bitkisel üretim, %45'inde bitkisel ve hayvansal üretim, %5'inde ise sadece hayvansal üretim faaliyeti yapılmaktadır. İlimizde genellikle tarla tarımı yapılmakta olup, sulu tarım alanının az olması nedeniyle arazinin bir bölümü nadasa bırakılmaktadır. İlimizi de kapsayan GAP Projesinin bağlaması ile birlikte yapılacak sulu tarımda hem nadas olayının ortadan kalkacağı hem de ikinci ürün ekiminin gündeme gireceği ve dolayısıyla üretimin artacağı planlanmaktadır. İlimizde halen %11,1 olan sulu tarım alanı GAP ile %64'e yükselecektir. Köylerdeki nüfusla birlikte il ve ilçe merkezlerinde yaşayan nüfusun büyük bir kısmı tarım ve hayvancılıkla direkt veya dolaylı olarak ilgilenmektedir. İlimizin sahip olduğu 15.355 km²'lik alanın %52'si olan 534.576 hektar tarım alanında, 50.212 aile tarımsal faaliyette bulunmaktadır.

Diyarbakır'da sulu arazinin az olması, sebze-meyve ve bağ-bahçe üretimini olumsuz yönde etkilemektedir. Mevcut bulunan sebzelik ve bahçeler sadece Dicle Nehri etrafında az miktarda bulunmaktadır.

Diyarbakır'a toprak-insan ilişkisi yönünden bakıldığında topraklarımızın, %44'ü tarımsal faaliyetlere elverişli olmakla beraber kırsal alan da yaşayan çiftçi ailelerin 545'i topraksızdır. Türkiye genelinde olduğu gibi Diyarbakır ilindeki tarım işletmeleri, hızlı nüfus artışı ve artan nüfusun tarım dışı sektörde istihdam edilmesi zorunluluğuna karşılık bu sektörlerde iş gücü talebinin nüfus artışına uygun düzeyde arttırılamaması; tarımın gelişim hızının nüfus artışını karşılamada yetersiz kalması ve miras yoluyla arazilerin bölünmesi gibi nedenlerle giderek küçülmüştür. Bu durum tarımsal faaliyetlerde ve bölgemizin kalkınmasında engelleyici rolleri meydana getirmektedir.

Diyarbakır kültürel açıdan ülkemizin en önemli şehirlerinden biridir. Anadolu, tarih içinde pek çok medeniyetin kurulduğu ve sona erdiği bir bölgedir. İlimiz de bu medeniyetlerin kesişme noktası olması itibarı ile tarihi eserlerin (höyükler, antik yerleşimler, kaleler, kervansaraylar, köprüler, hanlar, camiler, türbeler) bol bulunduğu bir bölgedir. Yöre halkının kendine özgü örf adet ve inanışları da coğrafyanın kültürel değerini artırmakta ve kültür turizmi için geniş olanaklar sunmaktadır. Sadece İlimize değil bölgeye hizmet veren ve ülkemizin büyük üniversiteleri arasına girmeyi başaran Dicle Üniversitesi sayesinde iş ve kongre turizmi, zengin mağaraları ile "mağara turizmi" ve Çermik kaplıcaları sayesinde de termal turizmi gibi alternatif turizm olanaklarına sahiptir.

Diyarbakır Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğünde, çevre ile ilgili iş ve işlemler ÇED ve Çevre İzinleri Şubesi ve Çevre Yönetimi ve Denetimi Şubesi olmak üzere 2 şube müdürlüğünce gerçekleştirilmektedir. Çevre Yönetimi ve Denetimi Şubesinde 1 şube müdürü, 4 çevre mühendisi, 2 biyolog olmak üzere 7 personel, ÇED ve Çevre İzinleri Şubesinde ise 1 şube müdürü, 6 çevre mühendisi, 1 mimar ve 1 işçi olmak üzere 9 personel ile iş ve işlemler yürütülmektedir.

A. HAVA

A.1. Hava Kalitesi

Modern yaşamın getirdiği şehirleşmenin bir sonucu olan hava kirliliği, yerel ve bölgesel olduğu kadar küresel ölçekte de etki alanına sahiptir. Hava kirliliğinin insan sağlığına önemli etkileri olması sebebiyle, hava kalitesi konusuna tüm dünyada büyük önem verilmektedir. Hava kirliliği problemlerini çözmek ve strateji belirlemek için, bilimsel topluluk ve ilgili otoritenin her ikisi de atmosferik kirlenici konsantrasyonlarını izlemek ve analiz etmek konusuna odaklanmışlardır (Kyrkilis vd, 2007). Otoritelerin hava kalitesinin korunması ve iyileştirilmesi konusunda sorumluluklarının yanı sıra, halk sağlığını doğrudan etki eden bir konu olması sebebiyle, kamuoyuna iletişim araçları vasıtasıyla hava kirliliği güncel bilgilerini sunması da sorumlulukları arasındadır.

Ülkemizde dış ortam hava kalitesine ilişkin parametrelerin yönetimi Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği gereğince gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda, 2022 yılı itibarıyla geçerli olan hava kalitesi limit değerlerine ilişkin bilgi Çizelge A.1’te verilmektedir.

Hava kalitesi limit değerlerinin sağlanması amacıyla hava kalitesi yönetiminin bileşenleri; emisyon envanteri, hava kalitesi modelleme ve hava kalitesi ölçümleri olarak çalışılmaktadır. Son yıllarda gelişen bilgi teknolojileri hava yönetimi alanında kullanılmaya başlanmış web tabanlı coğrafi bilgi teknolojilerini kullanan” Hava Emisyon Yönetim (HEY) Portalı” Bakanlığımız sunucularında devreye alınmıştır. Bu portalda tüm kirlenici kaynakların coğrafi lokasyonları ve bilgileri kayıt altına alınmakta ve hava kirliliğine katkıları ortaya konulmaktadır. Meteorolojik/topoğrafik etmenler ve sınır ötesi kirlilik taşınımı, şehirlerimizin kirliliğe katkıları bütüncül olarak değerlendirilmekte ve hava kalitesi haritaları hazırlanmaktadır. HEY Portalı aracılığıyla hava kalitesini iyileştirmek üzere Bakanlığımız önderliğinde yerel politikalar geliştirilmektedir.

Ancak farklı kirlenicilere ait ölçümleri anlamak bu konuda çalışan bir bilim insanı için mümkün olsa bile genel halk ve yerel otoriteler için oldukça zor olmaktadır. Bu sebeple, hava kirliliğinin/hava kalitesinin durumunu kamuoyuna açıklarken halkın kolayca anlayabileceği bir sınıflama sistemi kullanılmaktadır. Tüm dünyada yaygın olarak kullanılan, Hava Kalitesi İndeksi (HKİ) denilen bu sınıflama sistemi ile havadaki kirlenicilerin konsantrasyonlarına göre hava kalitesi için iyi, orta, kötü, tehlikeli vb şeklinde derecelendirme yapılmaktadır. Dünyanın pek çok ülkesinde indeks hesaplanmasında kullanılan yöntem ve kriterler, kendi ülkelerinde uygulanan hava kalitesi standartlarına uygun şekilde oluşturulmuştur.

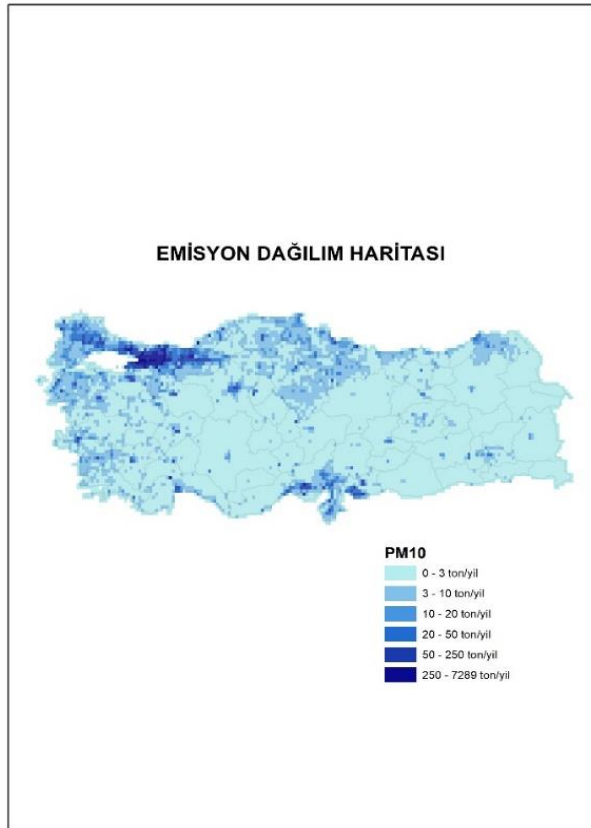
Bir ulusun hava kalitesinin iyileştirilmesi konusundaki başarısı, yerel ve ulusal hava kirliliği sorunları ve kirlilik azaltmadaki gelişmeler konusunda doğru ve iyi bilgilendirilmiş vatandaşların desteğine bağlıdır (Sharma vd, 2003a). Bir bölgedeki kirlenici seviyelerini anlamak için uygun bir aracın geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu araç, vatandaşın hava kirliliği seviyesi hakkında doğru ve anlaşılabilir şekilde bilgi sağlarken, aynı zamanda ilgili otoritelerin toplum sağlığını korumak için önlem almaları konusunda kullanılabilir olmalıdır (Kyrkilis vd, 2007).

Bu amaçla, geliştirilen standart değerler, gerek uyarıcı ve anlaşılabilir olması gerekse de kullanımı açısından yaygın olarak bir indekse çevrilerek sunulabilmektedir. Belli bir bölgedeki hava kalitesinin karakterize edilmesi için ülkelerin kendi sınır değerlerine göre dönüştürdükleri ve kirlilik sınıflandırılmasının yapıldığı bu indekse Hava Kalitesi İndeksi (HKİ) (Air Quality Index/AQI) adı

verilmektedir. İndeks belirli kategorilerde farklı tanım ve renkler kullanılarak ifade edilmekte ve ölçümü yapılan her kirletici için ayrı ayrı düzenlenmektedir (Yavuz, 2010).

Ulusal Hava Kalitesi İndeksi, ulusal mevzuatımız ve sınır değerlerimize uygun olarak oluşturulmuştur. 5 temel kirletici için hava kalitesi indeksi hesaplanmaktadır. Bunlar; partikül maddeler (PM₁₀), karbon monoksit (CO), kükürt dioksit (SO₂), azot dioksit (NO₂) ve ozon (O₃) dur.

Hava kalitesi yönetimine esas değerlendirme ve politika üretme amaçlı çalışmalar için sadece ölçüm sonuçları yeterli olmamaktadır. Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği çerçevesinde hava kalitesi modelleme araçları ile ulusal ölçekli bütüncül değerlendirmeye altlık oluşturacak hava kalitesi haritaları elde edilmektedir. HEY Portalı aracılığıyla hava yönetimi alanında bilgi işlem teknolojilerinin etkin olarak kullanımıyla, vatandaşlarımızın soludukları ve yarın soluyacakları hava kalitesi hakkında yüksek çözünürlüklü harita bilgisi edinebilmeleri amaçlanmaktadır.

Harita 1 - HEY Portalı Ulusal PM Emisyonları Dağılım Haritası; (ton/yıl)

Hava kalitesi yönetimi bileşeni olan modelleme çalışmaları Bakanlığımızca hem ulusal/bölgesel /yerel ölçekte yürütülmekte; hem de geliştirilen yerli ve milli NEFES yazılımıyla sokak seviyesinde hava kalitesi değerlerinin 3 Boyutlu ortamda tespit edilmesi için kullanılmaktadır.

Çizelge 1 – Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği limit değerleri ve uyarı eşikleri

KİRLLETİCİ	ORTALAMA SÜRE	LİMİT DEĞER	UYARI EŞİĞİ
		($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	
SO ₂	saatlik -insan sağlığının korunması için-	350	500 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ (hava kalitesinin temsili bölgelerinde bütün bir “bölge” veya “alt bölge”de veya en azından 100 km ² ’de –hangisi küçükse- üç ardışık saatte ölçülür)
	24 saatlik -insan sağlığının korunması için-	125	
	yıllık ve kış dönemi (Ekosistemin korunması) -insan sağlığının korunması için-	20	
NO ₂	aatlik-insan sağlığının korunması için- (2024 yılı itibarıyla hedeflenen sınır değer mevcuttur)	220	400 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ (hava kalitesinin temsili bölgelerinde bütün bir “bölge” veya “alt bölge”de veya en azından 100 km ² ’de –hangisi küçükse- üç ardışık saatte ölçülür)
	yıllık -insan sağlığının korunması için-(2024 yılı itibarıyla hedeflenen sınır değer mevcuttur)	40	
NO _x	yıllık -vejetasyonun korunması için-	30	----
PM ₁₀	24 saatlik -insan sağlığının korunması için-	50	----
	yıllık -insan sağlığının korunması için-	40	
Pb	yıllık -insan sağlığının korunması için-	0,5	----
Benzen	yıllık -insan sağlığının korunması için-	5	----
CO	maksimum günlük 8 saatlik ortalama (mg/m^3)-insan sağlığının korunması için-	10	----

Çizelge 2 - Ulusal hava kalite indeksi kesme noktaları

İndeks	HKİ	SO ₂ [µg/m ³]	NO ₂ [µg/m ³]	CO [µg/m ³]	O ₃ [µg/m ³]	PM10 [µg/m ³]
		1 Sa. Ort.	1 Sa. Ort.	8 Sa. Ort.	8 Sa. Ort.	24 Sa. Ort.
İyi	0 – 50	0-100	0-100	0-5.500	0-120 ^L	0-50
Orta	51 – 100	101-250	101-200	5.501-10.000	121-160	51-100
Hassas	101 – 150	251-500	201-500	10.001-16.000 ^L	161-180 ^B	101-260
Sağlıksız	151 – 200	501-850	501-1.000	16.001-24.000	181-240 ^U	261-400
Kötü	201 – 300	851-1.100	1.001-2.000	24.001-32.000	241-700	401-520
Tehlikeli	301 – 500	>1.101	>2.001	>32.001	>701	>521

L: Limit Değer

B: Bilgi Eşiği

U: Uyarı Eşiği

Çizelge 3- Ulusal hava kalitesi indeksi

<i>Hava Kalitesi İndeksi (AQI) Değerler</i>	<i>Sağlık Endişe Seviyeleri</i>	<i>Renkler</i>	<i>Anlamı</i>
<i>Hava Kalitesi İndeksi bu aralıkta olduğunda..</i>	<i>..hava kalitesi koşulları..</i>	<i>..bu renkler ile sembolize edilir..</i>	<i>..ve renkler bu anlama gelir.</i>
0 - 50	İyi	Yeşil	Hava kalitesi iyi seviyededir.
51 - 100	Orta	Sarı	Hava kalitesi uygun olup, hava kirliliğine hassas gruplar orta düzeyde etkilenebilir.
101- 150	Hassas	Turuncu	Hassas gruplar için sağlık etkileri oluşabilir. Genel halkın etkilenmesi beklenmemektedir
151 - 200	Sağlıksız	Kırmızı	Hassas gruplar ciddi sağlık sorunları yaşayabilir. Genel halkın bazı sağlık etkileri yaşaması muhtemeldir.
201 - 300	Kötü	Mor	Nüfusun tamamının hava kirliliğinden etkilenme olasılığı yüksek olup, hassas gruplar açık hava etkinliklerini kısıtlamalıdır.
301 - 500	Tehlikeli	Kahverengi	Herkes, ciddi sağlık etkileri yaşayabilir. Açık hava etkinliklerinden kaçınılmalıdır.

Çizelge 4 –2024 yılı itibariyle sürekli emisyon ölçüm sistemleri
(DÇŞİDM, 2025)

SEKTÖR	TESİS SAYISI	BACA SAYISI
Ağaç İşleme	-	-
Atık Yakma	-	-
Cam	-	-
Çimento	1	1
Enerji	-	-
Gıda	-	-
Gübre	-	-
Kağıt	-	-
Kimya	-	-
Kireç	-	-
Lastik	-	-
Maden	-	-
Metalurji	-	-
Otomotiv	-	-
Rafineri	-	-
Şeker	-	-
Tekstil	-	-
Jeotermal Enerji (JES)	-	-
TOPLAM	1	1

A.2. Hava Kalitesi Üzerine Etki Eden Kirleticiler

Hava kirliliği, doğrudan veya dolaylı olarak insan sağlığını etkileyerek yaşam kalitesini düşürmektedir. Günümüzde hava kirliliği nedeniyle yerel, bölgesel ve küresel sorunlar yaygın olarak yaşanmaktadır.

Yoğun şehirleşme, şehirlerin yanlış yerleşmesi, motorlu taşıt sayısının artması, düzensiz sanayileşme, kalitesiz yakıt kullanımı, topoğrafik ve meteorolojik şartlar gibi nedenlerden dolayı büyük şehirlerimizde özellikle kış mevsiminde hava kirliliği yaşanabilmektedir.

Bir bölgede hava kalitesini ölçmek, o bölgede yaşayan insanların nasıl bir hava teneffüs ettiğinin bilinmesi açısından çok büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, önemli bir nokta da, bir bölgede meydana gelen hava kirliliğinin sadece o bölgede görülmeyip meteorolojik olaylara bağlı olarak yayılım göstermesi ve küresel problemlere de (küresel ısınma, asit yağmurları, vb) sebep olmasıdır.

Renksiz bir gaz olan kükürtdioksit (SO_2), atmosfere ulaştıktan sonra sülfat ve sülfürik asit olarak oksitlenir. Diğer kirleticiler ile birlikte büyük mesafeler üzerinden taşınabilecek damlalar veya katı partiküller oluşturur. SO_2 ve oksidasyon ürünleri kuru ve nemli depozisyonlar (asitli yağmur) sayesinde atmosferden uzaklaştırılır.

Azot Oksitler (NO_x), Azot monoksit (NO) ve azot dioksit (NO_2), toplamı azot oksitleri (NO_x) oluşturur. Azot oksitler genellikle (%90 durumda) NO olarak dışarı verilir. NO ve NO_2 'nin ozon veya radikallerle (OH veya HO_2 gibi) reaksiyonu sonucunda oluşur. İnsan sağlığını en çok etkileyen azot oksit türü olması itibarı ile NO_2 kentsel bölgelerdeki en önemli hava kirleticilerinden biridir. Azot oksit (NO_x) emisyonları insanların yarattığı kaynaklardan oluşmaktadır. Ana kaynakların başında kara, hava ve deniz trafiğindeki araçlar ve endüstriyel tesislerdeki yakma kazanları gelmektedir.

İnsan sağlığına etkileri açısından, sağlıklı insanların çok yüksek NO_2 derişimlerine kısa süre dahi maruz kalmaları, şiddetli akciğer tahribatlarına yol açabilir. Kronik akciğer rahatsızlığı olan kişilerin ise bu derişimlere maruz kalmaları, akciğerde kısa vadede fonksiyon bozukluklarına yol açabilir. NO_2 derişimlere uzun süre maruz kalınması durumunda ise buna bağlı olarak solunum yolu rahatsızlıklarının ciddi oranda arttığı gözlenmektedir.

Toz Partikül Madde (PM_{10}), partikül madde terimi, havada bulunan katı partikülleri ifade eder. Bu partiküllerin tek tip bir kimyasal bileşimi yoktur. Katı partiküller insan faaliyetleri sonucu ve doğal kaynaklardan, doğrudan atmosfere karışırlar. Atmosferde diğer kirleticiler ile reaksiyona girerek PM 'yi oluştururlar ve atmosfere verilirler. (PM_{10} - $10\text{ }\mu\text{m}$ 'nin altında bir aerodinamik çapa sahiptir) $2,5\text{ }\mu\text{m}$ 'ye kadar olan partikülleri kapsayacak yasal düzenlemeler konusunda çalışmalar devam etmektedir. PM_{10} için gösterilebilecek en büyük doğal kaynak yollardan kalkan tozlardır. Diğer önemli kaynaklar ise trafik, kömür ve maden ocakları, inşaat alanları ve taş ocaklarıdır. Sağlık etkileri açısından, PM_{10} solunum sisteminde birikebilir ve çeşitli sağlık etkilerine sebep olabilir. Astım gibi solunum rahatsızlıklarını kötüleştirebilir, erken ölümü de içeren çeşitli ciddi sağlık etkilerine sebep olur. Astım, kronik tıkalı akciğer ve kalp hastalığı gibi kalp veya akciğer hastalığı olan kişiler PM_{10} 'a maruz kaldığında sağlık durumları kötüleşebilir. Yaşlılar ve çocuklar, PM_{10} maruziyetine karşı hassastır. PM_{10} yardımıyla toz içerisindeki mevcut diğer kirleticiler akciğerlerin derinlerine kadar inebilir. İnce partiküllerin büyük bir kısmı akciğerlerdeki alveollere kadar ulaşabilir. Buradan da kurşun gibi zehirli maddeler %100 olarak kana geçebilir.

Karbonmonoksit (CO), kokusuz ve renksiz bir gazdır. Yakıtların yapısındaki karbonun tam yanmaması sonucu oluşur. CO derişimleri, tipik olarak soğuk mevsimlerde en yüksek değere ulaşır. Soğuk mevsimlerde çok yüksek değerler ulaşılmasının bir sebebi de inversiyon durumudur. CO 'ın global arka plan konsantrasyonu $0,06$ ve $0,17\text{ mg/m}^3$ arasında bulunur. 2000/69/EC sayılı AB direktifinde CO ile ilgili sınır değerler tespit edilmiştir.

İnversiyon, sıcak havanın soğuk havanın üzerinde bulunarak, havanın dikey olarak birbiriyle karışmasının engellenmesi durumudur. Kirlilik böylece yer seviyesine yakın soğuk hava tabakasının içerisinde toplanır.

CO 'nun ana kaynağı trafik ve trafikteki sıkışıklıktır. Sağlık etkileri, akciğer yolu ile kan dolaşımına girerek, kimyasal olarak hemoglobinle bağlanır. Kandaki bu madde, oksijeni hücrelere taşır. Bu yolla, CO organ ve dokulara ulaşan oksijen miktarını azaltır. Sağlıklı kişilerde, daha yüksek seviyelerdeki CO 'e maruz kalmak, algılama ve gözün görme gücünü etkileyebilir. Hafif ve daha ağır kalp ve solunum sistemi hastalığı olan kişiler ve henüz doğmamış ve yeni doğmuş bebekler, CO kirliliğine karşı en riskli grubu oluşturur.

Kurşun (Pb), doğada metal olarak bulunmaz. Kurşun gürültü, ışın ve vibrasyonlara karşı iyi bir koruyucudur ve hava yoluyla taşınır. Kurşun, maden ocakları ve bakır ve tunç (Cu+Sn) alaşımı işlenmesi, kurşun içeren ürünlerin geriye dönüştürülmesi ve kurşunlu petrolün yakılmasıyla çevreye yayılır. Kurşun içeren benzin ilavesi ürünlerinin de kullanılması, atmosferdeki kurşun oranını yükseltir.

Ozon (O₃), kokusuz renksiz ve 3 oksijen atomundan oluşan bir gazdır. Ozon kirliliği, özellikle yaz mevsiminde güneşli havalarda ve yüksek sıcaklıkta oluşur (NO₂+ güneş ışınları = NO+ O => O+ O₂ = O₃). Ozon üretimi uçucu organik bileşikler (VOC) ve karbon monoksit sayesinde hızlandırılır veya güçlendirilir. Ozonun oluşması için en önemli öncü bileşimler NO_x (Azot oksitler) ve VOC'dır. Yüksek güneş ışınlarının etkisiyle ozon derişimi Akdeniz ülkelerinde Kuzey-Avrupa ülkelerinden daha yüksektir. Sebebi ise güneş ışınlarının ozon'un fotokimyasal oluşumundaki fonksiyonundan kaynaklanmasıdır.

Diğer kirleticilere kıyasla ozon doğrudan ortam havasına karışmaz. Yeryüzüne yakın seviyede ozon karmaşık kimyasal reaksiyonlar yoluyla oluşur. Bu reaksiyonlara NO_x, metan, CO ve VOC'ler (etan (C₂H₆), etilen (C₂H₄), propan (C₃H₈), benzen (C₆H₆), toluen (C₆H₅), xylene (C₆H₄) gibi kimyasal maddelerde eklenir. Ozon çok güçlü bir oksidasyon maddesidir. Birçok biyolojik madde ile etkileşimde bulunur. Tüm solunum sistemine zarar verebilir. Ozonun zararlı etkisi derişim oranına ve ozona maruziyet süresine bağlıdır. Çocuklar büyük bir risk grubunu oluşturur. Diğer gruplar arasında öğlen saatlerinde dışarıda fiziksel aktivitede bulunanlar, astım hastaları, akciğer hastaları ve yaşlılar bulunur.

Çizelge 5 – 2024 yılında kullanılan yakıt türleri ve miktarları

(Diyar Gaz – Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü – DOSB, 2025)

	Katı Yakıt			Doğalgaz		Fuel Oil	
	Kullanım Yeri	Cinsi	Tüketim Miktarı (ton)	Kullanım Yeri	Tüketim Miktarı (m ³)	Kullanım Yeri	Tüketim Miktarı (kg)
Sanayi				DOSB	30.738.684,93	Kamu Kurumları	120.000
	Tüketim Miktarı (ton)			Tüketim Miktarı (m ³)		Tüketim Miktarı (m3)	
Konut				280.885.986,602			

* 2023 Yılı içerisinde 61 adet Kalorifer Yakıtı (Kalyak) numunesi alınmış olup, alınan numuneler Mahalli Çevre Kurulu Kararında anılan standartlara uygun olarak çıkmıştır. (Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü, 2021)

A.3. Hava Kalitesinin Kontrolü Konusundaki Çalışmalar

İlimizde, Bakanlığımıza ait Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağına bağlı 1 (bir) adet Hava Kalitesi Ölçüm İstasyonu mevcuttur. İstasyon 2005 yılında kurulmuştur. İstasyonda iki temel hava kirletici parametresi ölçülmektedir. Bunlar: PM10 (partikül madde) ve SO2 (kükürt dioksit) parametreleridir. Bu parametrelerden çıkan sonuçlar bakanlığımızın www.havaizleme.gov.tr adresine saatlik periyotlar halinde aktarılarak kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır.

İstasyon Şehir Merkezinde (Yenişehir İlçesi) Valilik Bahçesinde yer almakta olup, elektrik ihtiyacı Valilikçe sağlanmaktadır. İstasyonun en yakın konuta olan mesafesi 50 m, en yakın yola olan mesafesi 20 m, şehir içi işlek yol mesafesi 50 m, şehirlerarası yol mesafesi 500 m, en yakın sanayi tesisine olan mesafesi 5000 m civarındadır.

Diyarbakır ilinde yer alan sanayi tesisleri genelde şehrin kuzey kısmında Organize Sanayi Bölgesinde yer almaktadır. İstasyonun konumu ise şehrin ortasında konutların arasındadır.

A.3.1. Temiz Hava Eylem Planları

İlimizde Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği ve ilgili Bakanlık Genelgesi çerçevesinde hazırlanmış olan 2020-2024 yıllarını kapsayan Temiz Hava Eylem Planı mevcuttur. Bu plan dâhilinde belirlenmiş eylemlerin, gerçekleşme durumu ile ilgili THEP-İZ İzleme Sisteminde gerekli bilgiler yer almaktadır.

Plan dâhilinde belirlenen eylemlerin gerçekleşme durumları devam etmektedir. 2024 yılı sonunda Temiz Hava Eylem Planının süresinin dolması ile belirlenen hedeflerin tümünün gerçekleşmesi planlanmaktadır.

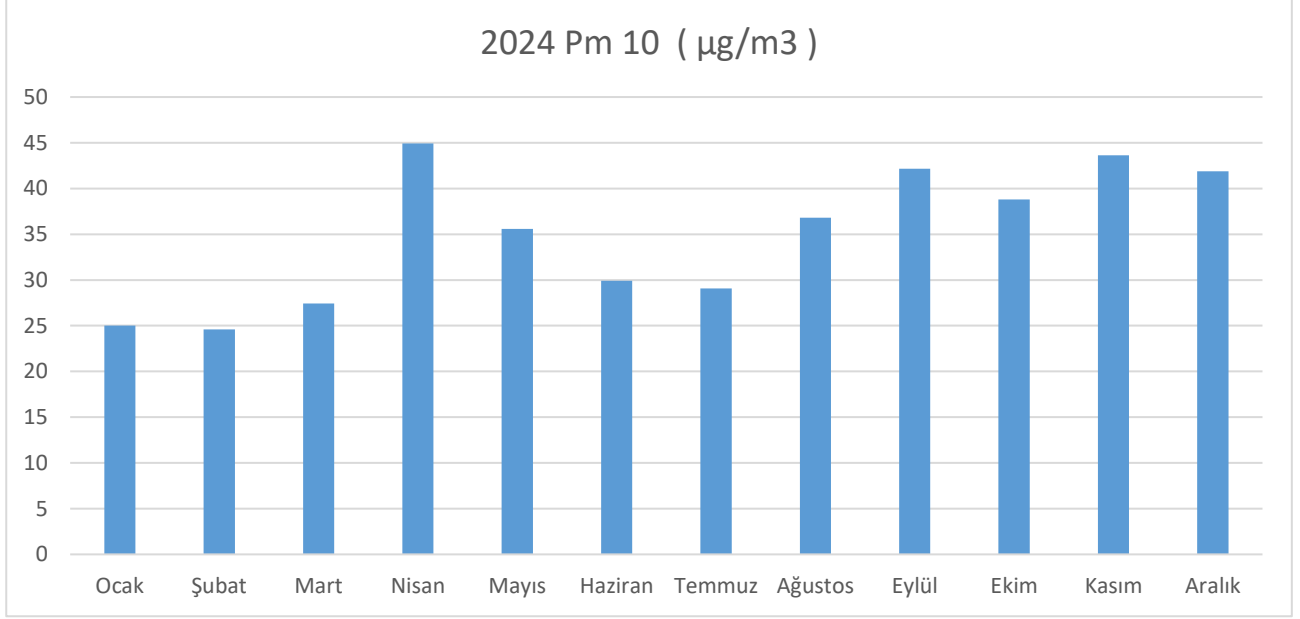
A.4. Ölçüm İstasyonları

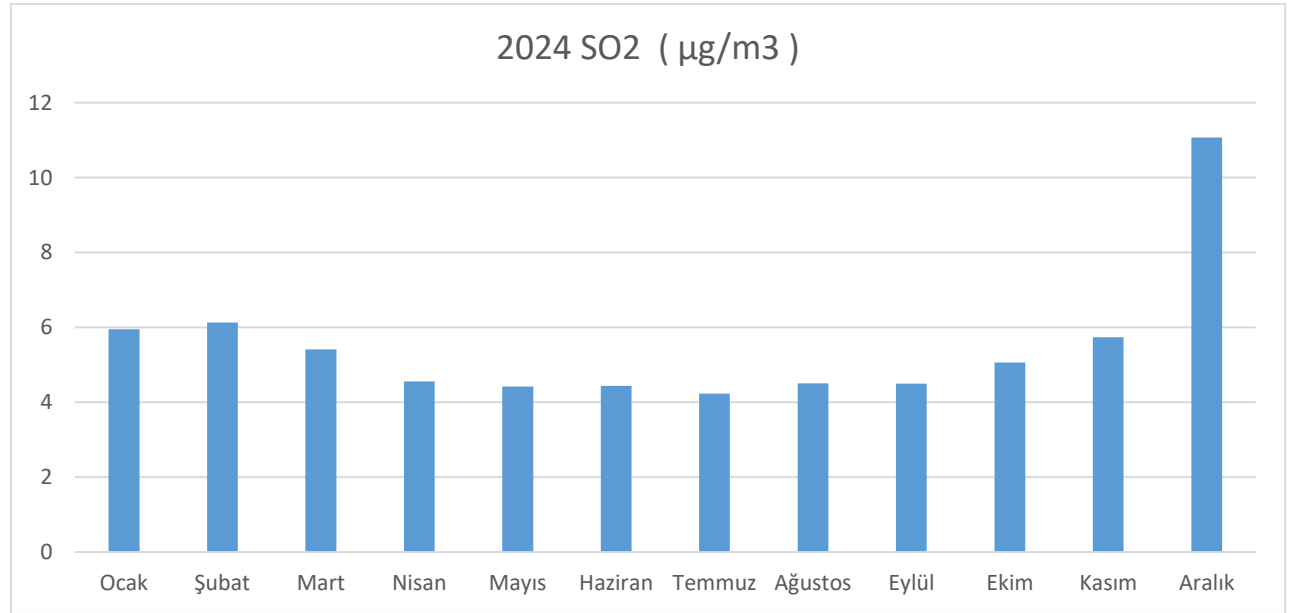
Harita 2 - Diyarbakır ilinde bulunan hava kirliliği ölçüm cihazlarının yerleri

Çizelge 6– 2024 yılında hava kalitesi ölçüm istasyon yerleri ve ölçülen parametreler
(havaizleme.gov.tr, 2025)

İSTASYON YERLERİ	KOORDİNATLARI (Enlem, Boylam)	HAVA KİRLETİCİLERİ	
		SO ₂	PM 10
Diyarbakır	37,5450° K – 40,1329° D		

Grafik 1- 2024 yılında Diyarbakır istasyonu PM₁₀ parametresi günlük ortalama değer grafiği*
(havaizleme.gov.tr, 2025)

Grafik 2 - 2024 yılında Diyarbakır istasyonu SO₂ parametresi günlük ortalama değer grafiği*
(havaizleme.gov.tr, 2025)

Çizelge 7 – 2024 yılı hava kalitesi parametreleri aylık ortalama değerleri ve sınır değerin aşıldığı gün sayıları ($\mu\text{g}/\text{m}^3$; CO: mg/m^3)
(havaizleme.gov.tr, 2025)

Diyarbakır	SO ₂	AGS	PM10	AGS
Ocak	5,95	0	25,03	0
Şubat	6,13	0	24,59	0
Mart	5,41	0	27,44	1
Nisan	4,56	0	44,91	12
Mayıs	4,42	0	35,57	3
Haziran	4,44	0	29,92	1
Temmuz	4,23	0	29,06	3
Ağustos	4,51	0	36,81	8
Eylül	4,5	0	42,15	7
Ekim	5,06	0	38,8	11
Kasım	5,74	0	43,63	11
Aralık	11,07	0	41,88	12

*AGS: Sınır değerin aşıldığı gün sayısı

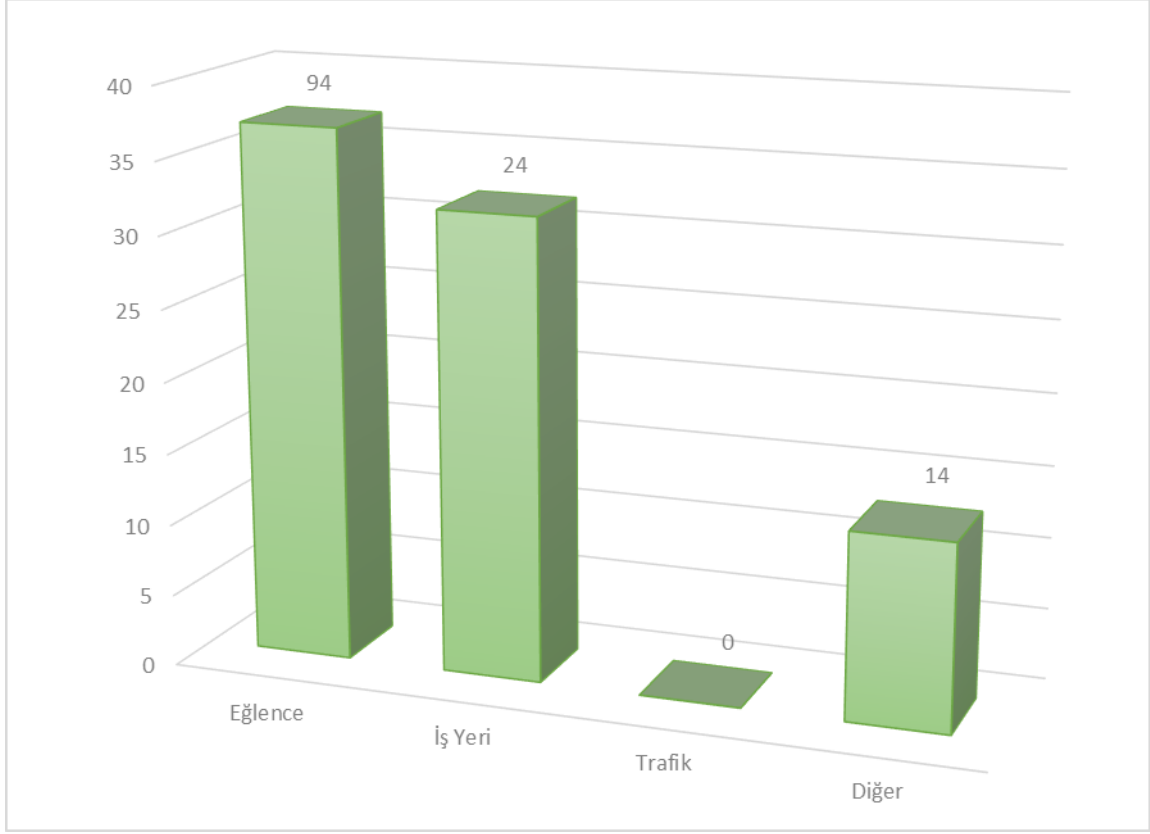
A.5. Çevresel Gürültü

İlimiz genelinde, yaz aylarının da başlamasıyla birlikte gürültü şikâyetleri yoğunluk kazanmaktadır. Büyükşehir Belediyesine ulaşan bu şikâyetlerin büyük bir çoğunluğu, eğlence mekânlarından kaynaklanan gürültüdür. Daha önceleri mahalle araları ve sokaklarda yapılan davullu zurnalı düğünler yerini zamanla düğün salonlarına bırakmaktadır.

İlimizde meydana gelecek olan gürültü şikâyetlerinin denetimi, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ile Bakanlığımız arasında yapılan yetki devri kapsamında Büyükşehir Belediyesine bağlı Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığı tarafından yapılmaktadır. Yapılan denetimlerde öncelikle eğlence yerinin işyeri açma ve çalıştırma ruhsatı ve canlı müzik izin belgesi sorgulanmakta, işyeri öncelikle ruhsat hukuku çerçevesinde denetlenmektedir. İş yeri açma ve çalıştırma ruhsatı olması durumunda, canlı müzik izni için hazırlanan Çevresel Gürültü Seviyesi raporu incelenerek, Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği kapsamında belirlenen sınır değerleri sağlanması durumuna bakılarak işlem tesis edilir. (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi)

Eğlence yerlerinden sonra, ilimizde en çok şikâyet edilen diğer bir alan ise İşletmeler, imalathaneler ve işyerlerinin jeneratör, havalandırma ve soğutma ünite sistemleri gelmektedir. Bu tür konularda, jeneratör, havalandırma ve soğutma ünitelerinin gerekli yalıtımlarının ve bu ünitelere kabinlerin yapılması tavsiye edilerek, istenilen sınır değerlerin sağlanması amaçlanmaktadır. (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi)

Hızla gelişen bir il olmamızdan ötürü şantiye faaliyetleri büyük bir yoğunlukta devam etmektedir. Büyükşehir ve diğer belediyelerin de katkısıyla, çalışma saatlerinin belirlenmesi bu sıkıntıyı büyük oranda gidermiştir.

Grafik 3– 2024 yılında gürültü konusunda yapılan şikayetlerin dağılımı

(DBB, 2025)

(Not: Tabloya ait ilk 10 aylık veriler ilgili Belediye tarafından güncellenmediğinden tablo güncellenmemiştir.)

2024 yılı kasım ayından itibaren İl Müdürlüğümüzce yetki devri geri alınan Çevresel Gürültü Yönetimi ile ilgili 2024 yılı Kasım -Aralık ayında gürültü denetimleri yapılmıştır. Toplam 8 adet işletmeye Müzik Yayın İzin Belgesi olmadığı için toplam 1.858.112,00 TL idari yaptırım uygulanmıştır. İdari yaptırım cezalarında 5326 Kabahatler Kanunu ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'na göre işlem yapılmaktadır.

Diyarbakır İli Stratejik Gürültü Haritası Özet Bilgileri

Diyarbakır İli, stratejik gürültü haritasının yapılmasının kanunen gerekli olduğu iller kapsamına girmektedir. Diyarbakır İli Stratejik Gürültü Haritası yapım işi Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi yetki ve sorumluluğunda gerçekleştirilmiştir.

Gerçekleştirilen çalışmalarda Diyarbakır İli içerisindeki temel gürültü kaynakları ve bu kaynakların zamana bağlı olarak halk üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Proje kapsamında Diyarbakır İl merkezinde toplamda 210 km² alan modellenmiştir. Bu alan içerisinde 513,5 km karayolu, 18,9 km demiryolu, 52.571 adet bina (526 adet okul binası, 47.967 adet konut binaları ve 56 adet sağlık kuruluşlarına ait binalar) bulunmaktadır.

Proje kapsamda; 19 karayolunda araç sayımları ve 6 adet karayolu kesiminde gürültü ölçümü, 19 adet eğlence tesisinde, 1 adet demiryolu kesiminde ve 6 adet merkez konumlu sanayi tesisinde gürültü analizleri ve ölçümleri gerçekleştirilmiştir.

Sonuçlar; gündüz, akşam ve gece zaman dilimleri için ayrı ayrı gürültü haritaları ve Maruziyet değerleri tabloları olarak sunulmuştur. Maruziyet değerleri; nüfus, bina ve alansal verileri kapsamaktadır.

Raporlama ve modelleme çalışmaları sonucunda; birleştirilmiş etki haritaları göz önünde bulundurulduğunda, GAG (Gündüz, Akşam ve Gece) zaman göstergesi cinsinden iki farklı değerlendirme metodundan ilki olan END metoduna göre 3900 sakin, 1.000 konut; stratejik gürültü haritalama üst sınırı olan Çizelge 97’de belirtilen 75 dBA ve üzeri gürültüye maruz kalmaktadır. Diyarbakır İli merkez sınırları içerisinde hazırlanan ve eğlence yerleri de dahil olmak üzere birleşik gürültü etkisini içeren stratejik gürültü haritaları ve maruziyet seviyeleri incelendiğinde aşağıdaki yorumlara ulaşılmıştır;

- İl genelinde en yoğun gürültü yayılımına sebep olan gürültü kaynağı tipi karayollarıdır.
 - İl genelinde etkisi yok sayılabilir derecede az olarak değerlendirilebilecek olan gürültü kaynağı tipi demiryollarıdır.
 - Birleştirilmiş etki haritaları (eğlence yerleri dahil edilmiş) göz önünde bulundurulduğunda; gece zaman göstergesi cinsinden END metoduna göre 800 sakin, 200 konut Çizelge 96’da belirtilen 75 dBA üzerinde gürültüye, gürültüye maruz kalmaktadır.
- (Not: 2017 yılı Stratejik Gürültü Haritası verileri baz alınmıştır.)

Çizelge 8– Tamamlanan Gürültü Bariyerleri

İli/İlçesi	Konumu	Tamamlandığı Yıl	Bariyer Alanı (m ²)	Bariyer Tipi

Not: İlgili kurum tarafından konuyla ilgili yapılan bir çalışma olmadığı için çizelge doldurulamamıştır.

A.6. İklim Değişikliği Eylem Planı Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar

Küresel Belediye Başkanları İklim ve Enerji Sözleşmesi (GCoM) şehirlerin iklim değişikliğinin etkileriyle mücadelede aktif rol almasını teşvik eden küresel bir girişim olup, Paris Antlaşmasıyla uyumlu olacak şekilde 2050 yılına kadar net sıfır emisyon hedeflemektedir. Türkiye’de GCoM’a katılan şehirler ulusal katkı beyanlarıyla uyumlu hedefler belirlemektedirler. GCoM’a katılan şehirlerden biri olan Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2024 yılı sonunda Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı (SECAP)’nı hazırlayarak, iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında yapacağı çalışmaları belirlemiştir. DBB tarafından hazırlanan bu eylem planının temel amacı, iklim değişikliğine sebep olan sera gazı salınımlarını, dolayısıyla bu salınımların kaynağını oluşturan **Sabit Enerji, Ulaşım ve Atık** sektörlerinde enerji yakıt harcamalarını azaltıcı faaliyetlerin belirlenmesine rehberlik etmektir. SECAP raporuyla, Sabit Enerji, Ulaşım ve Atık konuları temel alınarak 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarının %40 azaltılması taahhüt edilmiştir. (DBB, 2024)

A.7. Ulaşım ve Hareketlilik

2024 yılında Diyarbakır Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından 3 adet emisyon ölçüm yetki belgesi ve 127.755 adet egzoz emisyon ölçüm pulu verilmiştir.

Çizelge 9- 2024 yılındaki araç sayısı ve egzoz ölçümü yaptıran araç sayısı
(DÇŞİDM-TÜİK, 2025)

Egzoz Gazı Emisyon Ölçüm Yetki Belgesi Düzenlenen Firma Sayısı	İldeki Toplam Araç Sayısı	Egzoz Ölçümü Yaptıran Araç Sayısı
3	172.944	127.755

Çizelge 10– Tamamlanan Bisiklet Yolları
(Kaynak, 2025)

İli	Güzergâhı	Mesafe (km)

Not: Çizelge İlgili Belediye tarafından görüş verilmediğinden doldurulamamıştır.

Çizelge 11– Tamamlanan Yeşil Yürüyüş Yolları
(DBB, 2025)

İli	Güzergâhı	Mesafe (km)
Diyarbakır	Mezopotamya Yeşil Kuşak	3

Çizelge 12– Tamamlanan Çevre Dostu Sokak
(Kaynak, 2025)

İli	Güzergâhı	Mesafe (km)

Not: Çizelge İlgili Belediye tarafından görüş verilmediğinden doldurulamamıştır.

A.8 Sonuç ve Değerlendirme

İlimizde hava kirliliğini önlemek ve en aza indirmek amacıyla yapılan çalışmalar Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca yayımlanan “Isınmadan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği” ve her yıl Valiliğimiz tarafından düzenlenen “Mahalli Çevre Kurulu Kararları” kapsamında gerçekleştirilmektedir.

Hava kirliliğinin önlenmesi ile ilgili olarak ilgili mevzuat kapsamında yakma sistemlerini ısınma amaçlı olarak kullanan konut, toplu konut, kooperatif, site, okul, üniversite, hastane, resmi daireler, işyerleri, sosyal dinlenme tesisleri ve kömür satış yerlerinde denetimler gerçekleştirilmektedir.

Yapılan denetimler kapsamında yakma sistemlerini ısınma amaçlı olarak kullanan binalarda; Yakıt sevk irsaliyesi/fatura, Satıcı Firma-Ateşçi ehliyet Belgesi-Baca Temizlik Belgesi kontrolleri, kömür satış yerlerinde ise; kömür uygunluk belgesi, satış izin belgesi, katı yakıt satıcısı kayıt belgesi kontrolleri yapılmaktadır. Isınmadan kaynaklanan hava kirliliği kontrolleri kapsamında denetim yapılan yerlere “Yakma Talimatnamesi” ile ilgili bilgi verilmekte ve talimatnamede belirtilen yakma saatlerine uyulması konusunda hassasiyet gösterilmesi hususunda uyarılar yapılmaktadır.

Isınmadan kaynaklanan hava kirliliği kontrolü denetimleri Müdürlüğümüzce rutin olarak gerçekleştirilmektedir. Apartman, işyeri ve resmi binalara yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda, denetim yapılan her yerin ısınma sistemi şekli yerinde tespit edilerek ilgili evrakların ve yakma

sistemin ilgili mevzuata uygun olup olmadığının kontrolleri yapılmıştır. Ayrıca, Valilik bahçesinde bulunan Hava Kalitesi İzleme İstasyonu havadaki PM10(Partikül) ve SO2 (Kükürtdioksit) oranlarının tespit edilmesini sağlamaktadır.

Kaynaklar

havaizleme.gov.tr

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi

Diyarbakır Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü

Diyargaz

Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü

Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi

B. SU VE SU KAYNAKLARI

B.1. İlin Su Kaynakları ve Potansiyeli

B.1.1. Yüzeysel Sular

B.1.1.1. Akarsular

Diyarbakır'ın en önemli akarsuyu Dicle Nehridir. İli, Dicle ve kolları sular. Maden Suyu ile Birklin Suyu Dolucan'da birleşerek Dicle Nehri meydana gelir. Birklin Suyu Birklin Mağaralarından çıkar ve Dibni Suyu buna karışır. Maden (Ergani) Suyu Gölcük'ten çıkar.

Dicle Nehri Deve geçidi Suyu, Havar, Yenice, Karasu dereleri ile Anbar, Kuru, Pamuk, Sinan ve Batman çaylarını alır. Daha ilerde Göksu ve Aşağı Hanik çayları Dicle'ye katılır. Batman Çayı Dicle'nin önemli bir koludur. Uzunluğu 100 kilometredir. Gühermi Dağından çıkan Kulp Suyu, Muş'tan gelen bir kolla birleşir. Melul Dağından çıkan Şakiram Çayını alarak, Sason Dağlarından gelen ikinci kolla birleşir. Diğer küçük akarsular ise Sinan Suyu, Çangüş Suyu, Göz Suyu, Medrap Suyu ve Kalhane Suyu ile Meda Çayı ve Sinek Çayıdır. İlimizde bulunan akarsu, çay vb., bilgilere ilişkin çizelge aşağıda yer almaktadır.

Çizelge 13–İlin akarsuları
(DSİ, 2025)

AKARSU İSMİ	Toplam Uzunluğu (Km)	İl Sınırları İçindeki Uzunluğu (km)	Debisi (m ³ /sn)	Kolu Olduğu Akarsu	Kullanım Amacı
Ambar	95	95	4,7	Dicle	Sulama
Dicle	530	265	71,2	Dicle	Sulama+ Enerji
Göksu	57	57	2,2	Dicle	Sulama
Kulp	70	70	71,0	Batman	Sulama+ Enerji
Kuruçay	45	45	1,1	Dicle	Sulama
Pamukçay	65	65	2,6	Dicle	Sulama
Salat	69	65	5,0	Dicle	Sulama
Sarım	62	52	35,0	Batman	Sulama
Sinek	62	54	5,4	Fırat	Sulama+ Enerji

B.1.1.2. Doğal Göller, Göletler ve Rezervuarlar

Diyarbakır'da tabii göl yoktur. Baraj gölleri ile göletler vardır. Aşağıda ilimizde bulunan yapay göletlerin nitelikleri ve kullanım amaçları sunulmuştur.

Çizelge 14 - Mevcut göl, gölet ve rezervuarlar
(DSİ, 2025)

Göletin Adı	Tipi	Göl hacmi, m ³	Sulama Alanı (net), ha	Çekilen Su Miktarı, (m ³)	Kullanım Amacı
Gözegöl (Merkez)	Homojen Toprak Dolgu	16.100.000	550		Kuraklık nedeniyle 2023 yılında sulama yapılmamıştır.
Kabaklı (Merkez)	Homojen Toprak Dolgu	1.209.641	87	-	Üniversite Tarafından Park ve Rekreasyon Amaçlı Olarak Kullanılmaktadır.
Halılan (Çermik)	Homojen Toprak Dolgu	7.482.100	550	2.700.000,00	Sulama
Ortavıran (Çınar)	Homojen Toprak Dolgu	2.205.697	125	-	Kuraklık nedeniyle sulama yapılmamıştır.
Künreş (Çınar)	Homojen Toprak Dolgu	653.400	12	-	Husumet nedeniyle sulama yapılmamıştır.
Beşpınar (Çınar)	Homojen Toprak Dolgu	1.346.000	95	-	Kuraklık nedeniyle sulama yapılmamıştır

B.1.2. Yeraltı Suları

Diyarbakır ili genelinde Midyat formasyonu Kireçtaşları, Volkanik Bazaltlar ve Alüvyon dere yatağı malzemeler akifer özelliği göstermektedir.

Diyarbakır İli 2024 yılı sonuna kadar tahsis edilen toplam yeraltı suyu miktarı; İçme-kullanma, Sanayi, Sulama için **560,17 hm³/yıldır**.

Çizelge 15 – Yeraltı suyu potansiyeli
(DSİ, 2025)

Kaynağın ismi	hm ³ /yıl
İçme-Kullanma	18,71
Sanayi	7,70
Sulama	533,77
Toplam Çekilen Su	560,17

B.1.2.1. Yeraltı Su Seviyeleri

İlimizdeki yeraltı su seviyesi ve bunun yıllar içerisindeki değişimi hakkında aşağıdaki tablo düzenlenmiştir.

Çizelge 16- Diyarbakır ilinin yeraltı su seviyesi ve bunun yıllar içerisindeki değişimi
(DSİ 10. Bölge Müdürlüğü, 2025)

YILLAR	ORT. STATİK SEVİYE (m)	ORT. DİNAMİK SEVİYE (m)
2018	104	155
2019	116	160
2020	89	123
2021	103	137
2022	127	162
2023	139	171
2024	102	140

B.2. Su Kaynaklarının Kalitesi

Yüzey ve yeraltı suları için değerlendirme 7 Nisan 2012 tarih ve 28257 sayılı Resmi Gazete ‘de yayınlanan “Yeraltı Sularının Kirlenmeye ve Bozulmaya Karşı Korunması Hakkında Yönetmelik” ve 28 Ekim 2017 tarih ve 28483 sayılı Resmi Gazete ‘de yayınlanan “Yüzeysel Su Kalitesi Yönetimi Yönetmeliğine göre aşağıdaki çizelgede yapılmıştır.

Çizelge 17– 2024 yılı yüzey ve yeraltı sularında tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan nitrat kirliliği ile ilgili analiz sonuçları
(DİSKİ, 2025)

Su Kaynağının Cinsi (Yüzey / Yeraltı)	Adı	Kullanım amacı ve kullanılan miktar				Analiz Yapılan İstasyonun				
		İçme ve kullanma suyu	Enerji üretimi	Sulama suyu	Endüstriyel su temini	Akım gözlem istasyonu kodu	Analiz sonuçları YSKY (Tablo-5)	Yeri (İlçe, Köy, Mevkii)	Koordinatları (YAS için)	Yıllık Ortalama Nitrat Değeri (mg/L)
Yüzey	Dicle Baraj Gölü	*	*	*				Dicle Barajı	y:602339.045 X:4231367.795 UTM(Ed50 6°)	< 0,43
Yeraltı	Gözeli İçmesuyu Havzası	*						Gözeli İçme suyu Havzası/ Diyarbakır Serap güzeli	y:595841,08 x:4197234,24 Ed 50 3°	< 7

B.3. Su Kaynaklarının Kirlilik Durumu

Barajı (%91) ve Gözeli İçme suyu kaynağıdır (%9). Egil, Ergani ilçe merkezinin de içme suyu kaynağı Dicle Barajıdır. 11 dış ilçe merkezi ile 17 ilçeye bağlı köy ve mezraların içme suyu kaynağı yeraltı su kaynağıdır. (sondaj ve pınar kaynağı)

Dicle Barajı içme suyu havzasında 2 ilçe merkezi (Dicle, Egil) ve 118 mezra bulunmaktadır. Mutlak koruma alanında 22 yerleşim (mahalle veya mezra), Kısa mesafa koruma alanında 18, orta mesafe koruma alanında 11 adet yerleşim yeri bulunmaktadır. Geriye kalan yerleşimler uzun koruma mesafesinde bulunmaktadır. Havzada başlıca kirlilik kaynakları evsel nitelikli atıksular, katı atıklar, tarım ve hayvancılık kaynaklı kirleticilerdir. Havzanın içinde kirletici baskı oluşturacak maden faaliyeti bulunmamaktadır. Ancak havzanın dışında yapılan madencilik faaliyetlerinin önümüzdeki süreçte kirlilik riski oluşturabileceği düşünülerek gerekli denetim programları yapılmaktadır. Dicle Barajı içme suyu havzası için 2021 yılında Havza Koruma Planı Projesi başlatılmış olup proje Ocak 2023'te tamamlanmıştır. Tamalanan koruma planı projesi Tarım Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğünün onayına sunulmuş, 14.08.2024 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Proje ile havzadaki bütün kirleticiler tespit edildi, önlem ve tedbirler ile ilgili modelleme çalışmaları yapıldı ve özel hükümler belirlendi. Dicle Barajından alınan sular Diyarbakır, Egil, Ergani ilçelerinde bulunan İAT lerde arıtılarak şebekeye verilmektedir. İçme suyunda hem ham su hem de arıtılmış su Diyarbakır'da bulunan içme suyu laboratuvarımızda günlük alınan numuneler ile analiz edilerek kalite parametreleri takip edilmektedir. Dicle Barajından alınan ham suda yapılan analizlerde mevcut hali ile yoğun bir kirlilik baskısının olmadığı görülmüştür. Ham su kalitesinin mevcut haliyle korunması için Su Tesisleri Daire Başkanlığımız tarafından gerekli denetimler yapılmaktadır.

Gözeli içme suyu kaynağında mutlak koruma alanı 2019 yılında yapılan ihate duvarı ile koruma altına alınmıştır. 1.derece koruma alanında yerleşim yerleri, tarım alanları 1.derece koruma alanının dışında olmakla birlikte sınırın dışında Şanlıurfa yolu üzerinde fabrikalar mevcuttur. Gözeli içme suyu kaynağından günlük içme suyu numuneleri alınarak analiz yapılmaktadır. Mevcut hali ile tarım ve yerleşimlerden kaynaklanan ve içme suyu kalitesini olumsuz olarak etkileyecek bir bulguya rasatlanmamıştır. Ancak yerleşim yerleri ve fabrikaların kirletici baskısı açısından sürekli bir risk olarak değerlendirilip gerekli takipleri yapılmaktadır. Gözeli içme suyu kaynağı içinde DSİ Bölge Müdürlüğünden içme suyu havza koruma planı yapılması talep edilmiştir. Gözeli içme suyu kaynağı için de içme suyu havza koruma planı yapılması durumunda havzanın bilimsel yöntemlerle yapılacak kirlilik yükü hesaplarına göre modelleme yapılarak koruma planı hazırlanmış olacaktır.

11 ilçe merkezinde su kaynakları (Dicle, Bismil, Çermik, Çüngüş, Hani, Kocaköy, Kulp, Silvan, Lice, Hazro, Çınar) yeraltı su kaynağıdır. (Sondaj ve pınar kaynaklar) Çınar ilçesinde içme suyu havzasında Bellitaş köyü yerleşimi bulunmakta olup yerleşim yerinden kaynaklı kirletici baskısı riski bulunmaktadır. İçme suyu numuneleri alınarak düzenli olarak su kalite takibi yapılmaktadır. Bismil ilçe merkezinde de içme suyu kaynağı olan sondaj kuyuları yerleşim yerine çok yakın olması sebebiyle içme suyu havzasının evsel nitelikli kirlilik baskısı altındadır, düzenli olarak su kalite takibi yapılmaktadır. Dicle, Çermik, Çüngüş, Hani, Kocaköy, Kulp, Silvan, Lice, Hazro ilçe merkezlerinin su kaynakları yerleşim birimlerinden uzak olması sebebiyle içme suyu havzalarının kirlilik riski bulunmamaktadır.

B.3.1. Noktasal kaynaklar

B.3.1.1. Endüstriyel Kaynaklar

Dicle Barajı İçme suyu havzasında kirletici baskı oluşturabilecek endüstriyel kaynak yoktur. Aynı şekilde ilçe merkezleri ve bağlı köy ve mezralarda endüstriyel kaynaklı kirletici bulunmamaktadır. Gözeli içme suyu havzasında ise içme suyu havza sınırları dışında olup kirletici baskı oluşturma riski bulunan fabrikalar mevcuttur. Gözeli içme suyu havzasından aldığımız günlük numunelerin analizinde hali hazırda endüstriyel kaynaklı bir kirliliğe rastlanmamıştır. Ancak olası riskleri önlemek için denetimlerimiz devam etmektedir.

B.3.1.2. Evsel Kaynaklar

Dicle Barajı içme suyu havzasında iki adet ilçe merkezi bulunmaktadır. Eğil ilçe merkezinin evsel atık suları, atık su arıtma tesisinde arıtıldıktan sonra arıtılmış sular havza dışına terfi yoluyla deşarj edilmektedir. Dicle ilçesinin atıksuları içme suyu havzasında bulunan derelere arıtma yapılmadan deşarj edilmektedir. Dicle İlçesi Atık su arıtma tesisi İşi 01.08.2022 tarihinde 36.480.608,00 TL maliyet ile sözleşmeye bağlanmış olup yapımı 30.10.2023 tarihinde tamamlanmıştır. Dicle İlçemizin Atık suları arıtılarak deşarj edilmektedir.

Dicle ve Eğil ilçesine bağlı olup Dicle Barajı İçme suyu havzasında bulunan 100 adet köy ve mezranın atık Suları için mevcut haliyle herhangi bir arıtma bulunmamaktadır. Bu köylerde evsel kaynaklı atık sulardan dolayı havzanın yeraltı suyunun kirlenme riski bulunmaktadır. Bunu önlemek için havza koruma planı projesi kapsamında projeler tasarlanacaktır.

Gözeli içme suyu havzasında bulunan yerleşim yerlerinin kanalizasyon projesi mevcut olup atıksuları kanalizasyon sistemi ile havzadan uzaklaştırılmaktadır. Arıza durumunda atıksuların havzaya akması riski bulunmakta olup sürekli izlenmekte olup olası arıza ve tıkanıklıklarda gerekli işlemler yapılmaktadır.

Diğer ilçe merkezleri ve bağlı köylerde içme suyu kaynakları yerleşim yerinden uzak olduğu için evsel kaynaklı kirlilik baskısı bulunmamaktadır.

B.3.2. Yayılı Kaynaklar

B.3.2.1. Tarımsal Kaynaklar

Çizelge 18- Diyarbakır İlinde Toprak Kaynaklarının Kullanım Durumu
(KHGM, DSİ, 2025)

TOPRAK KAYNAKLARI POTANSİYELİ VE KULLANIM ŞEKLİ	
KHGM Etüt Sonuçları	
Tarıma elverişli arazi	683.437 ha, %45
Çayır – Mera	381.642 ha, %25
Orman – Fundalık	384.662 ha, %26
Diğer arazi	62.950 ha, %4
Toplam	1.512.691 ha, %100

Sulanabilir arazi	587.199 ha
DSİ Etüt Sonuçları	
Tarıma Elverişli Arazi (TOB)	683.437 ha
Etüt edilen arazi	645.395 ha
Sulamaya elverişli arazi	587.199 ha
Ekonomik olarak sulanabilir arazi	421,046 ha

B.3.2.2. Diğer

Diyarbakır Merkez (Kayapınar, Yenişehir, Bağlar ve Sur) ilçelerinin katı atıkları, Urfa Yolu üzeri mevki, Kamış pınar Köyü sınırları içerisinde bulunan vahşi depolama sahasına dökülmektedir. Bu vahşi depolama sahasında mevsimsel dere ile Deve geçidi Barajını etkileme potansiyeli bulunmaktadır.

B.4. Denizler

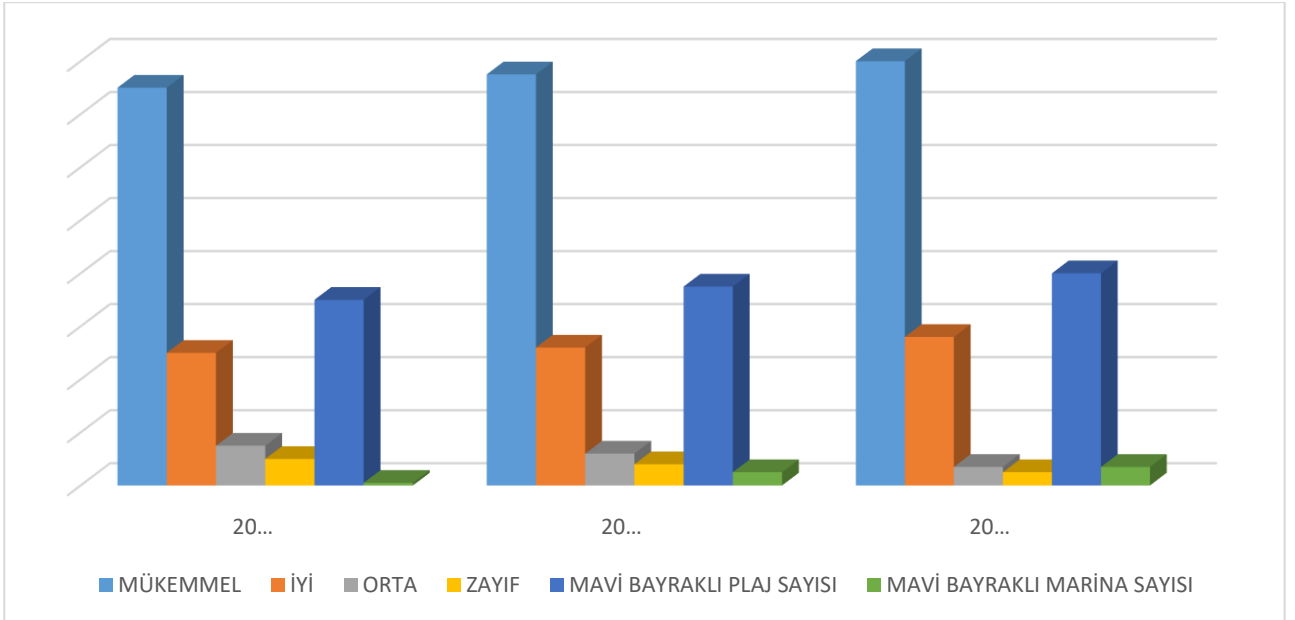
B.4.1. Deniz Kıyı Sularının Kirlilik Durumu

İlimizin denize kıyısı bulunmamaktadır.

Not: İlimizin denize kıyısı olmadığından ilgili grafik/çizelge doldurulmamıştır.

B.4.2. Plajların Su Kalitesi ve Mavi Bayrak Durumu

İlimizin denize kıyısı bulunmadığından plaj ve mavi bayraklı plajı bulunmamaktadır.

Grafik 4– Yıllar itibariyle plajların durumu, mavi bayrak almış plaj ve marinaların sayısı
(mavibayrak.org.tr, 2025)

Not: İlimizin denize kıyısı olmadığından ilgili grafik/çizelge doldurulmamıştır.

B.4.3. Acil Müdahale Planları

İlimizin denize kıyısı bulunmamaktadır.

Çizelge 19–2024 yılı itibariyle acil müdahale planı hazırlaması gereken ve onaylı plana sahip kıyı tesisi sayısı
(Kaynak, 2025)

Şehir	Acil Müdahale Planı Hazırlaması Gereken Kıyı Tesis Adedi	Onaylı Plana Sahip Kıyı Tesis Adedi

Not: İlimizin denize kıyısı olmadığından ilgili grafik/çizelge doldurulmamıştır.

B.4.4. Atık Kabul Tesisleri ve Atık Alma Gemileri

İlimizin denize kıyısı bulunmamaktadır.

B.4.5. Denizdeki Balık Çiftlikleri

İlimizin denize kıyısı bulunmamaktadır.

B.4.6. Deniz Çöpleri

İlimizin denize kıyısı bulunmamaktadır.

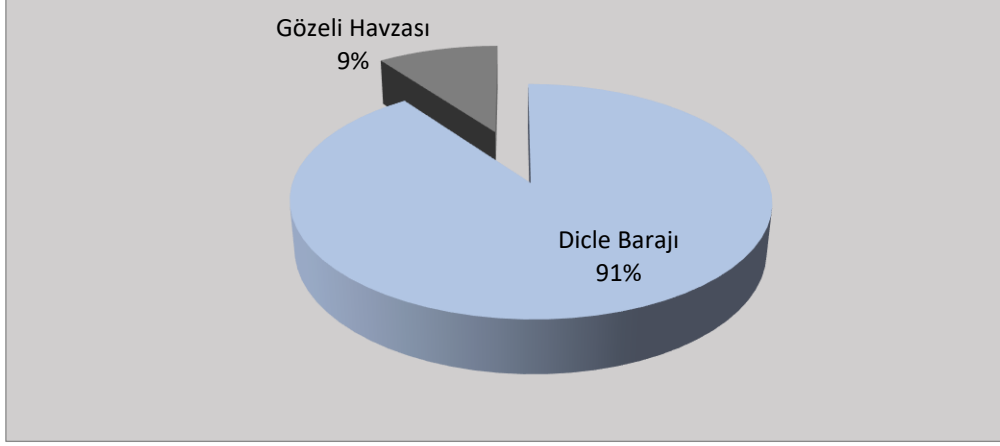
B.5. Sektörel Su Kullanımları ve Yapılan Su Tahsisleri

B.5.1. İçme ve Kullanma Suyu

B.5.1.1 Yüzeysel su kaynaklarından kullanılan su miktarı ve içme suyu arıtım tesisi mevcudiyeti

İlimizde kentsel su temini için kullanılan 2 adet kaynak bulunmaktadır. Bunlardan ilki 92 hm³/yıl kapasiteyle Dicle Barajı, ikincisi ise 5,11 hm³/yıl kapasiteli Serap Güzeli Kuyularıdır.

2023 yılında Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ile birlikte İçme ve kullanma suyu şebekesi hizmeti verilen 17 ilçe belediyesi vardır. 10 adet içme suyu arıtma tesisi mevcuttur bunlar: Diyarbakır İçme Suyu Arıtma, Ergani İçme Suyu Arıtma, Çermik İçme Suyu Arıtma, Eğil İçme Suyu Paket Arıtma, Dicle İçme Suyu Paket Arıtma, Hani İçme Suyu Paket Arıtma, Kulp İçme Suyu Paket Arıtma, Çermik İlçesi Baykal Mah. İsmail Çayırı Mezrası İçme Suyu Paket Arıtma, Çermik İlçesi Sarıca Mah. Boztarla mezrası paket içmesuyu arıtma, Bağlar İlçesi Sakallı Mah. paket içmesuyu arıtma tesisleridir.

Grafik 5 – 2023 yılı belediyeler tarafından içme ve kullanma suyu şebekesi ile dağıtılmak üzere temin edilen su miktarının kaynaklara göre dağılımı
(DİSKİ, 2024)

İçme suyu şebekemiz Bağlar, Yenişehir, Sur ve Kayapınar olmak üzere 4 ilçede toplam **2.651.516** metre; diğer 13 ilçede ise **1.639.220** metre olup, il geneli içme suyu şebeke toplamı **4.290.736** metredir. DİSKİ 17 ilçede toplam **1.818.133** nüfusa hizmet sunmaktadır.

İlimizin arıtma tesislerine ait hizmet sunulan nüfus ve tesislere ait teknik bilgiler ise şöyledir:

Dicle Barajı: (Yüzeysel Su kaynağı)

Dicle Barajı, Diyarbakır ili sınırları içerisinde Eğil ilçesinin 7 km güneydoğusunda Dicle nehrinin ana kollarından olan Maden ve Dibni Çaylarının birleşip Dicle Nehri'nin meydana getirdiği mevkiden 800 m ve Kral Kızı Barajı aksının 22 km mansabında, 640 talveg kotunda inşa edilmiştir. İçme suyu, sulama, enerji amaçlı kullanılan baraj, Kralkızı Barajı ve Devegeçidi Barajları ile ortak olarak çalışmaktadır. Dicle barajı; temelden yüksekliği 87 m, göl hacmi 595 hm³ ve gölalanı 24 km² dir. Dicle Nehri debisi 110 m³/sn düzeyindedir. Su barajdan 32 km uzaklıktaki İçmesuyu Arıtma Tesisine pompalar yardımıyla iletilmektedir. Diyarbakır'ın %91'lik içme suyu ihtiyacını karşılamaktadır.

Diyarbakır İçme Suyu Arıtma Tesis

Kent merkezine yaklaşık 13 km. uzaklıkta Mastfroş tepesinde 440 dekarlık alan üzerine inşa edilmiştir. Diyarbakır kent nüfusunun **1.275.000** kişi olacağı göz önüne alınarak İçme suyu Arıtma Tesisini iki aşamalı olarak dizayn edilmiş olup 2001 yılında tam kapasiteyle işletmeye geçmiştir. İçme suyu arıtma tesisi günlük **255.000** m³/gün kapasiteyle (3m³/s) içme ve kullanma suyu üretebilmektedir.

Ergani İçme Suyu Arıtma Tesis

İçme suyu arıtma tesisi **42 bin 500** m³ günlük su arıtma kapasitesine sahiptir. Ergani Pompa İstasyonu vasıtasıyla Dicle Baraj Gölünden çekilen su arıtma tesisine ulaşmaktadır. İlçede yıllık **15,5** milyon m³ su memba kalitesinde arıtılacak ve ilçenin **2045** yılına kadar olan içme suyu ihtiyacı bu tesisinden sağlanacaktır. Tesiste bulunan kimya ve biyolojik laboratuvarlarda günlük izleme analizleri yapılmaktadır. Tesisimiz 7/24 SCADA sistemi ile kontrol edilmektedir.

Çermik İçme Suyu Arıtma Tesisi

Diyarbakır'ın Çermik ilçesinin, içme ve kullanma suyu ihtiyacını karşılamak maksadıyla 5.920 m³/gün kapasiteli bir içme suyu arıtma tesisi yapılmıştır. Tesise gelen su Sakaltutan ve Hendek kaptajlarından temin edilmektedir. Tesis ilk olarak 2012 yılında paket arıtma tesisi olarak faaliyete geçmiştir. Tesis 2046 yılı için **30.000** nüfusun içme ve kullanma suyu ihtiyacına cevap verecek şekilde tasarlanmıştır.

Eğil İçme Suyu Paket Arıtma Tesisi

Diyarbakır'ın Eğil ilçesinin, içme ve kullanma suyu ihtiyacını karşılamak maksadıyla 1.800 m³/gün kapasiteli bir içme suyu arıtma tesisi yapılmıştır. Tesise gelen su Dicle Barajından temin edilmektedir. Tesis **2045** yılı için **14.000** nüfusun içme ve kullanma suyu ihtiyacına cevap verecek şekilde tasarlanmıştır.

Hani İçme Suyu Paket Arıtma Tesisi

Diyarbakır'ın Hani ilçesinin, içme ve kullanma suyu ihtiyacını karşılamak maksadıyla 3.024 m³/gün kapasiteli bir içme suyu arıtma tesisi yapılmıştır. Tesise gelen su DSİ tarafından açılmış olan sondaj kuyusundan temin edilmekte olup merkeze verilen içme suyu tesisten, kırsal mahallelere ise su temini sondaj kuyulardan karşılanmaktadır. Tesis **11.000** nüfusun içme ve kullanma suyu ihtiyacına cevap verecek şekilde tasarlanmıştır. Tesisin yapımına Haziran 2018'de başlanmış ve Şubat 2019'da yapımı tamamlanmıştır.

Kulp İçme Suyu Paket Arıtma Tesisi

Diyarbakır'ın Kulp ilçesinin, içme ve kullanma suyu ihtiyacını karşılamak maksadıyla 2020 yılında **2.592** m³/gün kapasiteli bir içme suyu arıtma tesisi yapılmıştır. Tesis, 2035 yılına kadar ki içme ve kullanma suyu ihtiyacına cevap verecek şekilde tasarlanmıştır. Geliyakasa su kaynağından 22 km isale hattıyla getirilen su, yağışlı dönemlerde ve kaynağındaki bulanıklıktan kaynaklı suyun kalitesinde ve temininde sıkıntılar yaşanmaktaydı. Bu kapsamda; İmalatı yapılan fiziksel arıtma tesisi ile bulanıklığa sebep olan mikro düzey askıdaki katı maddelerin tamamını filtreleyerek daha kaliteli ve sürekli su temini sağlanmış oldu. 2023 yılında tesiste **1.292.002** m³ su arıtılarak şehre verilmiştir.

Bağlar İlçesi Sakallı Mahallesi İçme Suyu Paket Arıtma Tesisi

Diyarbakır'ın Bağlar ilçesinin Sakallı Mahallesinde 15 lt/sn kapasiteli Paket Arıtma tesisinin yapımı tamamlanarak 05.08.2023 tarihinde faaliyete alınmıştır. Su demir ve alüminyumdan arındırılarak mahalleye verilmektedir.

Çermik İlçesi Sarıca Mahallesi Boztarla Mezrası İçme Suyu Paket Arıtma Tesisi

Diyarbakır'ın Çermik ilçesinin Sarıca Mahallesi Boztarla Mezrası 3 lt/sn kapasiteli Arsenik ve Bulanıklık Giderici Paket Arıtma tesisinin yapımı tamamlanarak 05.08.2023 tarihinde faaliyete alınmıştır. Su Arsenik ve Bulanıklıktan arındırılarak mahalleye verilmektedir.

Çermik İlçesi Baykal Mahallesi İsmailçayırı Mezrası İçme Suyu Paket Arıtma Tesisi

Diyarbakır'ın Çermik ilçesinin Baykal Mahallesi İsmailçayırı Mezrası 3 lt/sn kapasiteli Arsenik ve Bulanıklık Giderici Paket Arıtma tesisinin yapımı tamamlanarak 05.08.2023 tarihinde faaliyete alınmıştır. Su Arsenik ve Bulanıklıktan arındırılarak mahalleye verilmektedir.

B.5.1.2. Yeraltı su kaynaklarından temin edilen su miktarı ve içme suyu arıtım tesisi mevcudiyeti

Diyarbakır Gözeli Yeraltı Suyu Havzası:

Diyarbakır-Serap Güzeli (Gözeli) Mahallesi civarında yer alan havza, içme suyu sondaj kuyularının çevresi DSİ tarafından 167 sayılı Yeraltı Suları Kanunu'nun 3. maddesine göre yeraltı suyu işletme sahası olarak tespit edilmiştir. Hâlihazırda havzadan derin kuyular ve artezyen olarak elde edilen sular toplanarak kente iletilmektedir. Derin kuyulardan yaklaşık olarak 250 lt/sn'lik su temini yapılabilmektedir. Kaynaktan elde edilen sular ise; maksimum 200 lt/sn civarındadır. Diyarbakır'ın %9' luk **(2023 içme suyu üretimine istinaden)** içme suyu ihtiyacını karşılamaktadır.

2024 yılında Gözeli Yeraltı İçme suyu Havzasından **8.651.537 m³** su arıtılma işlemine gerek olmadan Şehir merkezine verilmiştir.

B.5.1.3. İçme Suyu temin edilen kaynağın adı, mevcut durumu, potansiyeli vb.

Diyarbakır merkezde içme suyunun %91'i Dicle barajından temin edilmektedir. %9'luk bölüm ise Serap Güzeli Kuyularından sağlanmaktadır. (2023 içme suyu üretimine istinaden). Mevcut Pompa İstasyonu kapasitesi, İsale Hattı ve İçmesuyu Arıtma Tesisi kapasitesi Diyarbakır'ın uzun vadeli içme suyunu karşılayabilecek potansiyelde değildir. Bu nedenle Dicle Barajı İsale Hattı ve Pompa İstasyonu İnşaatı 26.02.2020 tarihinde DSİ tarafından ihale edilmiştir. Ancak 08.04.2022 tarihli 7394 sayılı kanunla 4735 sayılı kanuna eklenen Geçici 6.maddesine istinaden gerçekleşme oranı %3 seviyesinde olduğundan 12.08.2022 tarihinde DSİ Genel Müdürlüğünce daha sonra tekrar ihale edilmek üzere feshedilmiştir. Yeni İhale 07.02.2023 tarihinde 815.201.126 bedel ile ihale edilmiş olup yapım çalışmaları devam etmektedir. Projenin tamamlanması ile kent merkezinin 2045 yılına kadar su ihtiyacı karşılanmış olacaktır.

B.5.2. Sulama

B.5.2.1. Salma sulama yapılan alan ve kullanılan su miktarı

2024 Yılı Sonu İtibariyle Sulamaya Açılan Saha (DSİ)(Kısmi açılanlar dahil)	102.303 ha
Yatırım Programında Bulunan Saha	69.460 ha
Proje Aşamasındaki Saha	236.315 ha
Planlaması Tamamlanan	3892 ha
Planlama Aşamasında Olan	9.076 ha
Ön İnceleme Aşamasında Olan	0

B.5.2.2. Damla, yağmurlama veya basınçlı sulama yapılan alan ve kullanılan su miktarı

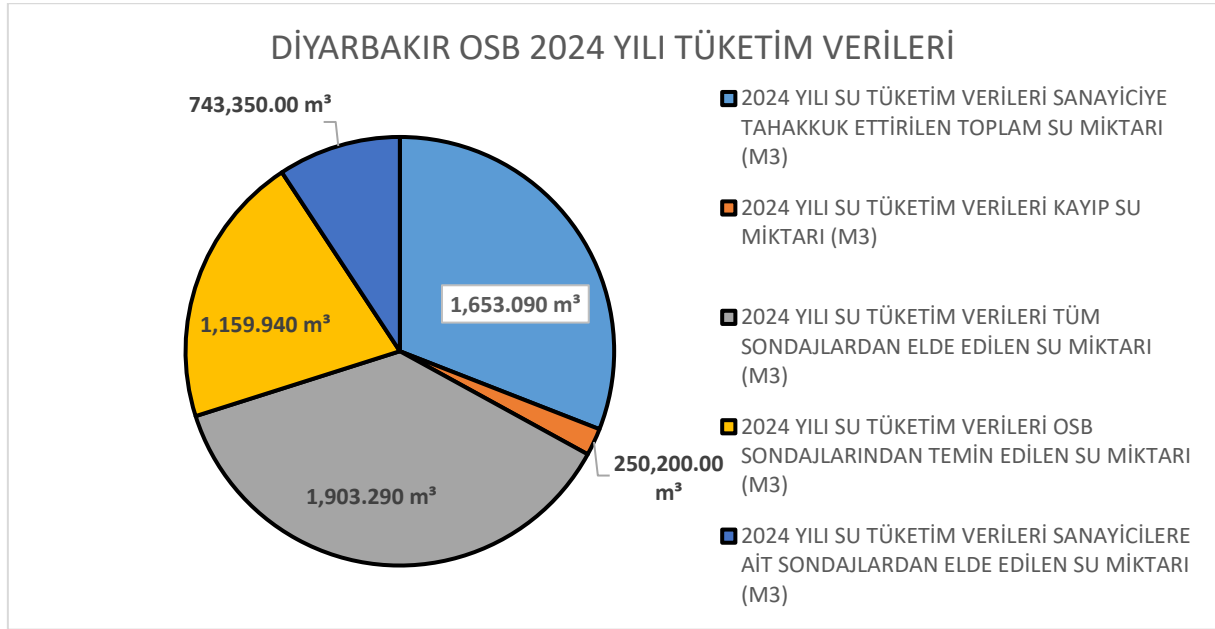
Diyarbakır’da salma sulama yöntemi kullanılmaktadır.

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Bireysel Sulama Makine ve Ekipman Alımları kapsamında 1.825 üreticiye ait 252.565 dekar alanda basınçlı sulama sistemleri tesis edilmiştir.

SULAMA DURUMU	ALAN (HA)
Toplam Tarım Alanı	683.437
Toplam Sulama Alanı**	185.841
Devlet Sulaması*	102.303
Halk Sulaması	83.538

(DSİ ve TÜİK verileri alıntısıdır.)

B.5.3. Endüstriyel Su Temini

Grafik 6 –2024 yılında endüstrinin kullandığı suyun kaynaklara göre dağılımı
(DOSB, 2025)

B.5.4. Enerji Üretimi Amacıyla Su Kullanımı

İlimizde enerji üretimi ile ilgili kullanılan barajlar aşağıda belirtilmiştir.

1-Karakaya Barajı: Beton kemer tipinde, temelden yüksekliği 173 m olan barajın kurulu gücü 1.800 MW olup yıllık ortalama üretimi 7 milyar 354 milyon kwh’ dir.

2- Dicle Barajı: Kil çekirdekli kaya dolgu tipinde temelden yüksekliği 87 m olan barajın kurulu gücü 110 MW olup yıllık ortalama enerji üretimi 298 milyon kwh’ dir.

3- Kralkızı Barajı: Kıl çekirdekli kaya dolgu tipinde temelden yüksekliği 126 m olan barajın kurulu gücü 94 MW olup yıllık ortalama enerji üretimi 146 milyon kwh’ dir.

	Adet	Kurulu Güç (MW)	Yıllık Üretim (GWh/yıl)
İşletmede Olan	6	2.051,14	7.948,10
İnşa Halinde Olan	1	160,00	681,00
Planlama Aşaması	5	270,49	817,92
Toplam Geliştirilen Potansiyel	12	2.482,00	9.447,00
İŞLETMEDE OLAN		Kurulu Güç (MW)	Yıllık Enerji (Milyon kWh)
1	Karakaya Barajı Ve HES	1.800,00	7.354,00
2	Dicle Barajı Ve HES	110,00	298,00
3	Kralkızı Barajı Ve HES	94,00	146,00
4	Kulp-1 Regülatörü Ve HES	22,92	78,00
5	Kulp-4 Regülatörü Ve HES	12,29	36,00
6	Çağlayan Regülatörü ve HES	11,93	36,10
TOPLAM (İşletmede)		2.051,14	7.948,10
		Kurulu Güç (MW)	Yıllık Enerji (Milyon kWh)
İNŞAAT AŞAMASINDA			
1	Silvan Barajı Ve HES	160,00	681,00
PLANLAMA AŞAMASINDA			
1	Dipni Barajı Ve HES	81,00	265,00
2	Şenyayla Regülatörü ve HES	15,47	39,74
3	Birsu 1-2 Bendi Ve HES	86,28	272,23
4	Çayönü-Derya Reg.leri Ve HES	37,74	101,08
5	Metin HES (Kayser Barajı)	50,00	139,87
TOPLAM (Planlama)		270,49	817,92

B.5.5. Rekreatif Su Kullanımı

Diyarbakır il merkezi sınırları içerisinde rekreatif amaçlı olarak 2024 yılında 163.208 m³ su kullanılmıştır. Rekreatif amaçlı kullanılan su; Gözeli Su Havzası, Dicle Barajından alınan sularla karşılanmaktadır.

B.6. Çevresel Altyapı

B.6.1. Kentsel Kanalizasyon Sistemi ve Atıksu Arıtma Tesisi Hizmetleri

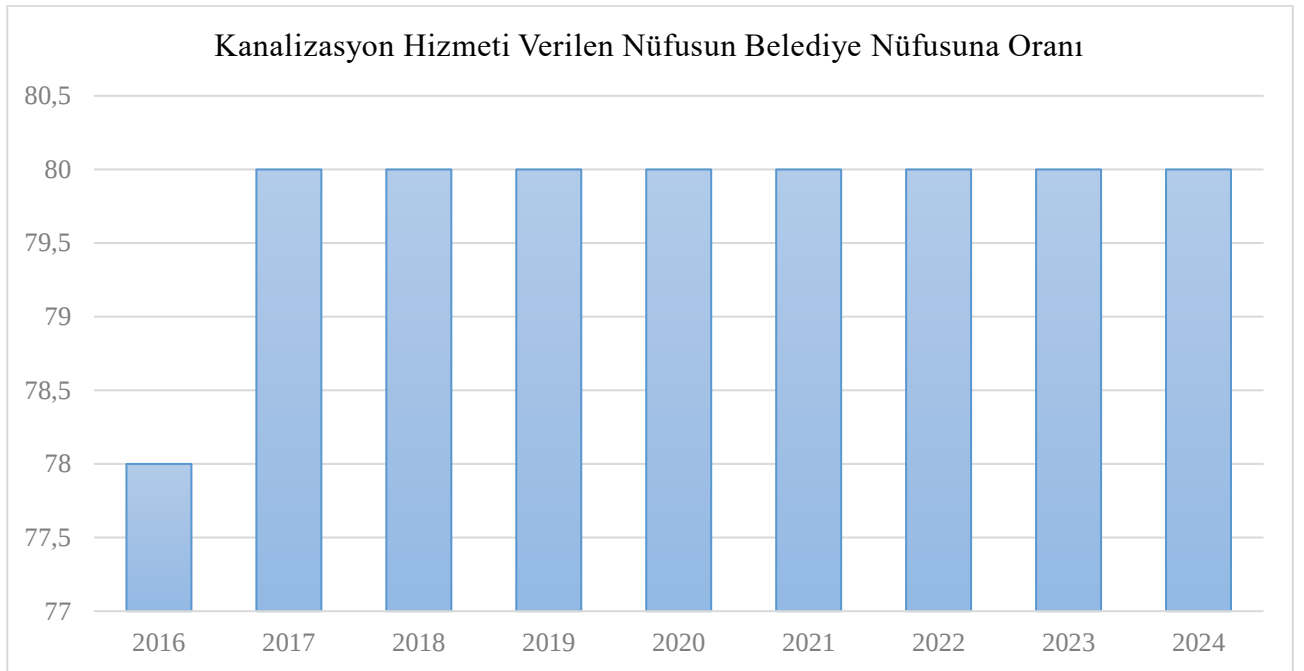
Diyarbakır il nüfusu:1.833.684 Kişi

Merkez ve İlçelerin Kanalizasyon Şebeke Uzunluğu: 2.529.759 Metre

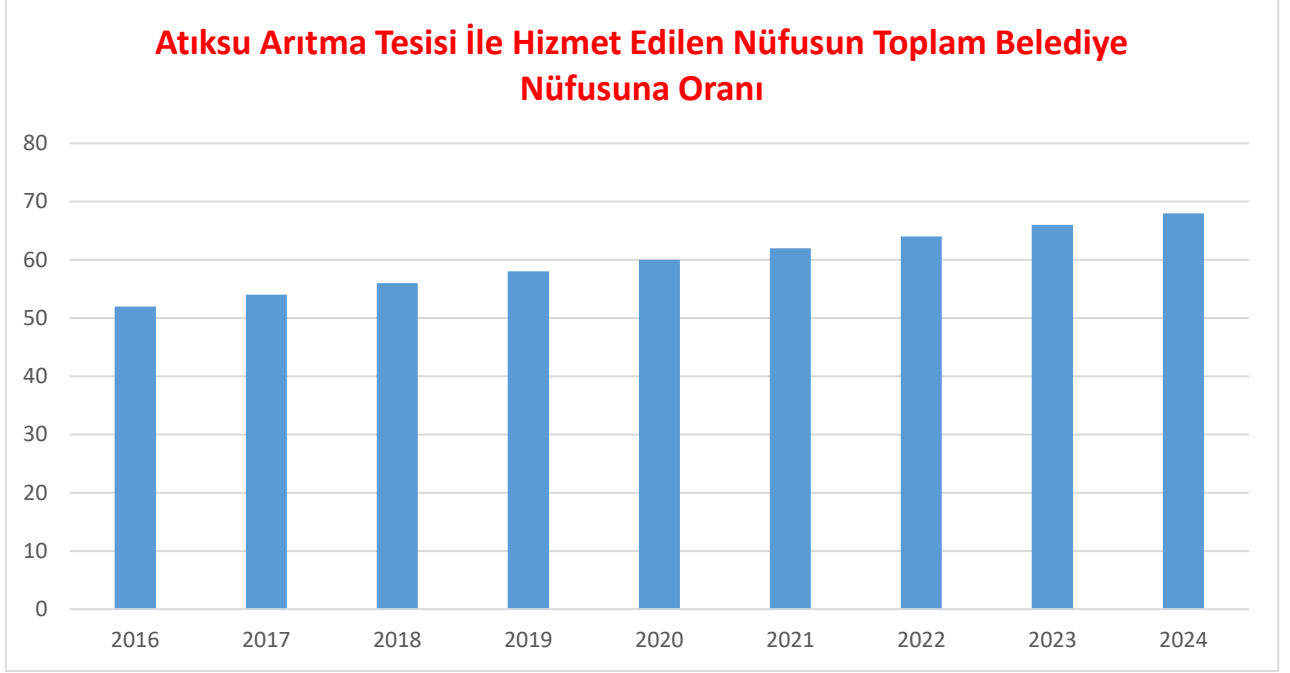
Merkez ve İlçelerin Yağmur Suyu Şebeke Uzunluğu: 349.294 Metre

Atık su arıtma tesisi hizmeti verilen nüfus: 1.390.533 Kişi

Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı: %80

Grafik 7 – Yıllar bazında kanalizasyon şebekesi tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam nüfusa oranı
(DİSKİ, 2025)

Grafik 8 – Yıllar bazında atıksu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı
(DİSKİ, 2025)

Diyarbakır İleri Biyolojik Atık Su Arıtma Tesisi

Tesis Ovabağ Diyarbakır yolu üzerinde kentin 7 km güneyinde yer almaktadır. Arıtma tesisi yeri doğuda ve güneyde Dicle Nehri ile batıda tren yolu ve kuzeybatıda tekel alkol fabrikası ile çevrilidir. **2025** yılına göre **1.245.000** nüfusa hizmet edecek kapasitededir. Günlük ortalama tasarım debisi **175.000 m³/gündür**.

Diyarbakır İleri Biyolojik Atık Su Arıtma Tesisinde 2024 yılında **26.005.791 m³** atık su arıtılmış ve **5850** ton atık su çamuru bertaraf edilerek, Dicle nehrinin kirletilmesi engellenmiştir. Yıllık kuru çamur miktarı **%25** oranındadır.

Atık su çamuru, tesis içindeki geçici katı atık depolama sahasına transfer edilmektedir.

Prosesin Cinsi	Birim	Miktar
Çamur Susuzlaştırma Ünitesine verilen Sulu Çamur Miktarı	m ³ /yıl	88.029
Susuzlaştırılmış Çamur Keki	m ³ /yıl	5850
Susuzlaştırma Ünitelerinde Kullanılan Polimer Miktarı	kg/yıl	79.200
Çürütücülere Verilen Çamur Miktarı	m ³ /yıl	178.881

Eğil Biyolojik Atıksu Arıtma Tesisi

Tesis Eğil'in girişinde yer alan bölgede 6,5 dönüm arazi üzerine kuruldu, 23 Mart 2017 tarihinde işletmeye açıldı. Tesis ileri arıtım teknolojisi uygulanarak arıtılmakta ve arıtılan sular Diyarbakır Eğil ilçesi Dicle Barajı mansalı Döşemeler Mahallesi Kurudere'ye deşarj edilmektedir. İlk aşama 2028

yılı **10.910** kişilik nüfusa; ikinci aşama için ise 2048 yılı **15.910** kişinin gereksinimlerini sağlamak amacıyla arıtma üniteleri tasarlanmıştır. 2024 yılında tesise günlük ortalama **555 m³** su girişi olmuş ve toplam **209.545 m³** atık suyun arıtımı gerçekleştirilmiştir.

Hani Biyolojik Paket Atıksu Arıtma Tesisi

Diyarbakır'ın Hani ilçesi Abacılar Mahallesi'nde 19.11.2018 tarihinde yapımına başlanan biyolojik atık su arıtma tesisi 06.09.2019 tarihinde tamamlanmıştır. Tesis, mahallenin nüfus artış oranı göz önüne alınarak 2050 yılındaki 1.572 kişinin ihtiyacına cevap verebilecek şekilde tasarlanarak yapılmıştır. Tesis 2018 yılı fiyatlarıyla KDV dâhil 1.455.565,00 TL maliyete yaptırılmıştır. Abacılar mahallesinin güneyinde yapılan tesisin arıtılan suları mahallenin güneyinde bulunan dereye deşarj edilmektedir. 2024 yılında tesiste **3.300 m³** atık suyun arıtımı gerçekleştirilmiştir.

Bismil Biyolojik Atık Su Arıtma Tesisi

Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde 2032 yılı 76.218 nüfus, 12.453 m³/gün ve 2047 yılı 86.324 nüfusa 16.176 m³/gün kapasiteli ileri biyolojik atıksu arıtma tesisi yapımına 7 Haziran 2020 tarihinde başlanmış olup 7 Eylül 2022 tarihinde tamamlanarak faaliyete alınmıştır. Tesisin 2020 yılı fiyatlarıyla Yapım maliyeti 210.954.254,00TL'dir. Tesise alınan atıksu arıtılarak Dicle Nehrine deşarj edilmektedir.

Parametre	Birim	2024
Arıtılan Atık Su Miktarı	(m ³ /yıl)	4.321.207
KOİ Verimi	(%)	96
AKM Verimi	(%)	95
Çıkarılan Çamur Keki	(ton/yıl)	9648

Hani Atık Su Arıtma Tesisi

Hani Atıksu Arıtma tesisinde 13.08.2021 tarihinde 25.150.419 TL sözleşme bedeliyle işe başlanmıştır. 2055 yılı 13.000 nüfus kapasitesi için çalışacak projemiz tamamlanmış olup atıksular arıtılarak Gaban Deresine verilecek ve çevre sorunu çözülecektir. 06.09.2024 yılında arıtma faaliyetine başlayan tesiste 2024 yılında toplam 240.212 m³ atıksu arıtımı yapılmıştır.

Dicle Atık Su Arıtma Tesisi

Dicle Atıksu Arıtma tesisinde 01.08.2022 tarihinde 36.480.608 TL sözleşme bedeliyle işe başlanmıştır. 2055 yılına kadar 15.000 nüfus kapasitesi için çalışacak projemiz tamamlanmış olup atık sular arıtılarak Kurudere Yatağına deşarj edilecek ve çevre sorunu çözülecek. Tesis 2025 yılı içerisinde devreye alınacak şekilde planlanmıştır.

Çizelge 20 –2024 yılı itibariyle kentsel atıksu arıtma tesislerinin durumu
(DİSKİ, 2025)

Yerleşim Yerinin Adı		Belediye Atıksu Arıtma Tesisi Olup Olmadığı?			Belediye Atıksu Arıtma Tesisi Türü			Mevcut Kapasitesi (ton/gün)	SAİS Kabini Durumu (var/yok)	Arıtılan /Deşarj Edilen Atıksu Miktarı (m³/sn)	Deşarj Noktası	Deniz Deşarjı (var/yok)	Hizmet Verdiği Nüfus	Oluşan AAT Çamur Miktarı (ton/yıl)
		Var	İnşa/plan aşamasında	Yok	Fiziksel	Biyolojik	İleri							
İl Merkezi	Diyarbakır Merkez	x				x	x	175.000 m³	Var	0,6	X:4.19.1312,739 Y:609.523,117		1.137.500	5.850
İlçeler	Eğil	x				x		1.496 m³	Yok	0,0069	X:38,253721 Y:40,094669		6.500	238
	Hani (Abacılar)	x				x		200 m³	Yok	0,00006	Kuru dere		1.500	
	Bismil	x					x	12.453 m³	Var	0,14	X: 37°49'45.87" Y:40°42'35.90		68.583	9.648
	Dicle	x					x	2.664 m³	yok	0.00	Kuru Dere		15.381	0
	Hani	x					x	1.971 m³	yok	0.027	Kuru Dere		13.000	0

*22.03.2015 tarih ve 29303 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Sürekli Atıksu İzleme Sistemleri (SAİS) Tebliği” kapsamında ülke genelinde kurulu kapasitesi 5.000 m³/gün ve üzerinde olan atıksu arıtma tesisinin çıkış sularında debi, pH, İletkenlik, Çözülmüş Oksijen, Sıcaklık ve KOİ (Kimyasal Oksijen İhtiyacı) ile AKM (Askıda Katı Madde) parametreleri 7/24 online izlenmektedir. Bu sayede tesislerin atıksularını arıtmadan su kaynaklarımıza deşarj etmeleri engellenmektedir.

Kaynak:

- DİSKİ Genel Müdürlüğü
- Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi

B.6.2. Organize Sanayi Bölgeleri ve Münferit Sanayiler Atıksu Altyapı Tesisleri

İlimizde bulunan Organize Sanayi Bölgesine ait atık su arıtma tesisi proje çalışmaları Ekim 2018 tarihinde tamamlanmış olup, Ayrıca ÇED İzni alınmıştır. Aralık 2018 tarihinde inşaat ihalesi yapılmış olup, Mart 2019 itibarıyla inşaat çalışmalarına başlanmıştır. Hali hazırda inşaat çalışmaları tamamlanmış olup, geçici kabul ve izin süreçleri aşamasındadır.

İlimizde hali hazırda 4 ayrı etaptan oluşan Organize Sanayi Bölgesi mevcuttur. 2 etap tamamıyla faal konumda olup, 3.Etap (İlave Organize Sanayi Bölgesi) bölümündeki tesislerin yaklaşık % 75'lik kısmı faaliyete geçmiş olup, geri kalanlar ile ilgili proje ve inşaat çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca bu 3 etapa ilave olarak, 4.etap ve 5.etap ile ilgili proje – altyapı vb. çalışmalar devam etmektedir.

İlimizde bulunan Organize Sanayi Bölgesine ait atık su arıtma tesisi proje çalışmaları Ekim 2018 tarihinde tamamlanmış olup, Ayrıca ÇED İzni alınmıştır. Aralık 2018 tarihinde inşaat ihalesi yapılmış olup, Mart 2019 itibarıyla inşaat çalışmalarına başlanmıştır. Hali hazırda inşaat çalışmaları tamamlanmış olup, geçici kabul ve izin süreçleri aşamasındadır.

Çizelge 21 –2024 yılı OSB, Serbest Bölgeler ve Sanayi Sitelerinde atıksu arıtma tesislerinin (AAT) durumu

(DOSB, 2025)

OSB Adı	Mevcut Durumu	Kapasitesi (ton/gün)	SAİS Kabini Durumu (var/yok)	AAT Türü	AAT Çamuru Miktarı (ton/gün)	Deşarj Ortamı
Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi	Aktif Çalışmakta	20.000	Var (Anlık değerler Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından izlenmektedir.)	Fiziksel + Kimyasal + Biyolojik	Tesisten çıkan çamur düzenli olarak depolanmakta. Depolama alanı yetersiz kaldığı durumda yetkili firmaya bertarafa gönderilmekte	Devegeçidi Çayına

*22.03.2015 tarih ve 29303 sayılı Resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Sürekli Atıksu İzleme Sistemleri (SAİS) Tebliği” kapsamında ülke genelinde kurulu kapasitesi 10.000 m³/gün ve üzerinde olan atıksu arıtma tesisinin çıkış sularında debi, pH, iletkenlik, Çözünmüş Oksijen, Sıcaklık ve KOİ (Kimyasal Oksijen ihtiyacı) ile AKM (Askıda Katı Madde) parametreleri 7/24 online izlenmektedir. Bu sayede tesislerin atıksularını arıtmadan su kaynaklarımıza deşarj etmeleri engellenmektedir.

Çizelge 22–2024 yılı itibarıyla münferit sanayiye ait atıksu arıtma tesisi (AAT) sayısı

(DOSB, 2025)

Tesis Statüsü	Toplam Tesis Sayısı	AAT'si Olan Tesis Sayısı
Üretim Sektörü/Sanayi Tesisleri	395	38
Turizm Tesisleri veya Site Yönetimi	-	-
Diğer	-	-

B.6.3. Düzenli Depolama Tesislerinde Oluşan Sızıntı Sularının Yönetimi

Hanelerden, İlçe Belediyeleri tarafından toplanan evsel nitelikli atıklar Diyarbakır Merkez Aktarma İstasyonu'na getirilip, burada tırlara yüklenerek Diyarbakır Katı Atık Depolama

Sahası'na gönderilir. İlimizde evsel nitelikli katı atıklar yaklaşık 1996 yılından bu yana düzensiz bir şekilde depolanmaktadır.

2872 sayılı Çevre Kanunu, bu kanunun dayandığı ilgili yönetmelikler ve AB Standartları kapsamında çıkan mevzuatlarla, katı atıkların sağlıklı ve en ekonomik şekilde uzaklaştırılması konusu, yüksek önem kazanmıştır. Diyarbakır ilinde toplanan atıkların, gelişen teknolojiye ve mevzuatlara uygun olarak taşınması ve bertaraf edilmesi için Entegre Katı Atık Yönetim Sistemine geçiş çalışmalarına başlanmıştır. 20.08.2020 tarihinde inşa çalışmalarına başlanan Entegre Katı Atık Yönetimi Projesi ile çöp gazından enerji üretilmesinin yanı sıra, sızıntı sularının uygun yöntemlerle arıtılarak yer altı sularına karışmasının önlenmesi ve geri dönüştürülebilir atıkların ekonomiye kazandırılması ile birlikte depolama sahasına giden atık miktarının azaltılması sağlanacaktır.

B.6.4. Arıtılmış Atıksuların Yeniden Kullanılması veya Bertarafı

İlimizde Atık su geri kazanım yöntemleri olarak; Taş kesme endüstrisinde geri kazanım, diğer endüstrilerde direkt olmayan (yeşil alanların sulanması, yangın suyu, tuvaletler) geri kazanım şeklinde yapılmakta ve Evsel Nitelikli Atık sular da ise geri kazanım yapılamamaktadır.

Çizelge 23–2024 yılı itibariyle yeniden kullanılan veya bertaraf edilen arıtılmış atıksu durumu
(DİSKİ, 2025)

ARITILDIKTAN SONRA BERTARAF EDİLEN ATIKSU DURUMU							
Alıcı Ortama Deşarj Edilen (m ³ /yıl)	Kanalizasyona Deşarj Edilen (m ³ /yıl)	Kentsel Yeniden Kullanım (m ³ /yıl)	Tarımsal Yeniden Kullanım (m ³ /yıl)	Endüstriyel Yeniden Kullanım (m ³ /yıl)	Çevresel/Ekolojik Yeniden Kullanım (m ³ /yıl)	Başka Bir Tesise Su Kaynağı (m ³ /yıl)	TOPLAM (m ³ /yıl)
30.539.843	0	0	0	0	0	0	30.539.843

B.7. Toprak Kirliliği ve Kontrolü

B.7.1. Noktasal Kaynaklı Kirilenmiş Sahalar

Toprak Kirliliğinin Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirilenmiş Sahalara Dair Yönetmelik” ve “Toprak Kirliliğinin Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirilenmiş Sahalara Dair Yönetmelik Yeterlilik Belgesi Tebliği” kapsamında 2024 yılında 1 adet “Denetim Formu” Düzenlenmiştir.

Çizelge 24- 2024 yılı için tespit edilen noktasal kaynaklı toprak kirliliğine ilişkin veriler

(DÇŞİDM, 2025)

	Var	Yok	Varsa Ne/Neler Olduğunu Belirtiniz
Potansiyel kirliletiçi faaliyetler var mı?	x		Ham Petrol Üretimi - Taşımını

Tespit Edilmiş Kirlenmiş Sahanın Yeri	Tespit Edilmiş Kirlenmenin Nedeni	Kirlenmiş sahaların temizlenmesi ile ilgili çalışma var mı?		Kirlenmiş sahaların temizlenmesi ile ilgili çalışmalarda ne tür temizleme faaliyetleri* yapılıyor? (Aşağıdaki temizleme yöntemleri dikkate alınmalıdır)
		Var	Yok	
1.Toprak	Petrol Sızıntısı	X		Toprağın Yüzeysel Kazı İle Alınması

***Noktasal Kaynaklı Toprak Kirliliği Temizleme Yöntemleri**

Biyoremediasyon
Fitoremediasyon
Parsel arıtımı
Buharlaştırma
Biyo havalandırma
Elektrokinetik arıtma
Yerinde oksidasyon

B.7.2. Arıtma Çamurlarının Bertaraf Yöntemi

Atık su çamuru, tesis içindeki katı atık depolama sahasına transfer edilmektedir. Atık çamurun faydalı kullanım alanlarının tespiti için çalışmalar devam etmekte olup; gübre, yakıt vb. alanlarda kullanılmasına yönelik bir faaliyet bulunmamaktadır.

Grafik 9 -2024 yılında belediyelerden kaynaklanan arıtma çamurunun yönetimi (DİSKİ, 2025)

Grafik 10 – 2024 yılında sanayiden kaynaklanan arıtma çamurunun yönetimi
(DOSB, 2025)

B.7.3. Madencilik faaliyetleri ile bozulan arazilerin doğaya yeniden kazandırılmasına ilişkin yapılan çalışmalar

Madencilik Faaliyetleri ile Bozulan Arazilerin Doğaya Yeniden Kazandırılması Yönetmeliği kapsamında, İlimizde 2021 yılı için 10 adet hazırlanmış Doğaya Yeniden Kazandırma Planı bulunmaktadır.

B.7.4. Tarımsal Faaliyetler İle Oluşan Toprak Kirliliği

İlimizde kullanılan gübre (bitki besin maddesi bazında), pestisit miktarları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Çizelge 25–2024 yılında kullanılan ticari gübre tüketiminin bitki besin maddesi bazında ve yıllık tüketim miktarları
(İl Tarım Orman Müdürlüğü, 2025)

Bitki Besin Maddesi (N, P, K olarak)	Bitki Besin Maddesi Bazında Kullanılan Miktar (ton)	İlde Ticari Gübre Kullanılarak Tarım Yapılan Toplam Alan (ha)
Azot	103.790	İlimizde 2024 Yılı mazot ve gübre desteği ödemesine göre gübre alanı 443.938 ha dır. Ancak mazot ve gübre desteği ödemeleri devam etmekte olup bu veri değişecektir.
Fosfor	31.649	
Potas	1.317	
TOPLAM	136.756	

Çizelge 26-2024 yılında tarımda kullanılan girdilerden gübreler haricindeki diğer kimyasal maddeleri (tarımsal ilaçlar vb)

(İl Tarım Orman Müdürlüğü, 2025)

Kimyasal Maddenin Adı	Kullanım Amacı	Miktarı (ton)	İlde Tarımsal İlaç Kullanılarak Tarım Yapılan Toplam Alan (ha)
İnsektisit	Zararlılara karşı kullanılır	61.326,1 kg	Ortalama 464.166 Hektar
		304.669,3 lt	
Herbisit	Yabancı otlara karşı kullanılır.	16.076,5 kg	
		416.723,3 lt	
Fungusit	Hastalıklara karşı kullanılır.	36.565,2 kg	
		179.179,2 lt	
Rodentisit	Kemirgenlere karşı kullanılır.	1.476,8 kg	
		20 lt	
Akarisit	Akarlara karşı kullanılır	2.631 kg	
		57.688,2 lt	
Defolyant	Koza açtırıcı ve yaprak dökücü	1.500 kg	
		178.470 lt	
Diğerleri		1.928 kg	
		68.982 lt	
TOPLAM		121.503,60 kg	
		1.205.732 lt	

Çizelge 27 – 2024 yılında topraktaki pestisit vb tarım ilacı birikimini tespit etmek amacıyla yapılmış analizin sonuçları

(İl Tarım Orman Müdürlüğü, 2025)

Analizi Yapan Kurum/Kuruluş	Analiz Yapılan Yer (İlçe, Köy, Mevkii, Koordinatları)	Analiz Tarihi	Analiz Edilen Madde	Tespit Edilen Birikim Miktarı (µg/kg- fırın kuru toprak)

(Not: İlgili kurumca gerekli güncellemeler yapılmadığından veriler düzenlenmemiştir.)

B.8. Sonuç ve Değerlendirme

İlimizde tarımsal amaçla kullanılmakta olan gübre vb. kullanımları yukarıda belirtilmiştir. Gelişen teknolojiyle birlikte daha az kimyasal içeren, toprağa daha duyarlı gübre kullanımının yaygınlaştırılması ve bu konuda çiftçiyi bilinçlendirici eylemlerin çoğalması hedeflenmektedir.

İlimizde tarımın geniş bir alana yayılmasından tarıma dayalı sanayi gelişmiştir. Diyarbakır İlinde buğday, kırmızı mercimek, arpa, pamuk, nohut, pirinç, mısır yetiştirilmektedir. İlimiz sanayi içerisinde tavukçuluk, büyükbaş-küçükbaş yetiştiriciliği, yumurta, yem, un ve süt mamulleri önemli yer tutmaktadır.

İlimizde İçme Suyu Arıtma Tesisi iki aşamalı olarak dizayn edilmiş olup 2001 yılında tam kapasiteyle işletmeye geçmiştir. Bu tesisin ileri biyolojik arıtma tesisi bölümü tamamlanmış olup 2016 yılında işletmeye alınmıştır.

Kaynaklar

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
Diyarbakır Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü
DSİ
Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanlığı
Diyarbakır Su ve Kanalizasyon İdaresi Müdürlüğü
Diyarbakır Tarım ve Orman İl Müdürlüğü
<https://sim.csb.gov.tr/>

C. ATIK

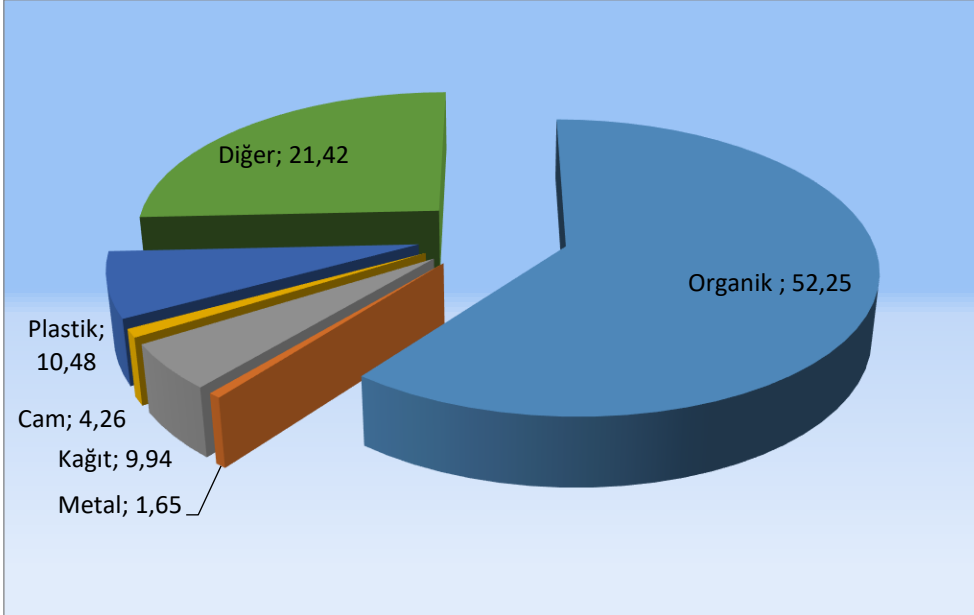
İlimizde, Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, 2024 yılında toplanan atık miktarı ile kişi başı ortalama atık miktarları aşağıda verilmiştir. (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi)

Kişi Başı Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün): 1,80

Toplanan Belediye Atık Miktarı (Ton/Yıl): 511.000

C.1. Belediye Atıkları

Diyarbakır kent merkezinde ve Çınar, Silvan, Eğil ve Ergani ilçelerinde üretilen evsel atıklar Eski Urfa yolu 37.Km’de Keşiştepe mevkiinde bulunan ve inşa çalışmaları devam eden Entegre Katı Atık Yönetimi Tesisi’ne getirilmekte ve burada uygun yöntemlerle bertaraf edilerek atıktan enerji üretimi sağlanmaktadır. Depolama sahasında günlük yaklaşık 1.400 ton atık depolanmaktadır.

Grafik 11 - 2024 yılı itibariyle Belediye atık karakterizasyonu
(DBB, 2025)

Çizelge 28-2024 yılı için il/ilçe belediyelerince toplanan ve yerel yönetimlerce (büyükşehir belediyesi/ belediye/ birliklerce) yönetilen belediye atığı miktarı ve toplanma, taşınma ve bertaraf yöntemleri (DBB, 2025)

Büyükşehir/İl/İlçe Belediye veya Birliğin Adı	Büyükşehir Belediyesi/ Birlik ise birliğe üye olan belediyeler	Nüfus		Toplanan Ortalama Katı Atık Miktarı (ton/gün)		Kişi Başına Üretilen Ortalama Katı Atık Miktarı (kg/gün)		Transfer İstasyonu Varsa Sayısı	Atık Yönetimi Hizmetlerini Kim Yürütüyor?	Mevcut Belediye Atığı Yönetim Tesisi			
		Yaz	Kış	Yaz	Kış	Yaz	Kış			Düzenli Depolama	Ön İşlem (Mekanik Ayırma/ Biyokurutma/ Kompost/ Biyometanizasyon)	Yakma	Düzensiz Depolama
Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi		1.833.684		1400		1,80		1 tane merkez ilçe 2 tane dış ilçelerde bulunmaktadır.(ergani ve silvan)	Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi				X
İl Geneli													

C.2. Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıkları

Diyarbakır ili merkezde çıkan hafriyat atıkları Büyükşehir Belediyesi'nin belirlemiş olduğu hafriyat atığı depolama sahasında bertaraf edilmektedir. Bu hafriyat yönetimi depolama işlemi belediye bünyesinde kurulan otomasyon sistemi ile düzenli bir şekilde takip edilmektedir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının 16.02.2021 tarihinde Hafriyat Toprağı, inşaat/yıkıntı atıkları ile ilgili tüm iş ve işlemler ve idari yaptırım uygulama yetkisi Diyarbakır Büyükşehir Belediyesine devir olmuştur. Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığına bağlı Çevre koruma ve Hafriyat Denetim Şube Müdürlüğü kurulmuş olup; 13 personel ile iş ve işlemler yürütülmektedir. Şube Müdürlüğünün Amacı; Hafriyat toprağı ile inşaat yıkıntı atıklarının çevreye zarar vermeyecek şekilde öncelikle kaynaktan azaltılması, toplanması, geçici biriktirilmesi, taşınması, geri kazanılması, değerlendirilmesi ve bertaraf edilmesini sağlamaktır. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından kurulan Hafriyat Yönetim Bilgi Sistemi (HYBS) ile çevre kirliliğinin önüne geçilerek geliş güzel dökülen hafriyat sorununu ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Diyarbakır il genelinde çalışmakta olan damperli kamyonlar bu sisteme dâhil edilerek kontrolleri sağlanmaktadır. Diyarbakır merkezde hafriyat işi yapan firmalara ve firmaların kamyonlarına izin belgesi verilmektedir. Araçlara takip sistemi ve uyarı sensörü takılmakta böylece araç, sistem üzerinden online olarak takip edilmektedir. 2024 yılı için Diyarbakır'da HYBS'ye kayıtlı 383 damperli kamyon bulunmaktadır. Aktif olan kamyonlar uydu bazlı takip sistemi (GPS) ve damper uyarı sensörleri ile takip edilmektedir. Bilindiği üzere; 06.02.2023 tarihinde ülkemizde yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremden ilimiz de etkilenmiş ve pek çok yapı hasar almış yapıların yıkım işlemi devam etmekte olup yıkımı gerçekleştirilen yapılardan çıkan yıkıntı atıklarının bir kısmı yol ve dolgu malzemesi olarak kullanılmakta kullanılmayan hafriyatlar da Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi iştiraki olan Elazığ yolu üzeri 9.km de bulunan Dokuzçeltik Hafriyat Depolama Sahasına taşınmıştır. Yıkım çalışmaları devam etmekte olup, yapılardaki asbest ve benzeri tehlikeli kimyasal içeren imalatlar, çevre ve insan sağlığı üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilmesi sebebiyle bahsi geçen Hafriyat Depolama Sahasında kil malzemesi olarak kullanılmaktadır. Mevcut sahaya ilişkin bilgiler:

Hafriyat Depolama Sahasının;

Adı : DOKUZ ÇELTİK HAFRİYAT DOLGU SAHASI

Amacı: Dolgu Projesi

Adres: Dokuz çeltik /Yenişehir

Faaliyet Alanı: Yenişehir İlçesi

Büyüklüğü: Yaklaşık olarak 7.3 hektar

Mülkiyeti: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesine iştirak eden MED KENTSEL

SOS.HİZ.A.Ş.

Dokuzçeltik Hafriyat Depolama Sahasında 5 personel ile iş ve işlemler yürütülmektedir. Depolama sahasında; idari bina, güvenlik kameraları, otomasyon sistemine entegre edilmiş bariyer sistemi bulunmaktadır. Alanda Hafriyat toprağı, İnşaat atıkları ve Yıkıntı atıkları ayrı ayrı depolanmaktadır. Diyarbakır Büyükşehir Belediye sınırları içinde toplanan, geri kazanılan ve bertaraf edilen hafriyat toprağı ve inşaat/yıkıntı atıklarına ilişkin 2024 yılı istatistiki bilgiler tabloda sunulmaktadır:

Çizelge 29–2024 yılı itibariyle hafriyat toprağı, inşaat ve yıkıntı atıkları yönetimi
(DBB, 2025)

ENVANTER TARİHİ:		01.01.2023-31.12.2023												
	AD:	DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ												
	ADRES:	Elazığ caddesi 21100 Yenişehir/ Diyarbakır												
HYBS'ye kayıtlı Aktif Araç Sayısı	HYBS'ye kayıtlı Aktif Firmalar	HYBS'ye kayıtlı Aktif Taşıma İzin Belgeler	Depolama Alanı adı	İlçe	Hafriyat Döküm Sahası İşletmecisi	Belediye Adları	Belediye araç sayısı	Belediyelerden gelen hafriyat miktarı	2024 Yılı Bertaraf edilen Atık Miktarı Aylar	Aylık döküm sahasına hafriyat miktarları	Geri dolguda kullanılan hafriyat miktarı	Birimi	Atık taşıma ve kabul belgesiyle oluşturulan Yıllık Toplam Hafriyat	Döküm Sahasında Bertaraf edilen Hafriyat miktarı
383	278		Dokuzçeltik Hafriyat Döküm Sahası	Yenişehir	MED KENTSEL SOS.HİZ. A.Ş.				Ocak	11.089		m3		652692 m3
									Şubat	19.323		m3		
									Mart	313.757		m3		
									Nisan	30.740		m3		
									Mayıs	147.422		m3		
									Haziran	6.171		m3		
									Temmuz	60.057		m3		
									Ağustos	9.019		m3		
									Eylül	19.744		m3		
									Ekim	14950		m3		
									Kasım	20.287		m3		
									Aralık	136		m3		
									Toplam			m3		

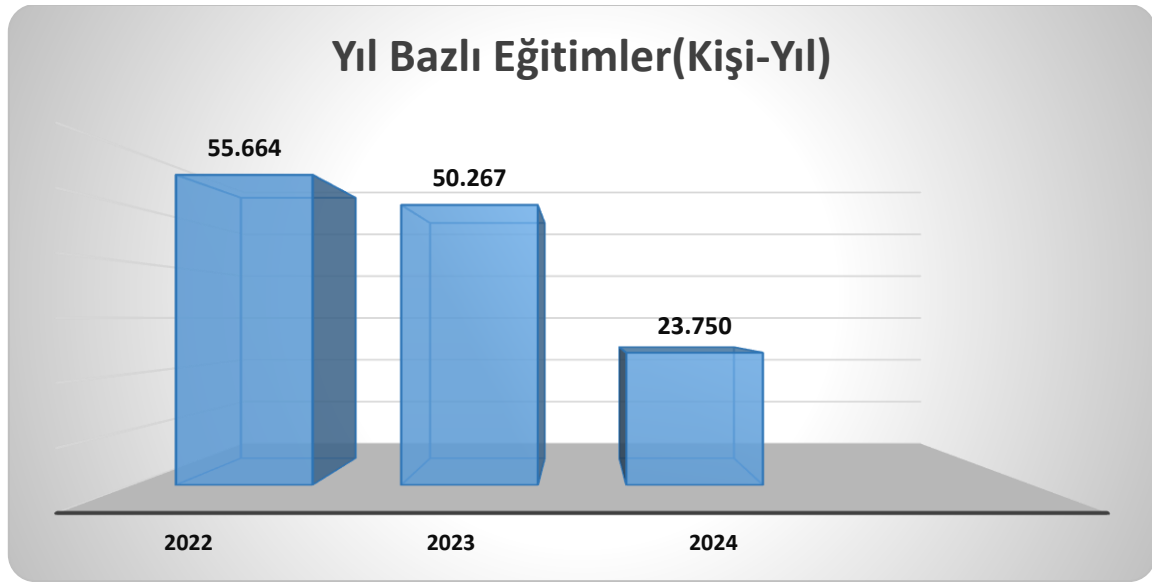
C.3. Sıfır Atık Yönetimi

C.3.1. Eğitimler

İlimizde 2024 yılında 199 birim tarafından 23.750 katılımcıya eğitim verilmiştir.

Çizelge 30- 2023 yılında sıfır atık yönetimi kapsamında verilen eğitimler
(DÇŞİDM, 2024)

Hedef Kitle	Düzenlenen Eğitim Sayısı	Eğitim Verilen Kişi Sayısı
Personel ve proje katılımcıları	239	23.750

Grafik 12- Yıllar bazında sıfır atık yönetimi kapsamında verilen eğitimlere katılan kişi sayısı
(DÇŞİDM, 2025)

C.3.2. Atık Getirme Merkezleri

İlimizdeki Kayapınar Belediyesi tarafından işletilen 1 adet 1. Sınıf Atık Getirme Merkezi bulunmaktadır.

Çizelge 31-2024 yılı itibariyle Atık Getirme Merkezleri/ Mobil Atık Getirme Merkezleri
(DÇŞİDM, 2025)

Atık Getirme Merkezi (AGM/Mobil)	Belediye/AVM	Atık Getirme Merkezi Sayısı	AGM Alan Bilgisi (m2)	Toplanan Atık Grupları
1. Sınıf AGM	Belediye -Kayapınar	1	-	14
2. Sınıf AGM	 AVM	-	-	-
3. Sınıf AGM	OSB, Üniversite, Site, havaalanı	-	-	-
Mobil Atık Getirme Merkezi	Belediye	-	-	-

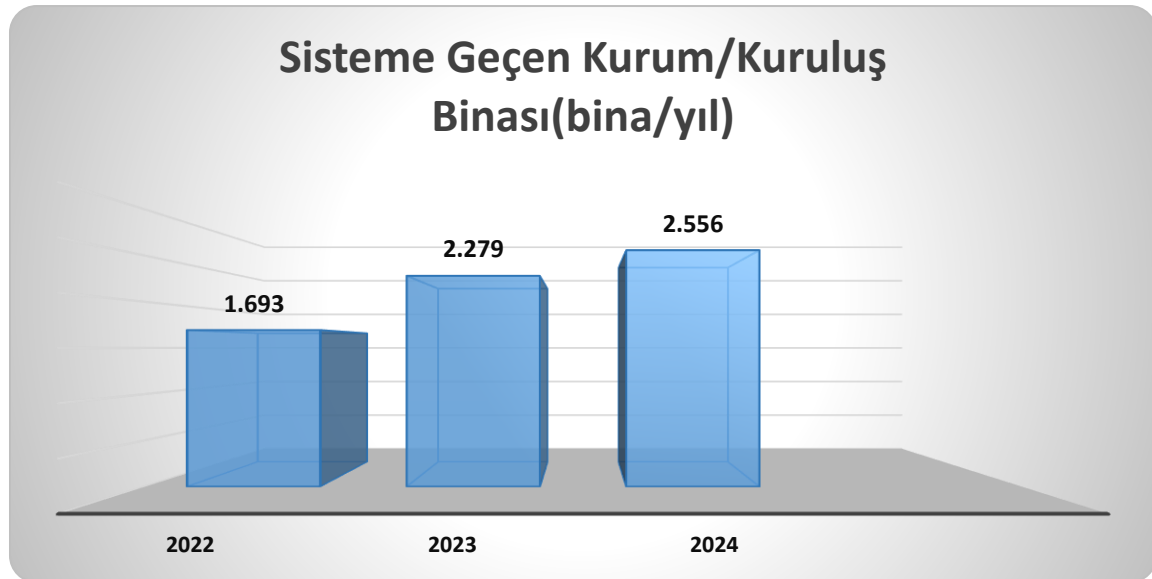
C.3.3. Temel seviye Sıfır Atık Belgesi Alan Bina/Yerleşke Sayısı

Çizelge 32–2024 yılı itibariyle temel seviye sıfır atık belgesini alan il genelindeki bina/yerleşkelerin sayısı
(DÇŞİDM, 2025)

Sıfır Atık Yönetim Sistemine Geçmesi Gereken Mahalli İdareler	İl Genelindeki Toplam Sayı	Sıfır Atık Belgesi Alan Belediye Sayısı
Büyükşehir İlçe Belediyeleri (250.000 Nüfus ve üzeri)	-	-
Büyükşehir İlçe Belediyeleri (250.000 Nüfus altı)	-	-
Büyükşehir Dışındaki İl, İlçe, Belde Belediyeleri İl Merkez İlçe Belediyeleri	-	-
Belediye Birlikleri	-	-
Büyükşehir Dışındaki İl, İlçe, Belde Belediyeleri İl Merkez İlçe Belediyeleri Dışındaki Diğer Belediyeler	-	-
İl Özel İdareleri Mücavir Alan Dışı	-	-

Çizelge 33– 2023 yılı itibariyle sıfır atık sistemini uygulayan (faaliyet bildiren) ve temel seviye sıfır atık belgesini alan il genelindeki bina yerleşkelerin sayısı
(DÇŞİDM, 2024)

Kurum Türü	Toplam Kurum Sayı	Sıfır Atık Belgesi alan bina/yerleşke sayısı
300 ve üzeri Konuta Sahip Siteler	29	0
Akaryakıt istasyonları ve Dinlenme Tesisleri	151	34
Alışveriş Merkezleri	19	3
Belediyeler	17	13
ÇŞİD İl Müdürlüğü	1	1
Eğitim Kurumları ve Yurtlar	1.424	1.192
Havalimanları	1	1
İl Özel İdareleri	0	0
İş merkezi ve Ticari Plazalar	20	0
Kamu Kurum ve Kuruluşları	490	525
Konaklama İşletmeleri	61	30
Limanlar	0	0
Organize Sanayi Bölgeleri	1	1
Sağlık Kuruluşları	347	30
Tren ve Otobüs Terminalleri	5	1
Zincir Marketler	523	555
Serbest Bölgeleri, Sanayi Siteleri	-	-
Laboratuvarlar, Hukuk Büroları, Dernek, Kooperatif, Çevre Danışmanlık Firmaları ve Meslek Kuruluşları, Tüzel Kişiliğe Sahip Kuruluşlar	-	-
Kafeterya ve Restoranlar	-	2
Kargo Şirketleri	-	20
27/11/2014 tarihli ve 29188 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Mesafeli Sözleşmeler Yönetmeliği kapsamında ambalajlı ürün satışı yapan yerler	-	5

Grafik 13 – Yıllar itibariyle temel seviye sıfır atık belgesini alan bina/yerleşke sayısı
(DÇŞİDM, 2025)

C.4. Ambalaj Atıkları

İlimizde atık ambalaj sistemine kayıtlı 88 firma bulunmaktadır. Bu işletmeler 2 adet Ambalaj üreticisi, 15 adet Lisanslı firma, 1 adet Tedarikçi ve 69 adet Piyasaya süren işletme vasfındadır. İlimizde 6 adet lisanslı ambalaj atığı toplama ayırma tesisi, 10 adet ambalaj atığı geri kazanım tesisi bulunmaktadır.

İlimizde bulunan 17 ilçenin tümünün onaylı atık yönetim planı bulunmaktadır.

Çizelge 34– 2022 yılı ambalaj ve ambalaj atıkları istatistik sonuçları
(Atık Yönetim Uygulaması/Atık Beyan Sistemi*, 2025)

Ambalaj Cinsi	Beyan Edilen Ambalaj Atığı Miktarı
Plastik	220.165 kg
Metal	158.304 kg
Kompozit	0
Kâğıt Karton	1.273.217 kg
Cam	651 kg
Ahşap	0
Karışık	1.132.527 kg
Toplam	2.784.864 kg

Çizelge 35-Kayıtlı ekonomik işletme sayısı
(ÇŞİDİM, 2025)

Piyasaya Süren İşletme Sayısı (Satış Noktaları Hariç)	69 adet
Piyasaya Süren İşletme Sayısı (Sadece Satış Noktaları)	-
Ambalaj Üreticisi Sayısı	2 adet
Tedarikçi Sayısı	2 adet

Grafik 14– Yıl bazında kayıtlı ekonomik işletme sayısı
(ÇŞİDİM, 2025)

Çizelge 36– 2024 yılında kayıtlı ambalaj atığı toplama ayırma tesisi sayısı
(e-İzin Uygulaması, 2025)

Ambalaj Atığı Toplama Ayırma Tesis (TAT) Sayısı Toplam	1. Tip TAT Sayısı	2. Tip TAT Sayısı	3. Tip TAT Sayısı
6 adet	3 adet	-	-

Çizelge 37- 2024 yılında ambalaj atığı geri kazanım tesisi sayısı
(e-İzin Uygulaması, 2025)

Ambalaj Atığı Geri Kazanım Tesis (GKT) Sayısı Toplam	Plastik Ambalaj Atığı GKT Sayısı	Kâğıt- Karton Ambalaj Atığı GKT Sayısı	Cam Ambalaj Atığı GKT Sayısı	Metal Ambalaj Atığı GKT Sayısı	Ahşap Ambalaj Atığı GKT Sayısı	Kompozit Ambalaj Atığı GKT Sayısı	Tekstil Ambalaj Atığı GKT Sayısı
10 adet	10 adet	1 adet	1 adet	1 adet	1 adet	1 adet	1 adet

*Bir geri kazanım tesisi birden fazla ambalaj atığı işleyebileceğinden toplam Geri Kazanım Tesis Sayısı farklı olabilir.

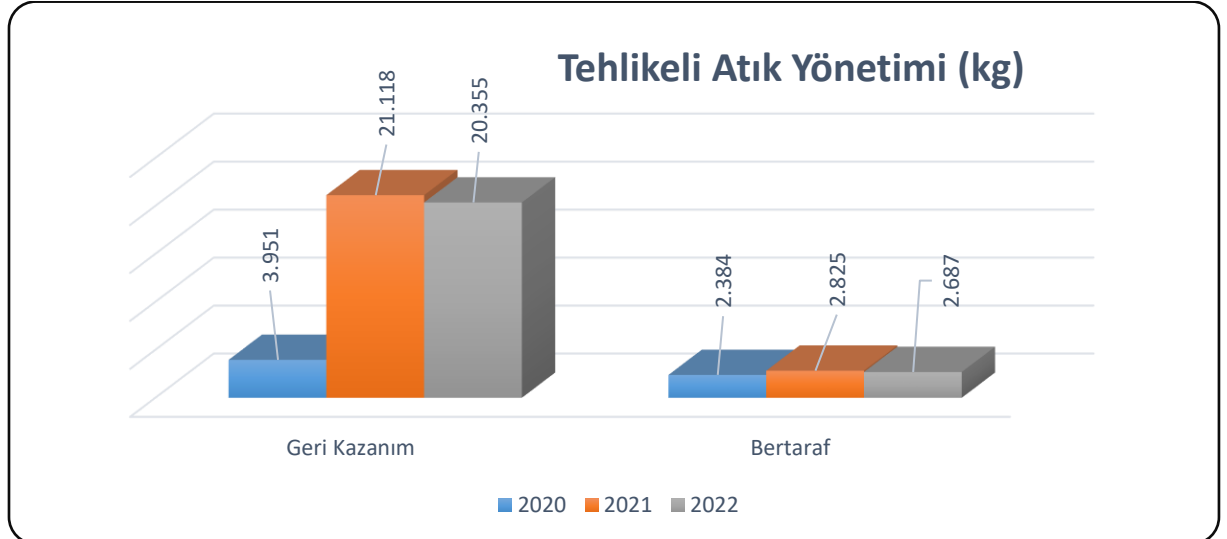

Grafik 15 – Yıl bazında bulunan ambalaj atığı geri kazanım tesisi sayısı
(DÇŞİDM, 2025)

C.5. Tehlikeli Atıklar

İlimizde 2022 yılı içerisinde 23.402 kg tehlikeli atık oluşmuştur. Bu atıkların 20.355.864 kg'ı geri kazanım, 2.687.105 kg'ı bertaraf, 359 kg'ı stok edilmiştir.

İlimizde 121 adet lisanslı atık işleme tesisi bulunmaktadır.

Grafik 16– Atık yönetim uygulaması verilerine göre ilimizdeki tehlikeli atık yönetimi*
(Atık Yönetim Uygulaması/Atık Beyan Sistemi*, 2024)

Çizelge 38– 2022 yılında atık işleme yöntemine göre atık miktarları*

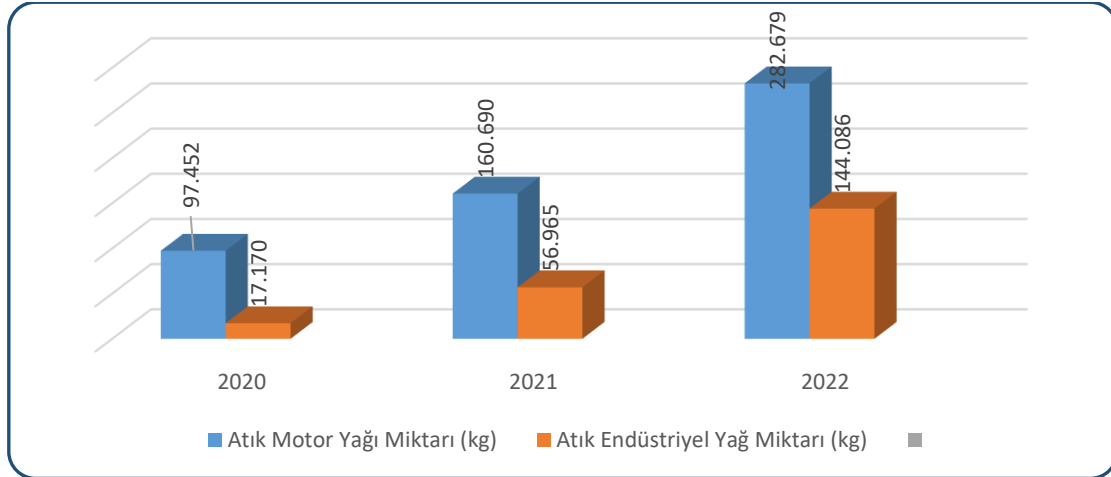
(Atık Yönetim Uygulaması/Atık Beyan Sistemi*, 2025)

ATIK İŞLEME YÖNTEMİ	MİKTARI (kg)
Geri Kazanım (R)	20.355.864
Bertaraf (D)	2.687.105

*Atık Beyan Sisteminde yer alan tehlikeli atık verisi, atık üreticilerinin gerçekleştirdikleri beyanlardan oluşmakta olup edilen yılda atık üreticisinin tesisinde oluşan ve geri kazanım/bertaraf amacıyla atık işleme tesisine gönderilen tehlikeli atık verisini içermektedir.

C.6. Atık Yağlar

İlimizde 1 adet lisanslı Atık Madeni Yağ Geri Dönüşüm Tesisi bulunmaktadır. “Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği” çerçevesinde ilimizde rutin denetimler gerçekleştirilmektedir. İlimizde 2022 yılı içerisinde toplam 426.765 kg atık madeni yağ toplanmıştır.

Grafik 17 – Yıllar itibariyle ilinde atık madeni yağ miktarları

(Atık Yönetim Uygulaması, 2025)

Atık Yönetim Uygulamasında beyan edilen atık miktarı stok ve tesis içi hariç olarak değerlendirilmektedir.

Atık motor yağı kodları : 13 02 04*, 13 02 05*, 13 02 06*, 13 02 07*, 13 02 08*
Atık endüstriyel yağ kodları : 12 01 06*, 12 01 07*, 12 01 10*, 12 01 12*, 13 01 01*, 13 01 04*, 13 01 05*, 13 01 09*, 13 01 10*, 13 01 11*, 13 01 12*, 13 01 13*, 13 03 01*, 13 03 06*, 13 03 07*, 13 03 08*, 13 03 09*, 13 03 10*, 13 05 06*, 19 02 07*

Çizelge 39–2022 yılı için atık madeni yağ geri kazanım ve bertaraf miktarları

(Atık yönetim Uygulaması/Atık Beyan Sistemi*, 2025)

Geri kazanım* (kg)	Nihai bertaraf (kg)	İhracat (kg)	Stok (kg)
426.765	0	0	200

C.7. Atık Pil ve Akümülatörler

İlimizde atık pillerle ilgili olarak, Taşınabilir Atık Pil Üreticileri Derneği (TAP) tarafından okullara gönderilen kutularda biriktirilerek toplama faaliyeti yapılmaktadır.

İl Müdürlüğümüzce verilen 4 adet Atık Akümülatör Geçici Depolama İzni bulunmakta olup; depolanan bu atıklar, akümülatör üreticileri tarafından toplanmaktadır. EKAY Projesi kapsamında da ayrıca bu akümülatörler ve elektronik atıkların bertarafı ile ilgili çalışmalar yürütülecektir.

Çizelge 40– Yıllar itibariyle atık akü ve pil miktarı (kg)*

(Atık Yönetim Uygulaması/Atık Beyan Sistemi*, 2025)

2018	2019	2020	2021	2022
1.860.553	1.093.392	1.590.705	623.282	1.034.412

*Atık kodları:

Atık piller için kullanılan atık kodları: 16 06 02*, 16 06 03*, 16 06 04, 16 06 05

C.8. Bitkisel Atık Yağlar

İlimizde 3 adet lisanslı bitkisel atık yağ geçici depolama alanı bulunmaktadır. Burada biriktirilen bitkisel atık yağlar taşıma araçlarıyla il dışında bulunan geri dönüşüm tesislerine gönderilmektedir.

Çizelge 41– 2022 yılı için atık bitkisel yağlarla ilgili veriler

(E-İzin, Yıl, Atık Yönetim Uygulaması/Atık Beyan Sistemi*, 2025)

Bitkisel Atık Yağ Ara Depolama Lisansı Verilen Tesis Sayısı ¹	Toplanan Bitkisel Atık Yağ Miktarı (kg) ²		Lisans Alan Geri Kazanım Tesis Sayısı
	Kullanılmış Kızartmalık Yağ (20 01 26*)	Kullanım Ömrü Dolmuş Yağlar (20 01 25)	
3	50.685		-

¹ Bitkisel atık yağlar için 6.6.2015 tarihinden önce verilen Bitkisel Atık Yağ Geçici Depolama İzinleri dahil

² Atık Yönetim Uygulamasında beyan edilen atık miktarı stok hariç olarak değerlendirilmektedir.

C.9. Ömrünü Tamamlamış Lastikler

İlimizde Ömrünü Tamamlamış Lastiklerin Kontrolü ile ilgili 2020 yılına kadar yürütülen herhangi bir çalışma olmayıp, “Ömrünü Tamamlamış Lastiklerin Kontrolü Yönetmeliği” çerçevesinde 2020 yılı içerisinde çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Bu kapsamda, ÇED Yönetmeliği Ek-I Listesine tabii ÖTL Geri Dönüşüm Tesisi hakkında ÇED Olumlu kararı verilmiştir.

Çizelge 42–2024 yılında oluşan ömrünü tamamlamış lastikler ile ilgili veriler
(DÇŞİDM, 2025)

ÖMRÜNÜ TAMAMLAMIŞ LASTİKLER (ÖTL)								
ÖTL Geçici Depolama Alanı		Geçici Depolama Alanlarındaki ÖTL Miktarı (ton)	ÖTL Geri Kazanım Tesisi		Geri Kazanılan ÖTL Miktarı (ton)	ÖTL Bertaraf Tesisi		Bertaraf Edilen ÖTL Miktarı (ton)
Sayısı	Hacmi (m ³)		Sayısı	Kapasitesi (ton/yıl)		Sayısı	Kapasitesi (ton/yıl)	
0	0	0	0	0	0	0	0	0

Çizelge 43– Yıllar itibariyle beyan edilen ÖTL miktarları (ton/yıl)

(Atık Yönetim Uygulaması/Atık Beyan Sistemi*, 2025)

	2018	2019	2020	2021	2022
Geri Kazanım Tesisi	0	0	0	0	0
AYT Tesisi	0	0	0	0	0

Herhangi bir çalışma olmadığından tablo hazırlanamamıştır.

Grafik 18– Yıllar itibariyle beyan edilen ÖTL miktarları (ton/yıl)

(Atık Yönetim Uygulaması/Atık Beyan Sistemi*, 2025)

C.10. Atık Elektrikli ve Elektronik Eşyalar

Avrupa Birliği'nin 2002/96/EC sayılı Atık Elektrikli ve Elektronik Eşya Direktifi ile elektrikli ve elektronik eşyaların üretiminde kullanılan tehlikeli maddelerin kullanılmasını yasaklayan 2002/95/EC sayılı elektrikli ve elektronik eşyalarda bazı zararlı maddelerin kullanımının sınırlandırılmasına ilişkin direktiflerin ulusal mevzuatımıza uyumlaştırılması çalışmaları kapsamında “Atık Elektrikli ve Elektronik Eşyaların Kontrolü Yönetmeliği” hazırlanarak 22.05.2012 tarih ve 28300 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yönetmelik büyük ev eşyaları, küçük ev aletleri, bilişim ve telekomünikasyon ekipmanları, tüketici ekipmanları, aydınlatma ekipmanları, elektrikli ve elektronik aletler (büyük ve sabit sanayi aletleri hariç olmak üzere),oyuncaklar, eğlence ve spor aletleri, tıbbi cihazlar (implantasyon ürünleri ve hastalık bulaşıcı temaslarda bulunan ürünler hariç), izleme ve kontrol aletleri ve otomat sınıflarına dâhil olan elektrikli ve elektronik eşyalar ile elektrik ampulleri ve evsel amaçlı kullanılan aydınlatma gereçlerini kapsamaktadır.

Atık Yönetim Uygulaması'na göre İlde, 2022 yılında 46.886 kg atık elektrikli ve elektronik eşya toplanmıştır.

Grafik 19- Yıllar itibariyle atık elektrikli ve elektronik eşya miktarları (ton)

(DÇŞİDM, 2024)

Yeterli veriye ulaşılamamıştır.

Grafik 20- Yıllar itibariyle AEEE işleyen tesis sayısı

(DÇŞİDM, 2024)

Yeterli veri olmadığı için İlimiz için hazırlanamamıştır.

Çizelge 44- 2024 yılı AEEE toplanan ve işlenen miktarlar
(DÇŞİDM, 2025)

Belediyeler Tarafından Oluşturulan AEEE Getirme Merkezleri Sayısı	AEEE’lerin Toplanması Amacıyla Oluşturulan Aktarma Merkezleri Sayısı	Getirme Merkezlerinde ve Aktarma Merkezlerinde Biriken AEEE Miktarı (ton)	AEEE İşleme Tesis Sayısı	İşlenen AEEE Miktarı (ton)
0	0	0	0	0

C.11. Ömrünü Tamamlamış Araçlar

İlimizde 5 adet ömrünü tamamlamış araç teslim yeri bulunmakta olup; geçici depolama alanı bulunmamakta olup işletme tesisi sayısı 23 adettir.

Çizelge 45–İlde yer alan ÖTA Tesis sayısı (Adet)
(DÇŞİDM, 2025)

Oluşturulan ÖTA Teslim Yerleri Sayısı	ÖTA Geçici Depolama Alanı Sayısı	ÖTA İşleme Tesis Sayısı	İşlenen ÖTA Miktarı (ton)
5	0	23	0

C.12. Tehlikesiz Atıklar

Atık Yönetimi Yönetmeliği 04 Nisan 2015 tarih ve 29314 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Yönetmelik ile atıkların oluşumlarından bertarafına kadar çevre ve insan sağlığına zarar vermeden yönetimlerinin sağlanmasına yönelik genel esaslar belirlenmiştir. Aynı zamanda Yönetmeliğin yürürlüğe girmesi ile Avrupa Birliği mevzuatının ulusal mevzuatımıza uyumlaştırılması sağlanmıştır.

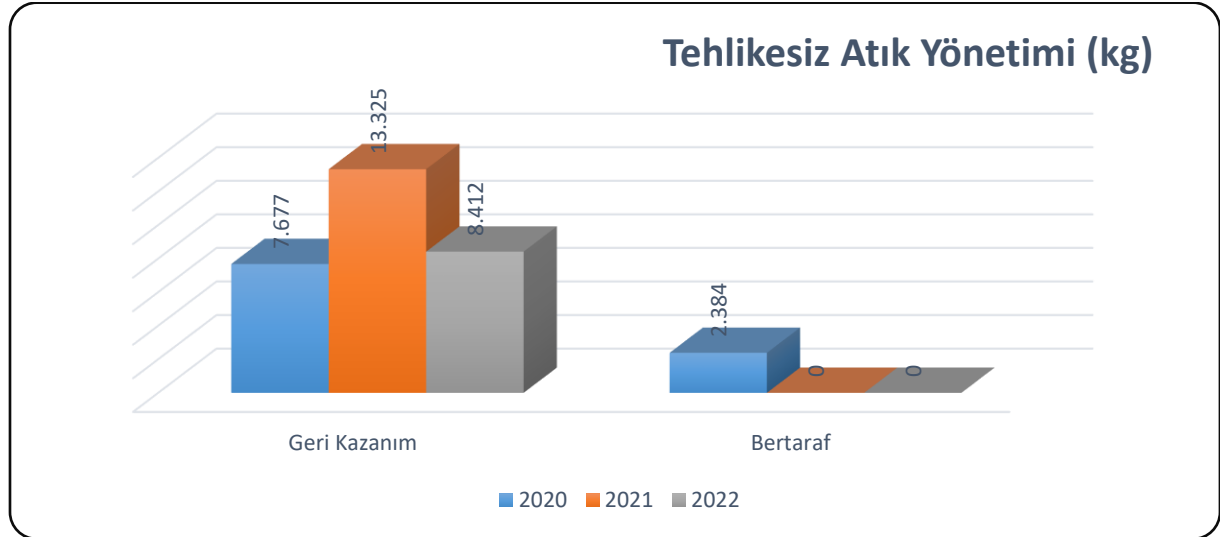
Yönetmelikte “atık”, “üretici”, “sahip”, “yönetim”, “toplama”, “bertaraf” ve “geri kazanım” tanımları yapılmakta, atık yönetimi ilkeleri sıralanmakta, geri kazanım ve bertaraf faaliyetlerini yapan işletmeler için lisans ve kayıt tutma zorunluluğu getirilmekte, atık yönetim maliyetinin finansmanı ile ilgili hükümlere yer verilmektedir. Ayrıca atık kategorileri, atık bertaraf ve geri kazanım faaliyetleri ile 839 atık türü liste olarak verilmiştir.

Söz konusu 839 atık türünden 434 tanesi tehlikesiz atık özelliğindedir. Bu atıklardan tehlikeli atıklar, ambalaj ve evsel atıklar gibi atık türlerinin yönetimine ilişkin usul ve esaslar ilgili Yönetmeliklerle belirlenmiştir. Ancak, üretimden kaynaklanan bazı tehlikesiz atıkların yönetimi boşlukta kalmıştır. Bu aşamada bazı tehlikesiz atıkların çevre ve insan sağlığına zarar vermeden geri kazanım faaliyetlerinin yönetilebilmesi amacıyla Bakanlığımızca “Bazı Tehlikesiz Atıkların Geri Kazanımı Tebliği” hazırlanmış ve 17 Haziran 2011 tarih ve 27967 sayılı Resmî Gazete ’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Tehlikesiz atıkların düzenli depolama faaliyetleri, 26 Mart 2010 tarih ve 27533 sayılı Resmi Gazete ‘de yayımlanarak yürürlüğe giren “Atıkların Düzenli Depolanmasına Dair Yönetmelik” kapsamında yürütülmektedir. Yönetmeliğin Ek-2 kapsamında yapılan analiz sonuçlarına göre atıklar, I. Sınıf, II. Sınıfta da III. Sınıfı Düzenli Depolama Sahalarında bertaraf sağlanmaktadır. Türkiye’de tehlikesiz atık statüsünde olan ve miktar olarak oldukça fazla olan demir çelik sektöründen kaynaklanan, cüruf atıkları; Termik santrallerden kaynaklanan, kül atıkları ve daha

çok biyolojik arıtma tesislerinden kaynaklanan arıtma çamurları bu atık grubunda değerlendirilmektedir.

Ayrıca Çevre İzin ve Lisans Yönetmeliği kapsamında İl Müdürlüğümüzce, 2020 yılı içerisinde 17 adet geçici faaliyet belgesi verilmiş olup, 1 adet geçici faaliyet belgesi başvurusu red edilmiştir. Yine, İl Müdürlüğümüzce 2020 yılında 15 adet tesise çevre izni ve 3 adet firmaya ise çevre izni ve lisansı belgesi verilmiş olup 3 adet çevre izni/lisans başvurusu red edilmiştir.

Grafik 21 – Atık yönetim uygulaması verilerine göre ilimizdeki tehlikesiz atık yönetimi
(Atık Yönetim Uygulaması/Atık Beyan Sistemi*, 2025)

Çizelge 46–2022 yılı tehlikesiz atıkların miktarı ve bertaraf edilmesi ile ilgili verileri
(Atık Yönetim Uygulaması/Atık Beyan Sistemi*, 2025)

ATIK İŞLEME YÖNTEMİ	MİKTARI (Kg)
Geri Kazanım (R)	8.412.211
Bertaraf (D)	0

C.12.1 Demir ve Çelik Sektörü ve Cüruf Atıkları

Demir ve Çelik Endüstrisinden Kaynaklanan Atıklar, 05 Temmuz 2008 tarih ve 26927 sayılı Resmî Gazete ‘de yayımlanarak yürürlüğe giren “Atık Yönetimi Genel Esaslarına İlişkin Yönetmelik’in Atık Listesinde; 10 02 koduyla, “**Demir ve Çelik Endüstrisinden Kaynaklanan Atıklar**” olarak belirtilen başlık altında yer almaktadır.

Çizelge 47–2024 yılı için ildeki demir ve çelik üreticileri, cüruf ve bertaraf yöntemi
(DÇŞİDM, 2025)

Toplam Tesis sayısı	Kullanılan Hammadde Miktarı (ton/yıl)	Cüruf Miktarı (ton/yıl)	Bertaraf Yöntemi

* İlimizde konuyla ilgili bir çalışma bulunmamaktadır.

C.12.2 Kömürle Çalışan Termik Santraller ve Kül

İlimizde kömürle çalışan termik santral bulunmamaktadır.

Çizelge 48- 2024 yılı termik santrallerde kullanılan kömür, oluşan cüruf ve uçucu kül miktarı

(DÇŞİDM, 2025)

Toplam Tesis sayısı	Kullanılan Kömür Miktarı (ton/yıl)	Oluşan Uçucu Kül Miktarı (ton/yıl)	Oluşan Cüruf (ton/yıl)

Not: İlimizde kömürle çalışan termik santral olmadığından çizelge doldurulmamıştır.

Grafik 22 – 2024 yılı kül atıklarının yönetimi

(DÇŞİDM, 2025)

Not: İlimizde kömürle çalışan termik santral olmadığından çizelge doldurulmamıştır.

C.12.3 Atıksu Arıtma Çamurları

Diski Genel Müdürlüğü'ne ait atık su çamuru, Karacadağ mevkiinde bulunan Büyükşehir Belediyesine ait katı atık depolama sahasına transfer edilmektedir.

C.13. Tıbbi Atıklar

İlimizde, toplanan tıbbi atıklar, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinin sterilizasyon tesisi olmadığı için anlaşmalı olduğu ve Diyarbakır merkez sanayi bölgesinde kurulu olan lisanslı firma tarafından sterilizasyon tesisine taşınıp sterilizasyona tabii tutulmaktadır.

Sterilizasyon işleminden sonra evsel katı atıkların bertaraf edildiği düzensiz depolama sahasında bertaraf edilmektedir.

Ancak yukarıda bahsedilen Entegre Katı Atık Yönetimi (EKAY) Projesi dâhilinde Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi bünyesinde işletilmek üzere yeni bir tıbbi atık sterilizasyon tesisi kurulacaktır. Bundan sonraki süreçte üretilen tıbbi atıklar bu tesiste bertaraf edilecektir

Çizelge 49–2024 yılında il sınırları içinde oluşan yıllık tıbbi atık miktarı

(DÇŞİDM, 2025)

İl/ilçe Belediyesinin Adı	Tıbbi Atık Yönetim Planı		Tıbbi Atıkların Taşınması		Toplanan tıbbi atık miktarı ton/yıl	Bertaraf Yöntemi		Bertaraf Tesisi Sterilizasyon/ Yakma		
	Var	Yok	Özel	Kamu		Yakma	Sterilizasyon	Belediye	Yetkili	Tesisin Bulunduğu İl
Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi	x		x		2.798		x		x	Diyarbakır

Çizelge 50- Yıllara göre tıbbi atık miktarı

(Atık Yönetim Uygulaması/Atık Beyan Sistemi*, 2024)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Tıbbi Atık Miktarı (ton)	1.648	1.942	1.747	2.148	2.250	2.425	2.678

C.14. Maden Atıkları

İlimizde gerçekleştirilen madencilik faaliyetlerinden kaynaklı atıklar Madencilik Faaliyetleri ile Bozulan Arazilerin Doğaya Yeniden Kazandırılması Yönetmeliği kapsamında maden sahası içinde dolgu ve rekreasyon amaçlı kullanılmaktadır.

Çizelge 51- 2024 yılında maden zenginleştirme tesislerinden kaynaklanan atık miktarı (DÇŞİDM, 2025)

Tesis Adı	İşlenen Cevherin Adı	Atık Miktarı (ton/yıl)	Bertaraf Yöntemi	Depolama sınıfı

*Yeterli veriye ulaşılamamıştır.

Grafik 23- 2024 yılında madencilikte proses atıklarının bertarafı (DÇŞİDM, 2025)

C.15. Sonuç ve Değerlendirme

Diyarbakır kent merkezinde üretilen evsel atıklar Keşiştepe mevkiinde düzensiz depolanmaktadır. Depolama sahasında günlük ortalama 800 ton atık depolanmaktadır. İlimizde 6 adet lisanslı ambalaj atığı toplama ayırma tesisi ve 10 adet lisanslı ambalaj atığı geri dönüşüm tesisi bulunmaktadır.

İlimizde Tehlikeli Atık Beyan Sistemine kayıtlı olan ve atık beyanı bulunan 2444 tesis bulunmaktadır. Bu tesislerin ürettiği tehlikeli atık cinsi ve miktarı, tesisin üretimi ve

kapasitesine göre değişkenlik göstermekte olup; oluşan atıklar belli periyotlarla lisanslı bertaraf tesislerine gönderilmektedir.

İlimizde 1 adet atık yağ geri dönüşüm tesisi ve bu tesise ait 4 adet lisanslı atık yağ taşıma aracı bulunmaktadır. Atık yağların toplanması faaliyeti ise Petrol Sanayi Derneği (PETDER) tarafından yürütölmektedir. İlimizde 2 adet lisanslı bitkisel atık yağ geçici depolama alanı bulunmaktadır. Burada biriktirilen bitkisel atık yağlar taşıma araçlarıyla il dışında bulunan geri dönüşüm tesislerine gönderilmektedir. İl Müdürlüğümüz tarafından verilen atık bitkisel yağ taşıma lisansı bulunmamaktadır. Ancak yeni bir firma ile uzlaşma sağlanıp bundan sonraki süreçte bu yetkili firma ile bitkisel atık yağların bertarafı sağlanacaktır.

İlimizde atık pillerle ilgili olarak, Taşınabilir Atık Pil Üreticileri Derneği (TAP) tarafından okullara gönderilen kutularda biriktirilerek toplama faaliyeti yapılmaktadır.

İlimizde 5 adet ömrünü tamamlamış araç teslim yeri bulunmakta olup; geçici depolama alanı ve işleme tesisi bulunmamaktadır.

İlimizde oluşan tıbbi atıklar, özel bir firma tarafından işletilen, tıbbi atık sterilizasyon tesisinde bertaraf edilmektedir.

Çizelge 52–2024 yılı itibariyle bulunan atık işleme tesisi sayısı*
(DÇŞİDM, 2025)

Katı Atık Bertaraf Tesis Sayısı (Belediye)	1
Lisanslı Ambalaj Atığı Toplama Ayırma Tesis ve Geri Kazanım Tesis Sayısı	16
Tehlikeli Atık Geri Kazanım Tesis Sayısı	-
Atık Yağ Geri Kazanım Tesis Sayısı	1
Bitkisel Atık Yağ Geri Kazanım Tesis Sayısı	-
Atık Pil ve Akümülatör Geri Kazanım Tesis Sayısı	-
Ömrünü Tamamlamış Lastik Geri Kazanım Tesis Sayısı	1
Tıbbi Atık Sterilizasyon Tesis Sayısı	1
Tehlikesiz Atık Geri Kazanım Tesis Sayısı	4
Atık Elektrikli ve Elektronik Eşya İşleme Tesis Sayısı	-
Maden Atığı Bertaraf Tesis Sayısı	-

Kaynaklar

Atık Yönetim Uygulaması/Atık Beyan Sistemi
Ambalaj Bilgi Sistemi
Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi
Diyarbakır Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü

Ç. BÜYÜK ENDÜSTRİYEL KAZALARIN ÖNLENMESİ ÇALIŞMALARI

Ç.1. Büyük Endüstriyel Kazalar

Meydana gelen felaketler ve ülkemizde de yaşanan benzer kazalar sonucunda, ülkemizde de” Tehlikeli Maddeleri İçeren Büyük Kaza Risklerinin Kontrolüne İlişkin AB Konsey Direktifi/Seveso II Direktifini Türkiye mevzuatına uyumlaştıran “Büyük Endüstriyel Kazaların Önlenmesi ve Etkilerinin Azaltılması Hakkında Yönetmelik” 30 Aralık 2013 tarihli ve 28867 sayılı Resmi Gazete ‘de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yönetmelik, tehlikeli maddeler bulunduran kuruluşlarda büyük endüstriyel kazaların önlenmesi ve muhtemel kazaların insanlara ve çevreye olan zararlarının en aza indirilmesi amacıyla, yüksek seviyede, etkili ve sürekli korumayı sağlamak için alınması gereken önlemler ile ilgili usul ve esasları belirlemeyi amaçlamaktadır. “Büyük Endüstriyel Kazaların Önlenmesi ve Etkilerinin Azaltılması Hakkında Yönetmelik” hükümleri, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile müştereken yürütülmektedir. Bildirim maddesi, Yönetmeliğin yayımı tarihinde yürürlüğe girmiş olup, diğer hükümleri 1/1/2016 tarihinde yürürlüğe girecektir. Tehlikeli madde içeren kuruluşlar, öncelikle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Bilgi Sistemi altında kurulmuş olan Seveso (BEKRA) Bildirim Sistemi’ne bildirim yapmakla yükümlüdür. Bu bildirimler neticesinde kapsamdaki kuruluşlar ve bunların, alt seviyeli ve üst seviyeli olmak üzere kategorileri belirlenmektedir.

Çizelge 53–2024 yılında BEKRA kuruluşlarının sayısı
(DÇŞİDM, 2025)

KURULUŞ	SAYISI
Alt Seviye	4
Üst Seviye	3
TOPLAM	7

Çizelge 54–2024 yılında BEKRA denetimi yapılan kuruluş sayısı
(DÇŞİDM, 2025)

KURULUŞ	DENETİM SAYISI
Alt Seviye	2
Üst Seviye	3
Kapsam Dışı	0
TOPLAM	5

Ç.2. Sonuç ve Değerlendirme

İlimizde ‘Büyük Endüstriyel Kazaların Kontrolü Hakkında Yönetmelik” kapsamında üst seviyeli kuruluşlar için 2 takvim yılı içerisinde en az bir kez, alt seviyeli kuruluşlar için 4 takvim yılı içerisinde en az bir kez olacak şekilde denetim planı yapılmaktadır.

Kaynaklar

BEKRA Bildirim Sistemi ve E-Denetim Uygulaması

D. PİYASA GÖZETİMİ VE DENETİMİ ÇALIŞMALARI

D.1. PİYASA GÖZETİMİ VE DENETİMİ (PGD)

97/9196 Sayılı Türk Ürünlerinin İhracatının Artırılmasına Yönelik Teknik Mevzuatı Hazırlayacak Kurumların Belirlenmesine İlişkin Karar ile Ticaret Bakanlığı koordinatörlüğünde yayınlanan Ulusal PGD Strateji Belgesi uyarınca, Bakanlığımızın sorumlu olduğu ürün grupları hazır beton, yapı malzemeleri ve katı yakıtlardır. Bu ürün gruplarından katı yakıtlara ait piyasa gözetimi ve denetimleri 2872 sayılı Çevre Kanunu ve bu Kanuna dayanılarak yayımlanan ikincil mevzuat kapsamında gerçekleştirilmektedir. Yürütülen piyasa gözetimi ve denetimi çalışmalarına dair tüm veriler üçer aylık dönemlerle değerlendirilmekte ve Ticaret Bakanlığı koordinasyonunda yıllık olarak yayınlanan Ulusal PGD Raporuna kaynak teşkil etmektedir.

İl Müdürlüğümüz ve yetki devri yapılan kurum/kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen katı yakıtlara ait piyasa gözetimi ve denetimi faaliyetlerine ilişkin veriler aşağıdaki çizelgede verilmektedir.

Çizelge 55–2024 yılında Katı Yakıtlara Ait Piyasa Gözetimi ve Denetimi
(DÇŞİDM, 2025)

	PGD Sayısı (Adet)	PGD Miktarı (Ton)	İdari Yaptırım Miktarı (TL)
İl Müdürlüğü	7	494	-
Yetki Devri Yapılan Kurum	-	-	-

D.2. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ulusal PGD Strateji Belgesi uyarınca, Bakanlığımızın sorumlu olduğu katı yakıtlar ile ilgili piyasa gözetimi ve denetimi Diyarbakır Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğünce gerçekleştirilmekte olup, diğer kurumlara yetki devri yapılmamıştır. Katı yakıtlar ile ilgili alınan numuneler Bakanlığımızca yetkilendirilmiş laboratuvara gönderilmekte ve analiz sonuçları değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

Diyarbakır Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü

E. DOĞA KORUMA VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK

E.1. Flora

Güneydoğu Anadolu Bölgesi bitki türü sayısı yönünden çok zengindir. İl Müdürlüğümüz ve Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü Başkanlığı ile protokol çerçevesinde Flora ve Fauna çalışması yapılmakta olup, İlimizde bulunan zengin flora varlığı çeşitli nedenlerden dolayı tehdit altındadır. Bunlar şöyle sıralanabilir.

1. Zirai mücadele ilaçlarının bilinçsizce kullanılması
2. Tarla açılması
3. Baraj yapımı nedeniyle bazı bitki türlerinin bulunduğu alanların sular altında kalması
4. Meraların bilinçsizce kullanılması
5. Betonlaşma ve yeşil alanların yok edilmesi
6. Erozyon

İlimizde tespit edilen başlıca karasal ve sucul tür ve populasyonlar şunlardır:

Sulak alanlar ve etrafında bulunan bitki toplulukları:

Yerel adı	Bilimsel adı
Sucul Bitkiler Dügünçiçeği	Ranunculus sp.
Saz	Carex otrubae
-	Rumex sp.
Darıcan	Echinochloa sp.
Sinirotu	Plantago sp.
Nilüfer	Nymphaea sp.
Nilüfer	Nuphar sp.
Sumercimeği	Lemna sp.
-	Potamogeton sp.
Su yosunu	Myriophyllum sp.

Ağaçlar, çalılar ve otsu bitkiler:

Yerel adı	Bilimsel adı
Ağaçlar Söğüt	Salix sp.
Otsu bitkiler	Halepotu Sorghum halepense
Yulaf	Avena sp.
Lale	Papaver sp.
Yonca	Medicago sp.
Üçgül	Trifolium sp.
Arpa	Hordeum sp.
Dikenli bitkiler	Geven Astragalus sp.
-	Bromus sp.

Türler ve Populasyonları

FILICATAE

1. Sinopteridaceae (tek cins, 2 tür)
2. Adiantaceae (tek tür)
3. Aspleniaceae (2 cins ve 5 tür)
4. Cupressaceae (tek tür)
5. Aristolochiaceae (tek tür)
6. Nymphaeaceae (tek tür)
7. Ranunculaceae (7 cins ve 28 tür)
8. Berberidaceae (tek tür)
9. Papaveraceae (3 cins ve 5 tür)
10. Fumariaceae (tek tür)
11. Platanaceae (tek tür)
12. Moraceae (2 cins ve 2 tür)
13. Crassulaceae (tek cins ve 2 tür)
14. Rosaceae (5 cins ve 6 tür)
15. Fabaceae (Leguminosae) (18 cins ve 73 tür)
16. Onagraceae (2 cins ve 2 tür)
17. Lythraceae (tek cins ve 2 tür)
18. Haloragaceae (tek tür)
19. Linaceae (tek cins ve 3 tür)
20. Geraniaceae (tek cins ve 2 tür)
21. Apiaceae (23 cins ve 36 tür)
22. Santalaceae (tek tür)
23. Euphorbiaceae (cins ve 12 tür)
24. Hypericeae (tek cins ve 5 tür)
25. Violaceae (tek cins ve 2 tür)
26. Cistaceae (tek tür)
27. Tamaricaceae (tek tür)
28. Capparaceae (2 cins ve 2 tür)
29. Brassicaceae (16 cins ve 22 tür)
30. Malvaceae (4 cins ve 8 tür)
31. Primulaceae (2 cins ve 4 tür)
32. Caryophyllaceae (8 cins ve 22 tür)
33. İllecebraceae (tek tür)
34. Polygonaceae (2 cins ve 7 tür)
35. Plumbaginaceae (tek cins ve 3 tür)
36. Rubiaceae (6 cins ve 10 tür)
37. Valerianaceae (tek cins ve 4 tür)
38. Dipsacaceae (3 cins ve 8 tür)
39. Oleaceae (tek cins ve 2 tür)
40. Convolvulaceae (tek cins ve 4 tür)
41. Boraginaceae (12 cins ve 29 tür)

42. Solonaceae (3 cins ve 3 tür)
43. Scrophulariaceae (7 cins ve 28 tür)
44. Orabanchaceae (tek cins ve 3 tür)
45. Plantaginaceae (tek cins ve 2 tür)
46. Acanthaceae (tek tür)
47. Verbenaceae (2 cins ve 3 tür)
48. Lamiaceae (13 cins ve 38 tür)
49. Campanulaceae (2 cins ve 9 tür)
50. Asteraceae (30 cins ve 56 tür)
51. Cichoriaceae (6 cins ve 10 tür)
- LILIATAE (MONOCOTYLEDONEAE)
 1. Butomaceae (tek tür)
 2. Potamogetonaceae (tek tür)
 3. Liliaceae (8 cins ve 20 tür)
 4. Amaryllidaceae (2 cins ve iki tür)
 5. Iridaceae (3 cins ve 13 tür)
 6. Orchidaceae (6 cins ve 13 tür)
 7. Juncaceae (tek tür)
 8. Cyperaceae (6 cins ve 8 tür)
 9. Typhaceae (tek tür)
 10. Poaceae (32 cins ve 49 tür)
 11. Araceae (2 cins ve 2 tür)
- MAGNOLIOPHYTINA (DICOTYLEDONEAE)
 1. Fabaceae
Astragalus erythrotaenius
Cicer echenospermum
Lathyrus trachycarpus
Trifolium batmanicum
 2. Apiaceae
Tigonosciadium tuberosum
 3. Brassicaceae
Isatis demiriziana
 4. Malvaceae
Alcea fasciculiflora
 5. Caryophyllaceae
Arenaria sabulina
 6. Boraginaceae
Pracaryum kurdistanicum
 7. Scrophulariaceae
Scrophularia mesopotamica
Verbascum globiferum
 8. Lamiaceae
Ajuga xylorrhiza
Nepata baytopii
 9. Asteraceae
Centaurea sclerolepis
 - Liliatae (Monocotyledoneae)
 10. Liliaceae
Allium armerioides
Allium variegetum
Hyacinthella siirtensis
 11. Orchidaceae
Ophrysbornmuelleri ssp. Carduchorum

Resim 1- Ters Lale, Ajuga Xylorrhiza Dicle Koruğu , Düğün Çiçeği

İlimiz florasına ait nadir ve tehdit altındaki türler şunlardır:

V (vulnerable): Önlem alınmazsa tehlikeye girebilecek bitkiler

R (rare): Sınırlı bir yayılışa sahip olduğu halde fazla tehdit altında olmayan endemik ve nadir bitkiler

K (insufficiently known): Hakkında yeterli bilgi bulunmayan bitkiler

MAGNOLIATAE (DICOTYLEDONEAE)

1. Ranunculaceae

Anemone coronaria (V)

Nigella arvensis var. *caudata* (R)

2. Fabaceae (Leguminosae)

Astragalus caspicus (R)

Astragalus garaensis (R)

Hedysarum kotschy (R)

Hedysarum pannosum (R)

3. Apiaceae (Umbelliferae)

Hippomarathrum scaprum (K)

Pimpinella eriocarpa (K)

4. Euphorbiaceae

Euphorbia craspedia (R)

Euphorbia pyhsocalos (R)

5. Caryophyllaceae

Minuartia formasa (K)

6. Rubiaceae

Crucianella kurdinastanica (R)

7. Boraginaceae

Buglossoides tenuiflora (R)

Onosma rechingeri (R)

Onosma xanthotrichum (R)

Paracaryum sintenisii (K)

8. Verbenaceae

Vitex pseudo-negundo (R)

9. Lamiaceae (Labiatae)

Teucrium spinosum (R)

10. Campanulaceae

Campanula phytidocalyx (K)

11. Asteraceae

Centeurea bruguirana ssp. *bruguirana* (V)

Sigesbeckia orientalis (R)

Tanacetum argyrophyllum var. *polycephalum* (K)

12. Cichoriaceae

Rhagadiolus hamosus
LILIATAE (MONOCOTYLEDONEAE)
1. Amaryllidaceae
Ixyolirion tataricum ssp. tataricum (R)
2. Iridaceae
Iris gatesii (R)
Iris masia (R)
3. Orchidaceae
Ophrys schulzi (R)
4. Poaceae (Gramineae)
Triticum dicocoides (V)

Ters Lale, Ağlayan Gelin (*Fritillaria imperialis*)

Doğal olarak yetişen ve ticareti yapılan çok sayıda bitki türüne sahip olan Türkiye, geofit olarak adlandırılan soğanlı, yumrulu ve rizomlu bitki türleri bakımından da oldukça zengin bir floraya sahiptir. Türkiye'nin değişik bölgelerinde doğal olarak yetişen ve Ağlayan Gelin ya da Hünkar Lalesi gibi isimlerle de anılan Ters Lale (*Fritillaria*) bu bitkilerden birisidir. Dünyada *Fritillaria* cinsine ait 100 civarında tür mevcuttur. Türkiye'de ise bu sayı toplam 37 olup, bunun % 25'i endemiktir.

Genellikle soğuk iklimlerde bulunan bir bitki türü. İlimizde doğal bir şekilde yamaçlık kayalık alanlarda yetişir. Küresel olarak kuzey Irak, İran, Afganistan, Pakistan Keşmir bölgesi gibi geniş bir coğrafyada yayılım göstermektedir. Türkiye'de ise genel olarak Diyarbakır, Adıyaman, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Gaziantep, Hakkari, Kahramanmaraş, Kayseri, Malatya, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van bölgelerinde yetişir.

F. imperialis'in CITES Ek II listede yer alması, Bern ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmelerinin bağlayıcı hükümlerinin olması ve ticaretinin üretimden serbest türler dahilinde, "Türkiye doğal çiçek soğanları üretim ve ticaretine ilişkin yönetmelikle" denetleniyor olması koruma değerini artıran diğer önemli bir etkidir.

Bitki ve soğanlarının doğadan toplanması yasak olup, biyolojik çeşitliliği tahribattan dolayı Çevre Kanununun 20 k maddesine göre idari para cezası uygulanmaktadır (**2024 yılı için uygulanan İdari Para Cezası 378.141.-TL dir**). İlimizde yüksek rakımlarda yada sarp kayalar arasında az bir popülasyonu kalmış olup Türün korunması gelecek nesillere mevcut doğal hali muhafaza edilerek ulaştırılması çok büyük önem arz etmektedir.

İşgın (*Rheum ribes*)

İşgın ya da Işkın, kuzukulağı giller familyasından 1000 – 4000 m yüksekliklerde yetişen, Nisan-Mayıs aylarında sarımsı beyaz çiçek açan, 40–150 cm boyunda, çok yıllık, otsu bir ravent türüdür. **Genellikle dağlık alanlarda yetişen işgın otu, sağlık düzenleyici bitki olarak bilinir. Çok uzun yıllardır kullanılan işgın otu, yüksek yerlerde yetişen bitki türlerinden biridir.**

Yüksek yaylalarda karların erimeye başladığı mevsimde fil kulağı biçimli geniş kaba yaprakların arasından yükselen gövde (çiçek durumu sapı) köylülerce dibinden kesilerek dağlardan şehirlere getirilir ve «ışgıncı» ya da «ışkıncı» denen satıcılar tarafından demet demet pazarda satılır. C vitamini açısından oldukça zengindir.

Özellikle lösemi ve kanser ile mücadelede kullanılan işgın, hücrelerin yenilenmesinde ve gelişmesinde büyük rol oynuyor.

Dünyanın her yerinde yetiştirme özelliği olan işgın otu, kiviye benzer şekildedir. Ülkemizde; Diyarbakır, Mardin, Van, Elazığ, Hakkari, Sivas, Erzurum ve Bingöl illerinde bulunmaktadır. Yüksek rakıma sahip olan ve toprağı uygun hemen her yerde yetiştirilebilir.

- İçeriğinde kimyasal maddeler barındırdığı için bir tür ilaç olarak kabul ediliyor ve ciddi hastalıkların tedavisinde kullanılıyor.
- Mideyi rahatlatıyor ve sindirimi kolaylaştırıyor.
- Şeker ve tansiyon hastalarının kullanması gereken ılgının bir de afrodizyak özelliği mevcut.
- Kabıza, astıma, nefes darlığına, soğuk algınlığına, ishale, hemoroide ve ülserde de iyi geldiği biliniyor.
- Grip, ateşli hastalıklar, böbrek rahatsızlığı, yorgunluk, uykusuzluk, stres gibi birbirinden çok farkı rahatsızlıklara da iyi geliyor.
- Özellikle kan şekerini düzene sokan ılgın, iştah açıyor ve kendinizi dinç hissetmenizi sağlıyor.
- Hamilelik esnasında ılgın kabuklarının iç kısmını lekelenen bölgenize sürebilirsiniz.
- Kolesterolü düşürüyor ve kalp rahatsızlıklarına iyi geliyor.
- Kırıksıklıkları gideriyor ve cildi yeniliyor. Aynı zamanda anti ageing özelliği de bulunuyor.
- Bağışıklık sistemini güçlendiriyor ve özellikle kış aylarında hastalıklardan koruyor.

İlgın (*Rheum ribes*)
(Foto: Murat YILDIRIM)

E.2. Fauna

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde fauna üzerine yapılan çalışmalar yeterli değildir. Şube Müdürlüğümüz ve Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü Başkanlığı ile protokol çerçevesinde Flora ve Fauna çalışması yapılmakta olup, hazırlamış olduğu fauna varlığı envanterinden elde edilen bilgilere göre ilimizdeki faunaya ait türler ve alt türler şöyledir.

Habitat ve Toplulukları:

PROTOZOA (Tek hücreliler)

Amiplerden *Entamoeba histolytica*, Flagelatlerden *Giardia intestinalis*, *Leishmania tropica* ve *Trichomonas vaginalis*, Sporozoadan *Plasmodium vivax* ve *P. Falciparum* varlığından bahsedilmektedir.

METAZOA (Çok hücreliler)

PLATHELMINTES (Yassı Kurtlar)

Planaria sp., *Distomum lanceolatum*, *Fasciola hepatica*

NEMATHELMİNTES (Yuvarlak Solucanlar)

Ascaris lumbricoides, *Oxyurus vermicularis*

CLASSIS: ROTATORIA

1. *Bachionidae*

4 cinsi ve 9 türü bulunur.

2. *Euchlanidae*

Euchlanis sp.
3. Mytilinidae
Mytilina ventralis
4. Trichotridae
Trichotria pocillum
5. Lecanidae
Lecane luna
Monostyla quadridentata
Monostyla bulla
6. Trichocercidae
Trichocerca elongata
7. Synchaetidae
Polyarthra sp.
8. Asplanchnidae
Scaridium longicaudum
9. Testudinellidae
Tek cinsi ve 2 türü bulunur.
10. Filiniidae
Tek cinsi ve 2 türü bulunur.
11. Hexarthridae
Hethraxar sp.
12. Colothecidae
Collotheca mutabilis

MOLLUSCA (Yumuşakçalar)

CLASSIS: GASTROPODA

1. Neritidae
Theodoxus syriacus
2. Melaniide
Tek cinsi ve 2 türü bulunur.
3. Hydrobiidae
4 cinsi ve 7 türü bulunur.
4. Valvatidae
Valvata saucyi
5. Physidae
Physa acuta
6. Lymnaeidae
Radix peregra
Galba truncatula
7. Planorbidae
3 cinsi ve 3 türü bulunur.
8. Ancyliidae
Ancilus fluviatilis
9. Succineidae
Succinea elegans
10. Pomatiasidae
Pomatias rivulare
11. Pupillidae
Pupilla interrupta
12. Orculidae
2 cinsi ve 4 türü bulunur.
13. Enidae
4 cinsi ve 8 türü bulunur.
14. Freussaciidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.

15. Zaenitide
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
16. Helicidae
4 cinsi ve 7 türü bulunur.

CLASSIS: BIVALVIA

1. Unioni
3 cins ve üç türü bulunur.
2. Sphaeridae
Pisidium casertanum

ARTHROPHODA (Eklembacaklılar)

BALIKLAR (Diyarbakırın Balıkları)

FAMİLYA	TÜR	TURKCE_ADI
cyprinidae	Acanthobrama marmid	Kızılkanat, Akçapak balığı
cyprinidae	Alburnoides bipunctatus	Dicle noktalı inci balığı
cyprinidae	Alburnus caeruleus	Siyah benekli incibalığı
cyprinidae	Alburnus mossulensis	Musul incibalığı, Tatlı su gümüş balığı
cyprinidae	Arabibarbus grypus	Şebot
atherinidae	Atherina boyeri	Gümüş balığı
cyprinidae	Barbus lacerta	Benekli bıyıklıbalık
cyprinidae	Barilius mesopotamicus	Mesopotamya minikbalığı
cyprinidae	Capoeta trutta	Berat
cyprinidae	Capoeta umbla	Şah, Siraz
cyprinidae	Carasobarbus kosswigi	Beyaz karagöz
cyprinidae	Carasobarbus luteus	Himri, Karagöz
cyprinidae	Carassius gibelio	Gibel sazanı, İsrail sazanı
cyprinidae	Chondrostoma regium	Zereke, kababurun
cyprinidae	Ctenopharyngodon idella	Ot sazanı
cyprinidae	Cyprinion kais	Küçük ağızlı bunni
cyprinidae	Cyprinion macrostomum	Bunni balığı
cyprinidae	Cyprinus carpio	Sazan
poeciliidae	Gambusia holbrooki	Sivrisinek balığı
cyprinidae	Garra rufa	Vantuzlu balık, Yapışkan balık
cyprinidae	Garra variabilis	Küçük ağızlı vantuzlu balık, Yapışkan balık
sisoriidae	Glyptothorax armeniacus	İgneli küçük yayın balığı
sisoriidae	Glyptothorax kurdistanicus	Mezopotamya vantuzlu kedibalığı
heteropneustidae	Heteropneustes fossilis	Zehirli kedibalığı
cyprinidae	Luciobarbus esocinus	Cero, Caner
cyprinidae	Luciobarbus mystaceus	Nakkor, Sırink
cyprinidae	Luciobarbus xanthopterus	Maya balığı
mastacembelidae	Mastacembelus mastacembelus	Mezopotamya yılanbalığı
bagridae	Mystus pelusius	Tahtakafa balığı
salmonidae	Oncorhynchus mykiss	Gökkuşluğu Alabalığı
nemacheilidae	Oxyneomacheilus euphraticus	Fırat İki benekli Çöpçü balığı
cobitidae	Oxyneomacheilus frenatus	İki benekli Çöpçü balığı, Tigris Çöpçü balığı
nemacheilidae	Oxyneomacheilus kurdistanicus	İki benekli Çöpçü balığı

nemacheilidae	Paracobitis zabgawraensis	Çöpçü balığı
mugilidae	Planiliza abu	Dicle kefali
siluridae	Silurus triostegus	Mezopotamya yayını
cyprinidae	Squalius berak	Tatlısu kefali
cyprinidae	Squalius lepidus	Kuzu, Akbalık
cobitidae	Turcinoemacheilus kosswigi	Çöpçübalığı
cobitidae	Cobitis kellei	Dicle taşıyıcı balığı
cyprinidae	Luciobarbus subquincunciatus	Leopar sazan
balitoridae	Schistura chrysicristinae	Diyarbakır Çöpçü balığı

CLASSIS: CRUSTACEA

Dicle Üniversitesi tarafından Kabaklı Göleti'nde yapılan araştırma sonucu Cladocera'dan 7, Copepoda'dan 2 tür tespit edilmiştir. Bulundukları su sisteminin verimliliği açısından çok önemli olan Crustacea, özellikle balıkların ve diğer birçok hayvanın gıdasını oluşturur. Mevsimlere bağlı olarak popülasyonlarında önemli varyasyonlar görülmektedir.

1. Bosminidae
Bosmina longirostris
2. Chydoridae
3. Daphnidae
2 cinsi ve 3 türü bulunur.
4. Sididae
Diaphanosoma brachyurum
5. Cyclopidae
Cyclops vicinus
6. Diaptomidae
Acanthodiaptomus denticornis

CLASSIS: ARACHNIDA (Örümcekler)

1. Theraphosidae
Acanthodiaptomus denticornis
2. Eresidae
Erosus niger
3. Amaurobiidae
Amururobius erberi
4. Palmimanidae
Palmimanus gibulus
5. Hersiliidae
Hersiliola sp.
6. Tetranychidae
Tetranychus urtica (Pamuk zararlısı)

CLASSIS: INSECTA (Böcekler)

1. Tetrigidae
Tetrix bolivari
2. Gryllotalpidae
Gryllotalpa gryllotalpa
3. Acrididae
17 cinsi ve 28 türü bulunur.
4. Catantopidae
4 cinsi ve 6 türü bulunur.
5. Gryllidae

4 cinsi ve 6 türü bulunur.
6. Tettigoniidae
21 cinsi ve 28 türü bulunur.
7. Lachnidae
21 cinsi ve 2 türü bulunur.
8. Chaitopridae
Chaitophorus leucomelos
9. Aphalaridae
Agonoscena targionii
10. Delphacidae
9 cinsi ve 19 türü bulunur.
11. Tridactylidae
9 cinsi ve 10 türü bulunur.
12. Blattidae
Shifordella tartara
13. Corydiidae
Polyphaga aegyptiace
14. Cicadelidae
56 cinsi ve 69 türü bulunur.
15. Cocoidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
16. Dictyophoridae
2 cinsi ve 5 türü bulunur.
17. Derbidae
Malenia turanica
18. Issidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
19. Cercopidae
3 cinsi ve 4 türü bulunur.
20. Cicadidae
3 cins ve 4 türü bulunur.
21. Pseudococcidae
Pseudococcus citri
22. Tettigometridae
Tek cinsi ve 5 türü bulunur.
23. Aphididae
8 cinsi ve 12 türü bulunur.
24. Lachnidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
25. Miridae
17 cinsi ve 23 türü bulunur.
26. Antheoridae
2 cinsi ve 4 türü bulunur.
27. Chaitophoridae
Chaitophorus leucomelos
28. Aphalaridae
2 cinsi ve 4 türü bulunur.
29. Tingidae
7 cinsi ve 4 türü bulunur.
30. Labidae
Tek cinsi ve 3 türü bulunur.
31. Lygaeidae
7 cinsi ve 11 türü bulunur.
32. Berytidae
Berytinus montivagus

33. Corixidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
34. Rhopalidae
8 cinsi ve 11 türü bulunur.
35. Alydidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
36. Pentatomidae
11 cinsi ve 16 türü bulunur.
37. Scutelleridae
Eurogaster intergriceps
38. Coroidae
4 cinsi ve 5 türü bulunur.
39. Reduviidae
7 cinsi ve 11 türü bulunur.
40. Cydnidae
6 cinsi ve 9 türü bulunur.
41. Stenocephalidae
Tek cinsi ve 3 türü bulunur.
42. Chrysopidae
4 cinsi ve 4 türü bulunur.
43. Tenebridae
Baliothrips graminu
44. Aelothripidae
Tek cinsi ve 3 türü bulunur.
45. Thripidae
Haplothrips reuleri
46. Scarabaeidae
6 cinsi ve 14 türü bulunur.
47. Bruchidae
4 cinsi ve 14 türü bulunur.
48. Cerambycidae
Tek cins (yabani badem, kayısı, kiraz, erik, elma, ayva, armut, aşılı ve yabani güllerin dallarında zararlıdır)
49. Curculionidae
13 cinsi ve 28 türü bulunur.
50. Cicindellidae
Cicindella campestris
51. Hydrophilidae
Tek cinsi ve 2 türü bulunur.
52. Buprestidae
3 cinsi ve 3 türü bulunur.
53. Dermestidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
54. Attelabidae
Rhynchites smyrnensis (badem zararlısı)
55. Coccinellidae
11 cinsi ve 22 türü bulunur.
56. Cerabide
6 cinsi ve 18 türü bulunur.
57. Chrysomelidae
6 cinsi ve 7 türü bulunur.

Resim 2-Böcek Türleri
(Foto: Murat YILDIRIM)

HYMENOPTERA (Arılar)

1. Vespidae
3 cinsi ve 4 türü bulunur.
2. Eumenidae
8 cinsi ve türü bulunur.
3. Aphidiidae
3 cinsi ve 3 türü bulunur.
4. Braconidae
5 cinsi ve 6 türü bulunur.
5. Cescelionidae
2 cinsi ve 5 türü bulunur.
6. Chrysididae
Chrysis (Larva paraziti)
7. Ichneumonidae
Tek cinsi ve 2 türü bulunur.
8. Chalcidaeidae
Tek cinsi ve 2 türü bulunur.
9. Eurytomidae
Eurytoma amygdali (Badem zararlısı)
10. Tentredinidae
Caliroa limacina (Yaprak zararlısı)
11. Sphecidae
Ammatamus sp.
12. Gimbicidae
Cimbex quadrimaculata
13. Formicidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.

LEPIDOPTERA (KELEBEKLER)

1. Papilionidae
3 cinsi ve 4 türü bulunur.
2. Nymphalidae
8 cinsi ve 15 türü bulunur.
3. Satyridae
14 cinsi ve 21 türü bulunur.
4. Lycaenidae
23 cinsi ve 26 türü bulunur.
5. Hesperidae
6 cinsi ve 12 türü bulunur.
6. Noctuidae
7 cinsi ve 12 türü bulunur.
7. Tortricidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
8. Psychidae
Amicta oberthuri (Nohut mercimek zararlısı)
9. Arctiidae
Artia villica (Bağ zararlısı)
10. Zygaenidae
Theresimima ampelophaga (Bağ zararlısı)
11. Pyralidae
Ectomyelois ceratoniae (Nar zararlısı)
12. Gelechiidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
13. Saturniidae
Saturnia pyri (Yaprak zararlısı)
14. Geometridae
Nyctodes amygdalaria (Badem ağaçlarında yaprak zararlısı)

DIPTERA (Çiftkanatlılar)

1. Asilidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
2. Sarcophagidae
Sarcophaga sp. (Pamuk zararlısı)
3. Cephidae
Cephus sp. (Buğday üzerinde zararlı)
4. Phycodidae
Phlebotomus papatasi
5. Culicidae
3 cinsi ve 4 türü bulunur.
6. Empididae
7. Bibionidae
Bibio sp. (Yonca, susam, buğday zararlısı)
8. Cecidomyiidae
Aphidoletes aphidimyza
9. Chloropidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
10. Syrphidae

5 cinsi ve 5 türü bulunur.

11. Tabanidae

Chrysops flaxipes (Yonca zararlısı)

12. Tephrididae

Myiopardalis pardalina (Yonca, kavun, şeftali zararlısı)

13. Agromyzidae (Buğday zararlısı)

14. Trypetidae

7 cinsi ve 11 türü bulunur.

15. Tachinidae

4 cinsi ve 4 türü bulunur.

CHORDATA (Kordahlılar)

CLASSIS: OSTEICHTHYES (Kemikli Balıklar)

Türler ve Populasyonları

Dicle Nehri ve kollarında yaşayan 9 familyaya ait yaklaşık 40 tür veya alt tür yaşamaktadır:

1. Salmonidae

Salmo trutta macrostigma

2. Cyprinidae

14 cinsi ve 22 türü bulunur.

3. Cobitidae

3 cinsi ve 7 türü bulunur.

4. Sisoridae

Gyptothorax kurdistanicus

5. Bagridae

2 cinsi ve 2 türü bulunur.

6. Ariidae

Arius cous

7. Mugilidae

Liza abu

8. Mastacembilidae

Mastacembellus simack

9. Poeciliidae

Gambusia affinis

CLASSIS: AMPHIBIA (Kurbağa ve semenderler)

Hyla arborea savignyi

Rana ridibunda

Bufo viridis

FAMİLYA	TÜR	TURKCE_ADI
bufonidae (karakurbağaları)	<i>Bufotes variabilis</i>	Değişken Desenli Gece Kurbağası Levanten Ağaç Kurbağası, Yeşil Kurbağa
hylidae	<i>Hyla savignyi</i>	Benekli Semender
salamandridae	<i>Neurergus strauchii</i>	Ova Kurbağası, Bataklık Kurbağası
ranidae	<i>Pelophylax ridibundus</i>	Lekeli semender
salamandridae	<i>Salamandra infraimmaculata</i>	

CLASSIS: REPTILIA (Sürüngenler)

ORDO: TESTUDINATA (Kaplumbağalar)

Rafetus euphraticus

Mauremys caspica

Testudo graeca

LACERTILIA (Kertenkeleler)

Cyrtopodion heterocercus

Cyrtopodion kotchy

Hemidactylus turcicus

Agama stellio

Trapelus ruderata

Ablepharus kitaibellii

Eumeces schneideri

Mabuya aurata

Mabuya vittata

Podarcis muralis

Lacerta cappadocica

Lacerta trilineata

Ophisops elegans

OPHIDIA (Yılanlar)

1. Typhlopidae

Kör yılan (*Typhlops vermicularis*)

2. Colubridae

Kara yılan (*Coluber jugularis*)

Sikkeli yılan (*Coluber nummifer*)

Kırmızı yılan (*Coluber schmidt*)

Yakalı yılan (*Eirenis collaris*)

Çizgili yılan (*Eirenis decemlineatus*)

Çukurbaş yılan (*Malpolon monspessularis*)

Küpel yılan (*Natrix natrix*)

Su yılanı (*Natrix tessellata*)

3. Viperidae

Koca engerek (*Vipera lebetina*)

FAMİLYA*	TÜR*	TURKCE_ADI
Geomydidae	<i>Mauremys caspica</i>	Hazer çizgili kaplumbağası
Testudinidae	<i>Testudo graeca</i>	Tosbağa
Lacertidae	<i>Ophisops elegans</i>	Tarla Kertenkelesi, Yılan Gözlü Kertenkele
Lacertidae	<i>Apathya cappadocica</i>	Kayseri kertenkelesi
Colubridae	<i>Natrix natrix</i>	Yarı Sucul Yılan, Küpel Yılan
Agamidae	<i>Stellagama stellio</i>	Dikenli Keler
Amphisbaenidae	<i>Blanus strauchi</i>	Kör Kertenkele
Colubridae	<i>Natrix tessellata</i>	Su Yılanı
Scincidae	<i>Trachylepis aurata</i>	Tıknaç Kertenkele
Scincidae	<i>Trachylepis vittata</i>	Şeritli Kertenkele
Scincidae	<i>Eumeces schneideri</i>	Sarı Kertenkele, Keçemen
Colubridae	<i>Dolichophis jugularis</i>	Kara Yılan
Colubridae	<i>Dolichophis schmidt</i>	Kırmızı Yılan
Colubridae	<i>Eirenis eiselti</i>	Eiselt Cüce Yılanı
Trionychidae	<i>Rafetus euphraticus</i>	Fırat Kaplumbağası

CLASSIS: AVES (Kuşlar):

Toy (*Otis tarda*)

Türkiye'nin en büyük kuş türleri arasındadır. Nesli tehlike altında ve koruma altında olan ilimizde de bulunan bir türdür.

- Dişi bireyler 5-10 kg, erkekler ise 15 kg ağırlığında olabilir. Oldukça büyük vücuduna rağmen, uçabilen bir kuştur.
- Doğal bozkırlar, tarım alanları ve meralarda yaşar. Ağaçlık yada kayalık dik arazilerden kaçınır ve etrafını rahatça görebileceği düzlük yerleri tercih eder. İnsanlardan uzak duran, ürkek bir kuştur.

Yayılışı; Ülkemizde Toy, az sayıda olmak üzere, özellikle İç Anadolu ve İç Ege'de, ayrıca Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde görülür. Doğu Anadolu'da kuluçka yapan toyların uzak mesafelere göç ettiği bilinmektedir. Diğer gruplar ise daha yakın mesafelerde yer değiştirir.

Üreme; Her yıl, ilkbaharın kendini hissettirmesiyle beraber Toylar da üreme mevsimine girmiş olur. Bu dönemde toylar belli yerlerde bir araya toplanırlar ve yetişkin bireyler kendilerine özgü kur yapma davranışlarında bulunurlar.

- Yuvalarını yerde yapar, bir veya iki yumurta üzerinde kuluçkaya otururlar. Kuluçkayı dişiler tek başlarına gerçekleştirir. Yaklaşık dört haftanın sonunda yavrular yumurtadan çıkar. Yavrular yaşamlarının ilk aylarında sadece küçük böceklerle beslenir. Yetişkin bireyler ise, çeşitli böceklerin ve diğer omurgasız hayvanların yanı sıra, yonca gibi bitkilerin yaprak, tomurcuk ve filizleri ile çeşitli tohumları da yerler.

Koruma Statüsü

Toyun nesli bütün dünyada önemli ölçüde tehlike altındadır; dolayısıyla, ülkemizin de taraf olduğu çeşitli uluslararası sözleşmeler kapsamında korunmaktadır.

- Ülkemizin taraf olduğu Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarının Korunması (BERN) Sözleşmesi ve Nesli Tehlike Altındaki Yabani Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin (CITES) Sözleşme kapsamında türün korunması taahhüt edilmiştir.
- Toyun avlanması, yavru ve yumurtalarının toplanması, üreme dönemi rahatsız edilmesi yasaktır.

Toy kuşunu tehdit eden başlıca nedenler şunlardır.

- Yaşam alanlarının, değişime uğrayarak tamamen bozulması veya aşırı hayvan otlatma, anız yakma gibi faaliyetler yüzünden kalitesini kaybetmesi,
- Avı kesinlikle yasak bir tür olmasına rağmen yasa dışı şekilde avlanması,
- İnsanların yuvalara veya yavrulara doğrudan müdahalesi veya tarım, piknik gibi faaliyetleri sırasında onları rahatsız etmesi,
- Tarım ilacı veya atıklar gibi kimyasal maddeler nedeniyle zehirlenmeleri,
- Muhtemelen, zaman zaman elektrik tellerine çarparak yaralanmaları
- Tarımda makineleşmenin artması sonucu alanda gürültünün hakim olması

FAMİLYA	TÜR	TURKCE_ADI
accipitridae	Accipiter gentilis	Çakır
accipitridae	Accipiter nisus	Atmaca
sylviidae	Acrocephalus arundinaceus	Büyük Kamışçın
sylviidae	Acrocephalus melanopogon	Bıyıklı Kamışçın
sylviidae	Acrocephalus scirpaceus	Saz Kamışçını

scolopacidae	Actitis hypoleucos	Dere Ddkn
alaudidae	Alauda arvensis	Tarlakuu
alcedinidae	Alcedo atthis	Yalıapkını
phasianidae	Ammoperdix griseogularis	Kum Keklięi
anatidae	Anas crecca	amurcun
anatidae	Anser albifrons	Sakarca
anatidae	Anser anser	Boz Kaz
motacillidae	Anthus campestris	Kır İncirkuu
motacillidae	Anthus pratensis	ayır İncirkuu
motacillidae	Anthus spinoletta	Dağ İncirkuu
motacillidae	Anthus trivialis	Aęa İncirkuu
apodidae	Apus apus	Ebabil
apodidae	Apus pallidus	Boz Ebabil
accipitridae	Aquila chrysaetos	Kaya Kartalı
ardeidae	Ardea alba	Byk Ak Balıkıl
ardeidae	Ardea purpurea	Erguvani Balıkıl
ardeidae	Ardeola ralloides	Alaca Balıkıl
strigidae	Asio flammeus	Kır Baykuu
strigidae	Athene noctua	Kukumav
anatidae	Aythya ferina	Elmaba Patka
ardeidae	Bubulcus ibis	Sığır Balıkılı
burhinidae	Burhinus oedicnemus	Kocagz
accipitridae	Buteo buteo	ahin
accipitridae	Buteo rufinus	Kızıl ahin
alaudidae	Calandrella brachydactyla	Bozkır Toygarı
alaudidae	Calandrella rufescens	orak Toygarı
scolopacidae	Calidris minuta	Kk Kumkuu
caprimulgidae	Caprimulgus europaeus	obanaldatan
fringillidae	Carduelis cannabina	Ketenkuu
fringillidae	Carduelis carduelis	Saka
fringillidae	Carduelis chloris	Florya
alcedinidae	Ceryle rudis	Alaca yalıapkını
sylviidae	Cettia cetti	Kamıblbl
charadriidae	Charadrius hiaticula	Halkalı Cılıbıt
charadriidae	Charadrius leschenaultii	Byk Cılıbıt
laridae	Chlidonias hybrida	Bıyıklı Sumru
laridae	Chlidonias leucopterus	Ak Kanatlı Sumru
ciconiidae	Ciconia nigra	Kara leylek
accipitridae	Circus gallicus	Yılan Kartalı
accipitridae	Circus aeruginosus	Saz Delicesi
accipitridae	Circus pygargus	ayır Delicesi
fringillidae	Coccothraustes coccothraustes	Kocaba
columbidae	Columba livia	Kaya Gvercini
columbidae	Columba palumbus	Tahtalı
corvidae	Corvus corax	Kuzgun
corvidae	Corvus corone	Le Kargası

corvidae	Corvus frugilegus	Ekin Kargası
corvidae	Corvus monedula	Küçük Karga
cuculidae	Cuculus canorus	Guguk
anatidae	Cygnus olor	Kuğu
hirundinidae	Delichon urbicum	Ev Kırangıcı
picidae	Dendrocopos minor	Küçük Ağaçkakan
ardeidae	Egretta garzetta	Küçük Ak Balıkçıl
emberizidae	Emberiza cia	Kaya Çintesi
emberizidae	Emberiza hortulana	Kirazkuşu
emberizidae	Emberiza melanocephala	Kara Başlı Çinte
emberizidae	Emberiza schoeniclus	Bataklık Çintesi
alaudidae	Eremophila alpestris	Kulaklı Toygar
muscapidae	Erithacus rubecula	Kızılgerdan
falconidae	Falco columbarius	Boz Doğan
falconidae	Falco naumanni	Küçük Kerkenez
falconidae	Falco subbuteo	Delice Doğan
falconidae	Falco tinnunculus	Kerkenez
falconidae	Falco vespertinus	Aladoğan
muscapidae	Ficedula semitorquata	Alaca Sinekkapan
fringillidae	Fringilla coelebs	İspinoz
rallidae	Fulica atra	Sakarmeke
alaudidae	Galerida cristata	Tepeli Toygar
scolopacidae	Gallinago media	Büyük Suçulluğu
corvidae	Garrulus glandarius	Alakarga
laridae	Gelochelidon nilotica	Gülen Sumru
glareolidae	Glareola pratincola	Bataklık Kırangıcı
gruidae	Grus grus	Turna
haematopodidae	Haematopus ostralegus	Poyrazkuşu
accipitridae	Hieraaetus pennatus	Küçük Kartal
recurvirostridae	Himantopus himantopus	Uzunbacak
sylviidae	Hippolais pallida	Ak Mukallit
hirundinidae	Hirundo daurica	Kızıl Kırangıcı
hirundinidae	Hirundo rupestris	Kaya Kırangıcı
hirundinidae	Hirundo rustica	Kır Kırangıcı
ardeidae	Ixobrychus minutus	Küçük Balaban
laniidae	Lanius minor	Kara Alınlı Örümcekkuşu
laniidae	Lanius nubicus	Maskeli Örümcekkuşu
laridae	Larus armenicus	Van Gölü Martısı
laridae	Larus ichthyaetus	Büyük Karabaş Martı
sylviidae	Locustella fluviatilis	Ağaç Kamışcını
alaudidae	Lullula arborea	Orman Toygarı
muscapidae	Luscinia megarhynchos	Bülbül
anatidae	Mareca penelope	Fiyu
alaudidae	Melanocorypha bimaculata	Küçük Boğmaklı Toygar
alaudidae	Melanocorypha calandra	Boğmaklı Toygar
emberizidae	Miliaria calandra	Tarla Çintesi

muscapidae	Monticola saxatilis	Taşkızılı
muscapidae	Monticola solitarius	Gökardıç
motacillidae	Motacilla alba	Ak Kuyruksallayan
ardeidae	Nycticorax nycticorax	Gece Balıkçılı
muscapidae	Oenanthe finschii	Ak Sırtlı Kuyrukkakan
muscapidae	Oenanthe isabellina	Boz Kuyrukkakan
muscapidae	Oenanthe pleschanka	Alaca Kuyrukkakan
oriolidae	Oriolus oriolus	Sarıasma
otididae	Otis tarda	Toy
strigidae	Otus scops	İshakkuşu
accipitridae	Pandion haliaetus	Balık Kartalı
paridae	Parus caeruleus	Mavi Baştankara
paridae	Parus major	Büyük Baştankara
passeridae	Passer domesticus	Serçe
passeridae	Passer hispaniolensis	Söğüt Serçesi
passeridae	Passer montanus	Ağaç Serçesi
phasianidae	Perdix perdix	Çilkeklik
accipitridae	Pernis apivorus	Arı Şahini
passeridae	Petronia petronia	Kaya Serçesi
phalacrocoracidae	Phalacrocorax carbo	Karabatak
muscapidae	Phoenicurus ochruros	Kara Kızılkuyruk
sylviidae	Phylloscopus collybita	Çıvgın
sylviidae	Phylloscopus trochilus	Söğütbülbülü
corvidae	Pica pica	Saksağan
podicipedidae	Podiceps auritus	Kulaklı Batağan
podicipedidae	Podiceps cristatus	Bahri
podicipedidae	Podiceps nigricollis	Kara Boyunlu Batağan
rallidae	Porzana porzana	Benekli Suyelvesi
prunellidae	Prunella modularis	Dağbülbülü
prunellidae	Prunella ocularis	Sürmeli Dağbülbülü
pteroclididae	Pterocles orientalis	Bağırtlak
corvidae	Pyrrhocorax pyrrhocorax	Kırmızı Gagalı Dağ Kargası
reguliidae	Regulus regulus	Çalikuşu
hirundinidae	Riparia riparia	Kum Kırlangıcı
muscapidae	Saxicola rubetra	Çayır Taşkuşu
muscapidae	Saxicola torquatus	Taşkuşu
fringillidae	Serinus pusillus	Kara İskete
anatidae	Spatula querquedula	Çıkrıkçın
columbidae	Spilopelia senegalensis	Küçük Kumru
laridae	Sterna hirundo	Sumru
laridae	Sternula albifrons	Küçük Sumru
columbidae	Streptopelia decaocto	Kumru
columbidae	Streptopelia turtur	Üveyik
sturnidae	Sturnus vulgaris	Sığırcık
sylviidae	Sylvia atricapilla	Kara Başlı Ötleğen
sylviidae	Sylvia borin	Boz Ötleğen

sylviidae	Sylvia communis	Ak Gerdanlı Ötleğen
sylviidae	Sylvia crassirostris	Ak Gözlü Ötleğen
sylviidae	Sylvia curruca	Küçük Ak Gerdanlı Ötleğen
podicipedidae	Tachybaptus ruficollis	Küçük Batağan
apodidae	Tachymarptis melba	Ak Karınlı Ebabil
anatidae	Tadorna ferruginea	Angıt
sittidae	Tichodroma muraria	Duvar Tırmaşığı
scolopacidae	Tringa nebularia	Yeşilbacak
scolopacidae	Tringa totanus	Kızılbacak
troglodytidae	Troglodytes troglodytes	Çitkuşu
turdidae	Turdus merula	Karatavuk
turdidae	Turdus viscivorus	Ökse Ardıcı
upupidae	Upupa epops	İbibik
charadriidae	Vanellus vanellus	Kızkuşu
phasianidae	Alectoris chukar	Keklik
alaudidae	Ammomanes deserti	Çöl Toygarı
anatidae	Anas platyrhynchos	Yeşilbaş
apodidae	Apus affinis	Küçük Ebabil
accipitridae	Aquila clanga	Büyük Orman Kartalı
accipitridae	Aquila heliaca	Şah Kartal
accipitridae	Aquila nipalensis	Bozkır Kartalı
ardeidae	Ardea cinerea	Gri Balıkçıl
strigidae	Asio otus	Kulaklı Orman Baykuşu
anatidae	Aythya fuligula	Tepeli patka
anatidae	Aythya marila	Karabaş Patka
anatidae	Aythya nyroca	Pasbaş Patka
strigidae	Bubo bubo	Puhu
fringillidae	Bucanetes githagineus	Küçük Alamecek
muscapidae	Cercotrichas galactotes	Çalı Bülbülü
charadriidae	Charadrius dubius	Halkalı Küçük Cılıbıt
ciconiidae	Ciconia ciconia	Leylek
accipitridae	Circus cyaneus	Gökçe Delice
accipitridae	Circus macrourus	Bozkır delicesi
coraciidae	Coracias garrulus	Gökkuzgun
rallidae	Crex crex	Bıldırcınkılavuzu
muscapidae	Cyanecula svecica	Mavigerdan
picidae	Dendrocopos syriacus	Alaca ağaçkakan
falconidae	Falco cherrug	Uludoğan
falconidae	Falco peregrinus	Gökdoğan
scolopacidae	Gallinago gallinago	Suçulluğu
rallidae	Gallinula chloropus	Sutavuğu
sylviidae	Hippolais languida	Dağ Mukallidi
sylviidae	Hippolais olivetorum	Zeytin Mukalliti
muscapidae	Irania gutturalis	Akgerdan
laniidae	Lanius collurio	Kızıl Sırtlı Örümcekkuşu
laniidae	Lanius senator	Kızıl Başlı Örümcekkuşu

laridae	Larus argentatus	Kuzey Gümüş Martısı
laridae	Larus canus	Küçük Gümüş Martı
laridae	Larus ridibundus	Karabaş Martı
muscapidae	Luscinia luscinia	Benekli Bülbül
anatidae	Mareca strepera	Boz Ördek
anatidae	Marmaronetta angustirostris	Yaz Ördeği
anatidae	Mergellus albellus	Sütlabi
meropidae	Merops apiaster	Arıkuşu
accipitridae	Milvus migrans	Kara Çaylak
motacillidae	Motacilla cinerea	Dağ kuyruksallayanı
motacillidae	Motacilla flava	Sarı Kuyruksallayan
muscapidae	Muscicapa striata	Benekli Sinekkapan
accipitridae	Neophron percnopterus	Küçük Akbaba
muscapidae	Oenanthe deserti	Çöl Kuyrukkakanı
muscapidae	Oenanthe hispanica	Kara Kulaklı Kuyrukkakan
muscapidae	Oenanthe oenanthe	Kuyrukkakan
muscapidae	Phoenicurus phoenicurus	Kızılkuyruk
phylloscopidae	Phylloscopus nitidus	Yeşil Çıvgın
sylviidae	Phylloscopus sibilatrix	Orman Çıvgını
threskiornithidae	Plegadis falcinellus	Çeltikçi
remizidae	Remiz pendulinus	Çulhakuşu
sittidae	Sitta neumayer	Kaya Sıvacısı
anatidae	Spatula clypeata	Kaşıkçaga
sturnidae	Sturnus roseus	Alasığırıcık
sylviidae	Sylvia conspicillata	Bozkır Ötleğeni
scolopacidae	Tringa ochropus	Yeşil Düdükçün
charadriidae	Vanellus indicus	Büyük Kızkuşu
charadriidae	Vanellus spinosus	Mahmuzlu kızkuşu
sittidae	Sitta tephronota	Büyük Kaya Sıvacısı
accipitridae	Gyps fulvus	Kızıl akbaba
Scolopacidae	Calidris minuta	Küçük kumkuşu
recurvirostridae	Tringa erythropus	Kara kızılback
sylviidae	Acrocephalus palustris	Çalı kamışçını
sylviidae	Acrocephalus schoenobaenus	Kındıra kamışçını
sylviidae	Acrocephalus dumetorum	Kuzey kamışçını
emberizidae	Emberiza cia	Kaya kirazkuşu
emberizidae	Emberiza melanocephala	Karabaşlı kirazkuşu
emberizidae	Emberiza pusilla	Küçük kirazkuşu
emberizidae	Emberiza schoeniclus	Bataklık kirazkuşu
emberizidae	Miliaria calandra	Tarla kirazkuşu

CLASSIS: MAMMALIA (Memeliler)

FAMİLYA	TÜR	TURKCE_ADI
muridae	Apodemus witherbyi	Orman Faresi
canidae	Canis aureus	Çakal

canidae	Canis lupus	Kurt
soricidae	Crocidura suaveolens	Küçük Beyazdışlı Böcekçil
erinaceidae	Erinaceus concolor	Kirpi
erinaceidae	Hemiechinus auritus	Uzun Kulaklı Çöl Kirpisi
hyaenidae	Hyaena hyaena	Çizgili Sırtlan
hystriidae	Hystrix indica	Oklu Kirpi
leporidae	Lepus europaeus	Yaban Tavřanı
mustelidae	Lutra lutra	Su samuru
mustelidae	Martes foina	Kaya Sansarı
mustelidae	Meles meles	Porsuk
cricetidae	Meriones tristrami	Anadolu Çölfaresi
cricetidae	Microtus guentheri	Akdeniz Tarlafaresi
muridae	Mus domesticus	Evfaresi
muridae	Mus macedonicus	Sarı Evfaresi
mustelidae	Mustela nivalis	Gelincik
vespertilionidae	Myotis blythii	Küçük Farekulaklı Yarasa
spalacidae	Nannospalax ehrenbergi	Filistin Körfaresi
felidae	Panthera pardus	Pars
vespertilionidae	Pipistrellus pipistrellus	Cüce Yarasa
muridae	Rattus rattus	Sıçan
rhinolophidae	Rhinolophus ferrumequinum	Büyük Nalburunlu Yarasa
soricidae	Suncus etruscus	Cüce Böcekçil Fare
suidae	Sus scrofa	Yaban Domuzu
canidae	Vulpes vulpes	Kızıl Tilki
muridae	Apodemus mystacinus	Kaya Faresi
cricetidae		
(avurtlaklar, hamsterler)	Arvicola amphibius	Susıçanı
bovidae	Capra aegagrus	Yaban keçisi
cricetidae	Cricetulus migratorius	Cüce Avurtlak
soricidae	Crocidura leucodon	Çiftrenkli Beyazdışlı Böcekçil
cricetidae	Microtus socialis	Küçük Tarlafaresi
vespertilionidae		
(düzburunlu yarasalar)	Miniopterus schreibersi	Uzun Kanatlı Yarasa
vespertilionidae	Myotis myotis	Farekulaklı Yarasa
spalacidae	Nannospalax nehringi	Anadolu Körfaresi
muridae	Rattus norvegicus	Göçmen Sıçan
sciuridae	Sciurus anomalus	Sincap
ursidae	Ursus arctos	Bozayı
felidae	Felis silvestris	Yaban kedisi
felidae	Lynx lynx	Vaşak
mustelidae	Vormela peregusna	Alaca Sansar

TAKIM: INSECTIVORA (BÖCEKÇİLLER)

1. Erinaceidae

Hemiechinus auritus (Gmelin, 1770) (Uzun Kulaklı Çöl Kirpisi)

2. Soricidae

Sorex sp.

Crocidura suaveolens (Palas, 1811) (Sivriburunlu Bahçefaresi)

TAKIM: CHIROPTERA (YARASALAR)

3. Rhinolophidae

Rhinolophus ferrumequinum (Schreber, 1774) (Nalburunlu Büyükyarasa)

Rhinolophus hipposideros

Rhinolophus euryale

Rhinolophus mehelyi

4. Vespertilionidae

Myotis myotis (Borkhausen, 1797) (Farekulaklı Büyükyarasa)

Myotis oxygnathus

Miniopterus schreiberei

Pipistrellus savii

Pipistrellus kuhli

Eptesicus serotinus

Nyctalus noctula

TAKIM: LAGOMORPHA (TAVŞANLAR)

5. Leporidae

Lepus europaeus Pallas, 1778 (Yabani Tavşan)

TAKIM: RODENTIA (KEMİRİCİLER)

6. Sciuridae

Sciurus anomalus Chreber, 1758 (Kafkas Sincabı)

7. Dipodidae

Allactaga euphratica Thomas, 1881 (Araptavşanı)

8. Muridae

Ellobius lutescens Thomas, 1897 (İran Körfaresi)

Microtus guentheri (Danford ve Alston, 1880) (Tarla Faresi)

Gerbillus dasyurus Vagner, 1842 (Kayalık Gerbili)

Meriones tristrami Thomas, 1892 (Çöl Sıçanı)

Meriones crassus

Arvicola terrestris hintoni

Cricetulus migratorius cinerascens

Apodemus mystacinus (Danford ve Alston, 1877) (Kayalık Orman Faresi)

Apodemus sylvaticus tauricus

Mus domesticus (Linnaeus, 1758) (Siyah Ev Faresi)

Rattus rattus (Linnaeus, 1758) (Evsıçanı)

Rattus norvegicus (Berkenhout, 1769) (Göçmen Sıçan)

9. Spalacidae

Spalax leucodon Nordman, 1840 (Körfare)

Spalax ehrenbergi (Nehring, 1898) (Güney Körfaresi)

Spalax e. intermedius

10. Hystricidae

Hystrix indica Kerr, 1792 (Oklukirpi)

TAKIM: CARNIVORA (YIRTICI MEMELİLER)

11. Canidae

Canis lupus (Linnaeus, 1758) (Kurt)

Vulpes vulpes (Linnaeus, 1758) (Kızıl Tilki)

12. Ursidae
Ursus arctos (Linnaeus, 1758) (Boz Ayı)

13. Mustelidae
Mustela nivalis (Linnaeus, 1766) (Gelincik)
Martes foina (Erxleben, 177) (Kaya Sansarı)
Meles meles (Linnaeus, 1758) (Porsuk)
Lutra lutra (Linnaeus, 1758) (Su samuru)

TAKIM: ARTIODACTYLA (ÇİFT TOYNAKLILAR)

14. Suidae
Sus scrofa scrofa (Linnaeus, 1758) Yaban domuzu

15. Bovidae
Capra aegagrus Erxleben, 177 (Yaban Keçisi)

Sulak Alan ve Etrafında Bulunan Hayvan Toplulukları:

“Sulak Alan Kullanımı” hanesine üreme için Ü, Göç için G, kışlama için K, sürekli için S yazılmıştır.

“Durumu” hanesine iyi için İ, nadir için N, tehlike altında için T yazılmıştır.

“EN” (Endangered: tehlike altında); “R” (Rare: nadir); “V” (Vulnerable: duyarlı); “K” (Insufficiently known: yeterince bilinmeyenler); “I” (Indetermined: meçhul); “DD” (Data deficient: yetersiz bilgi), “NE” (Not evaluated: değerlendirilemedi); “LR” (Lower risk: düşük risk).

Balıklar:

Bilimsel ismi	Yerel ismi	Sulak alan kullanımı	Koruma Statüsü
Achanthobrama marmid	Marmid kızılkanat	S	LR
Achanthobrama terrasacte		S	LR
Alburnoides hipunctatus fasciatus	Noktalı incibalıği	S	LR
Alburnus heckeli		S	NE
Aspius vorax	Kocaağız	S	VU
Barbus xanthopterus	Sarı bıyıklıbalık	S	DD
Barbus esocinus	Cero	S	DD
Barbus rajonorun mystaceus	Bıyıklı balık, siring	S	DD
Barbus capito pectoralis	Benekli bıyıklıbalık	S	LR
Bertinius subquincunatus	Siring	S	DD
Tor grypus	Komando balığı	S	VU
Carasobarbus hiteus	Şebot	S	VU
Barbus mezopotamicus	İripullu	S	LR
Kosswigobarbus koswigi		S	VU
Cypinus carpio	Sazan	S	VU
Chalcalburnus mossulensis	Musul kolyozu	S	LR
Chondrostoma regium	Kababurun	S	LR
Cyprinion macrostomus	Beneklisazan	S	LR
Garra (Garra) rufa obtusa	Yağlıbalık	S	VU
Garra (Discognatus) variabilis		S	VU
Leuciscus cephalus	Tatlısu kefali (behran)	S	VU
Leuciscus lepidus	Behran	S	LR
Capoeta trutta	Berat (çepiç)	S	LR
Capoeta capoeta umbla	Karabalık	S	LR
Cohitis sp.	Taşısiran	S	LR
Neomacheilus tigris	Dicle çöpçübalığı	S	DD
N. panthera	Çöpçübalığı	S	NE
N. malapterurus	Çöpçübalığı	S	NE
N. angoreo	Çöpçübalığı	S	NE
N. insignis euphraticus	Fırat çöpçübalığı	S	DD
Turcineomakhelies kosswigi	Çöpçübalığı	S	NE

Siturus triostegus	Yayın balığı		NE
Bagrus halepensis	Yeşilyayın (kedibalığı)	S	VU
Mytus calvilli		S	VU
M. petusis		S	VU
Giptothorax sp.	Vantuzlu yayın	S	VU
Aphanius asipimatus		S	VU
Gambusia affinis	Sivrisinek balığı	S	VU
Liza abu Kefal G DD			
Mustacembellus simack	Tatlısu yılanbalığı	S	VU
Amfibiler (Çift yaşamlılar)			
Hyla arborea	Yeşil kurbağa	S	
Rana ridibunda	Su kurbağası	S	
Sürüngenler			
Mauremys c. caspica	Su kaplumbağası	S	
Rafetus euphraticus	Fırat kaplumbağası		EN
Yılanlar			
Natrix tessellata	Su yılanı	S	

Fırat Kaplumbağası (*Rafetus euphraticus*.)

Mezopotamya'nın kurak topraklarına can veren Fırat ve Dicle nehrlerinde endemik türümüz olan Fırat Kaplumbağası (*Rafetus euphraticus*, Daudin, 1802) ülkemizde yaşayan 5 tatlı su kaplumbağasından biridir. Nil Kaplumbağası (*Trionyx triunguis*) ile birlikte yumuşak kabuklu kaplumbağalar ailesinin ülkemizdeki 2 türünü oluşturmaktadırlar. Orta büyüklükte bir kaplumbağadır. Diğer kaplumbağalardan farklı olarak üst kabuklarında sert keratin plaklar yerine yumuşak bir deri bulunmaktadır ve burunları adeta bir şnorkel gibi uzamıştır. Tür, Fırat Nehri civarında "Sac Bağı" adı ile de bilinmektedir

Türkiye'de sadece Fırat ve Dicle nehirleri ile onların İran, Suriye ve Irak'taki kollarında bulunan yumuşak kabuklu Fırat kaplumbağaları Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) tarafından nesli tükenmekte olan türler arasına alınmış durumdur.

İlimizde Dicle ve Fırat su sisteminde görülmekte olan bu tür büyük olması ve kabuğunun derimsi olmasından dolayı genelde yaz aylarında vatandaşlar tarafından timsah gördük şeklinde ihbarlara sebebiyet vermektedir. Büyüklerinin boyu 1 metreyi bulmakta olup ağırlığı yaklaşık 10-15 kg civarındadır.

Başının ucunda ufak bir hortum bulunur. Havayı bu hortumun ucunda bulunan burun delikleriyle alır. Güneşlenmek için nadiren su dışına çıkar. Hayatlarının çoğunu dipte çamura gömülü olarak geçirirler. Deri ve ağız içi solunumunda yaptıkları için uzun süre su altında kalabilirler.

Çeşitli bitkiler balık, sucul böcekler, yengeç, solucan, kurbağalar, yiyebileceği boyuttaki su yılanları ve yiyebileceği boyuttaki tüm sucul hayvanlarla beslenir.

Fırat Kaplumbağası diğer kaplumbağalardan farklı olarak daha agresif tabiatlı bir kaplumbağa türüdür. Köşeye sıkıştırıldığında veya yakalanmak istenildiğinde eğer doğru şekilde müdahale edilmezse çenesi çok güçlü olup keskin kenarlı ağzı ile seri bir şekilde ısırabilir. Hem etçil hem otçul bir türdür.

Tehditler; Balıkçılar tarafından nehre atılan ağ ve serpmeler en büyük tehlike olup bu ağlara takılarak hayatlarını kaybetmektedirler. Çok ürkek bir hayvan olup güneşlenirken insanları gördüğünde hemen suya dalar. Kaplumbağa balıklar ile beslendiğinden bilinçsiz bazı köylüler tarafından vurulmaktadır. Yaşam alanı tahribi (Kum ocakları, baraj yapılması) tarımsal ilaçlama, sulak alanların kirletilmesi, kurutulması, fabrika atıkları vb. tehditler arasında sayılmaktadır.

**Resim 3-Fırat Kaplumbağası
(Foto: Murat YILDIRIM)**

Kuşlar:

Nesli Tükenme Tehlikesi Altındaki Türler

Cygnus cygnus (Ötücü Kuğu)
Pandion haliaetus (Balık Kartalı)
Grus grus (Turna)
Ceryle rudis (Alaca Yalıçapkını)
Otis tarda (Toy)

Büyük Tehdit Altındaki Kuş Türleri

Podiceps cristatus (Tepeli batağan)
Podiceps grisegena (Kızılboyunlu batağan)
Egretta alba (Büyük akbalıkçıl)
Tadorna ferruginea (Angıt)
Buteo rufinus (Kızıl şahin)
Neophron percnopterus (Küçük akbaba)
Ammoperdix griseogularis (Kum keklği)
Gelochelidon nilotica (Gülen sumru)
Remiz pendulinus (Çulhakuşu)
Podiceps nigricollis (Karaboyunlu batağan)
Phalacrocorax carbo (Karabatak)
Ardea purpurea (Erguvani balıkçıl)
Egretta garzetta (Küçük ak balıkçıl)
Circus macrourus (Bozkır delicesi)
Hieraetus pennatus (Küçük kartal)
Gypus fulvus (Kızıl akbaba)
Charadrius dubius (Küçük halkalı cılıbıt)
Chlidonias leucopterus (Akkanatlı sumru)
Streptopelia turtur (Üveyik)
Tyto alba (Peçeli baykuş)
Caprimulgus europaeus (Çobanaldatan)

Tehdit Altındaki Kuş Türleri

Tachybaptus ruficollis (Küçük batağan)
Ardeola ralloides (Alacabalıkçıl)
Ixobrychus minutus (Küçük balaban)
Plegadis falcinellus (Çeltikçi)
Ardea cinerea (Gri balıkçıl)
Nycticorax nycticorax (Gece balıkçılı)
Ciconia ciconia (Leylek)
Anas strepera (Boz ördek)
Anas clypeata (Kaşıkgaga)

Circus aeruginosus (Saz delicesi)
Circus pygargus (Çayır delicesi)
Pernis apivorus (Arı şahini)
Himantopus himantopus (Uzunbacak)
Athene noctua (Kukumav)
Anthus campestris (Kır incirkuşu)
Anas querquedula (Çıkrıkçın)
Circus cyaneus (Gökçe delice)
Buteo buteo (Şahin)
Falco subbuteo (Delicedoğan)
Tringa totanus (Kızılacak)
Glareola pratincola (Bataklık kırlangıcı)
Dendrocopos syriacus (Alaca ağaçkakan)
Calandrella rufescens (Bozkır toygari)
Troglodytes troglodytes (Çitkuşu)
Luscinia megarhynchos (Bülbül)
Emberiza hortulana (Kirazkuşu)
Oenanthe oenanthe (Kuyrukkakan)
Emberiza melanocephala (Karabaşlı kirazkuşu)

Potansiyel Tehlike Altındaki Kuş Türleri

Anas platyrhynchos (Yeşilbaş)
Anas penelope (Fiyu)
Aythya nyroca (Pasbaş patka)
Accipiter nisus (Atmaca)
Coturnix coturnix (Bıldırcın)
Vanellus vanellus (Kızkuşu)
Sterna albifrons (Küçük sumru)
Apus apus (Ebabil)
Motacilla cinerea (Dağ kuyruksallayanı)
Cettia cetti (Kamışbülbülü)
Carduelis carduelis (Saka)
Anas acuta (Kılkuş)
Netta rufina (Macar ördeği)
Aythya fuligula (Tepeli patka)
Milvus migrans (Kara çaylak)
Falco tinnunculus (Kerkenez)
Gallinula chloropus (Sutavuşu)
Sterna hirundo (Sumru)
Columba palumbus (Tahtalı)
Merops apiaster (Arikuşu)
Delichon urbica (Ev kırlangıcı)
Motacilla alba (Ak kuyruksallayan)
Carduelis chloris (Florya)
Emberiza schoeniclus (Bataklık kirazkuşu)
Anser albifrons (Sakarca)
Tringa ochropus (Yeşil düdükçün)
Gallinago gallinago (Çulluk)
Tringa nebularia (Yeşilbacak)
Limosa limosa (Çamur çulluğu)
Larus genei (İncegagalı martı)
Tringa stagnatilis (Bataklık düdükçünü)
Larus ridibundus (Karabaş martı)

E.3. Ormanlar, Milli Parklar ve Tabiat Parkları

E.3.1. Ormanlar

Ormanların Ekolojik Yapısı:

Diyarbakır Havzası, Basra Körfezi'nden başlayıp Toros eteklerine kadar uzanan ve Güneydoğu Toroslar yayını çizerek Amanos dağları ve Lübnan yolu ile Filistin'e ulaşan "Verimli Hilal"ın kuzey ucunda yer alır. Havza; Karacadağ, Mardin Eşiği ve Toros dağları arasında bir step adacığının görüntüsündedir. Bu step adacığının çerçevesini orman tahripleri sonucunda çıplak kalmış sahalar veya bodur meşe toplulukları meydana getirmiştir. Bu nedenledir ki, Diyarbakır bölgesi bitki örtüsü ve orman yönünden çok fakir bir durumdadır.

Step kenarında yer alan meşeler bölgede Akdeniz iklimine yaklaşan karasal bir iklim tipi hüküm sürdüğü için kurakçıl orman karakterindedir.

Tabii ormanın alt sınırı Diyarbakır Havzasının kuzeybatı ucu ile Mardin Eşiğinin dış eteklerinde diğer bölgelere göre biraz daha yüksektir. Dicle ile Hazro ilçeleri arasında çizilecek bir hattın kuzeyinde ise yer yer, nispeten az tahrip edilmiş meşe toplulukları yer almaktadır. Yabani meyve ağaçları ise Dicle nehri yakınlarında bulunur. Meşe türleri arasında en yaygın olanı mazi meşesidir (*Quercus infectoria*). Bununla beraber *Quercus brantii*, *Quercus vesca* gibi türlere de rastlanmaktadır. Havzayı kuzey ve kuzeydoğudan kuşatan Bitlis-Hakkâri Toroslarında da başlıca ağaç türlerini meşeler (*Quercus iberica*, *Quercus castaneafolia*, *Quercus infectoria* vb) oluşturmaktadır. Kışların uzun sürdüğü yüksek kısımlarda meşelerin yerini soğuğa karşı daha dayanıklı olan ardıçlar yer almaktadır. Kuytu ve sulak vadi tabanlarında ise söğüt, çınar, ceviz, kavak ve menengiç gibi ağaç türlerine rastlanır. Bu dağlık sahada ormanın üst sınırı tahribatın olmadığı yerlerde 2400 m'ye kadar çıkmakta ve bu sınırın üzerinde de *Astragalus* ve *Acanthalimon*'un geniş çapta yayıldığı alpin kat yer almaktadır.

İlin önemli bir bölümünü oluşturan steplerde yağış az, bağıl nem düşük ve kurak dönem çok uzundur. Bu durum bitki yaşamı için önemli bir engel oluşturur. Havzadaki step bitkilerinin başlıcaları *Verbascum*, *Astragalus*, *Delphinium*, *Eryaglum*, *Euphorbia*, *Gentiana*, *Silene*, *Trifolium*, *Bromus*, *Thymus*, *Achillea* ve *Convulvulus*'ların çeşitli türleridir.

Doğal orman alt sınırının Siirt civarında 700 m'ye, batıda ise Ergani'nin güneyindeki kalker topografya üzerinde 800 m'ye kadar inmesi stepin çekirdek sahasını az çok belirtmektedir. Çeşitli nedenlerle orman alanları gittikçe daralmış, ortaya çıkan step alanı ise genişlemiştir. Bitki örtüsü aşırı otlatma sonucu ortadan kalkmış, toprağın ince taneli üst tabakası aşınarak verimi düşmüştür.

İlin Orman Envanteri:

Diyarbakır'da orman varlığı çok zayıftır. En çok dikkati çeken orman ağacı meşelerdir. Meşeler içinde mazi meşesi (*Quercus infectoria*) önemlidir. Yüksek kesimlerde aşırı soğuklara dayanıklı ardıçlar ön plana geçer. Orman değilse de çalılık ya da bozuk baltalık olarak yer yer menengiç ağaçları görülür.

Diyarbakır'ın il genelindeki orman alanının genel alana oranı %21,57'dir. Bu oran ülke genelindeki arzulanan %25 oranına çok yakındır. Ancak yöremizde var olan ormanlar çoğunlukla bozuk karakter taşıyan ormanlar olduğundan rehabilitasyon zarureti vardır.

Diyarbakır Orman İşletme Müdürlüğünün saha döküm verileri şöyledir;

Normal koru: -
Bozuk koru: -
Normal baltalık: 78.4590 ha
Bozuk baltalık: 247.130 ha
Açıklık alan: 1.138.143 ha
Genel alan: 1.508.136 ha

İl ormanlarında normal koruluk yoktur. Meşe dışında, ormanların ana ağaç yapısını ardıç, karaçam, söğüt, çınar, ceviz, kavak ve menengiç gibi türler oluşturmaktadır.

Orman Kadastro ve Mülkiyet Konuları: Diyarbakır Orman İşletme Müdürlüğü sınırları dâhilinde Diyarbakır İlinde 1046 adet Mahalle/Köy bulunmakta olup bu mahalle/köylerin 330 adeti orman köyü vasfında bulunmaktadır. Orman Köylerinde orman kadastrounun yapılarak tescil edilme oranı % 98 dir. Bununla birlikte Diyarbakır İlinde 132 mahallede 6831 sayılı Orman Kanununun 2/B maddesi uygulama çalışmaları yapılarak tescili tamamlanmıştır.

Diyarbakır Havzası yaklaşık olarak 6.000 yıldan daha eski bir zamandan beri yerleşim sahasıdır. Diyarbakır'a yerleşen ilk insanlar kendilerine tarım arazisi temin etmek, yakacak ihtiyaçlarını karşılamak ve hayvanlarını otlatmak için meşe ormanlarını tahrip etmiştir. Bunun en canlı örneğini Ergani-Dicle yolu üzerine görmek mümkündür. Yol boyunca uzanan bağlar, meşe çalılıkları arasında küçük parseller biçiminde yer alır ve insanın doğal bitki örtüsü üzerinde yol açtığı değişikliği yansıtır.

Diyarbakır ili stepleri büyük ölçüde doğal değil, antropojendir (insanın olumsuz etkileri sonucunda ortaya çıkmıştır.) Özellikle dağlık alanlarda ve tepelik yörelerde rastladığımız, ağacın hiç olmadığı, çalının bile bulunmadığı yerler insanın doğaya verdiği zararların sonucunda bu duruma gelmişlerdir. Bugünkü Ergani ve dolayları, Karacadağ, Güneydoğu Toroslar geçmişte büyük ölçüde ormanlarla kaplıydı. Ormanların hiç tükenmeyeceği sanılarak ağaçsız Arap çöllerine, Musul'a, Bağdat'a yüzyıllar boyunca odun ve tomruk taşındı. Ormanlar yakılarak tarlalar elde edildi. Diyarbakır'da sayısı pek çok olan hamamlar dağlardaki ormanların tüketilmesinde önemli rol oynadı. Yüz yıl kadar önce kuzey yamaçları ormanlarla kaplı olan Karacadağ'da bugün bu ormanlardan eser kalmamıştır. Doğal bozkır bulunmayan Diyarbakır ilinde antropojen bozkırlar da 1950'li yıllarda başlayan tarımda makineleşme sonucu tahıl yetiştirilen ekeneklere dönüştürülmüştür.

İlimiz topraklarında yağış rejiminin düzensiz oluşu, bitki örtüsünün zayıflığı, mera hayvancılığının yaygın oluşu, mevcut meralarda aşırı otlatma nedeniyle, zayıf olan bitki örtüsünün daha da zayıflaması neticesinde erozyon meydana gelmektedir. Erozyonu önlemek için yukarı orman sahalarının su toplama havzalarında bozuk ormanları ıslah etmek, istinat duvarları ile orman rejimine alınan su toplama havzalarında doğal dengeyi sağlamak gerekir. Bu amaca yönelik olarak 1987 yılında Karakaya Erozyon Kontrol Projesi ile 5.144 ha saha yapılmıştır. Bu projede 1.650 ha sahada çalışmalar sonuçlandırılmıştır. Bu proje Diyarbakır iline 140 km uzakta, Çüngüş ilçesi dâhilinde yürütülmüştür. Amacı Fırat nehri üzerinde kurulmuş olan Karakaya baraj havzasını yeşil örtü ağaçlandırma ve kuru duvar tesisleriyle korumaktır. İlimizde orman alanlarının genişletilmesi amacıyla çalışmalar yürütülmektedir.

E.3.2. Milli Parklar

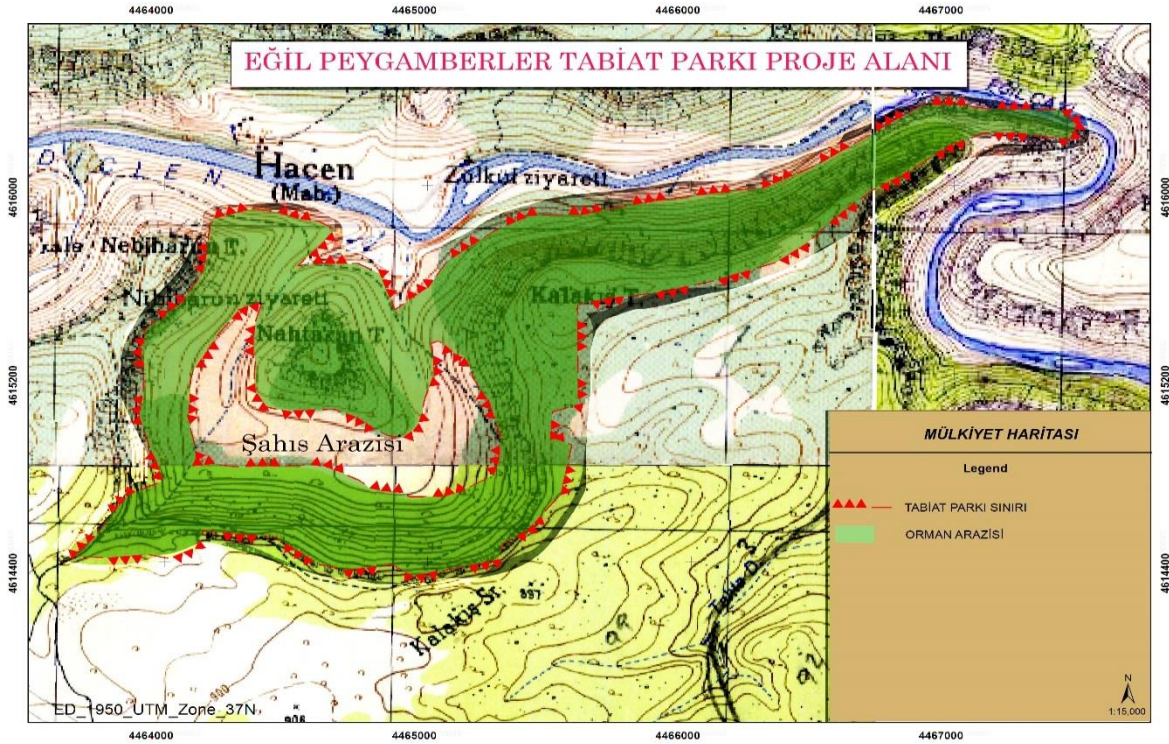
İlimizde bir tabiat parkı (Eğil Peygamberler Tabiat Parkı) bulunmakta olup milli park, tabiat anıtı ve yaban hayatı geliştirme sahası bulunmamaktadır.

E.3.3. Tabiat Parkları

Eğil Peygamberler Tabiat Parkı:

Eğil İlçesinde yer alan Peygamberler Tabiat Parkı Projesi ile ilgili Ön Etüt Raporu hazırlanmış ve proje Bakanlığımız tarafından onaylanarak 1.340 dekarlık alan 28.06.2017 tarihinde Tabiat Parkı olarak ilan edilmiştir.

Planlanan Tabiat Parkı Diyarbakır'a 50 km mesafede bulunan Eğil ilçemizde, Dicle baraj gölü kenarında yer almaktadır. Türkiye'nin 214. tabiat parkı olarak ilan edilmiştir. Söz konusu Tabiat Parkı yapımı tamamlanmış bulunmaktadır.

Harita 3 -Eğil Peygamberler Tabiat Parkı Proje Alanı

Tabiat Parkı'nın yanında Peygamber kabirlerinin bulunması ziyaretçi potansiyelini yükseltmektedir. Tabiat Parkı alanı yakınındaki sit alanı olan ve koruma altında bulunan alanlarda Asur Kalesi ve kaya mezarları bulunmaktadır. Ayrıca çevresinde bulunan alanlarda sportif olta balıkçılığı, jet ski, yamaç paraşütü, tabiat yürüyüşü gibi etkinlikler yapılabilmektedir.

Peygamberler Tabiat Parkı Genel Manzarası

E.4. Çayır ve Mera

İlimizde ayır ve meralar toplamı 1.410.553 dekarlık alanı kaplamaktadır. Bunun en büyük bölümü ınar, Ergani ve Bağlar ilçelerinde bulunmaktadır. İlimizde ayır ve meralar yeterli değildir. Ekilen yem bitkileri ise çok sınırlıdır. Büyük boyutlarda bozulmuş olan bölgemiz meralarının ıslahı teknik çalışmalarla çok zordur. Tek özüm ise ekstansif hayvancılıktan entansif hayvancılığa geçmektir. Yapılan çalışmalarla yem bitkilerin ıslahı ve ekiminde nisbî bir başarı sağlanmış olmakla beraber yeterli değildir.

Diyarbakır ili ayır / mera ve orman varlığı

(Kaynak: Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, 2025)

İLÇELER	BUCAK SAYISI	MEZRA SAYISI	KÖY SAYISI	ÇAYIR / MERA ALANI	ORMAN ALANI
BAĞLAR	3	228	141	162.883	79.598
KAYAPINAR				111.372	
SUR				18.124	
YENİŞEHİR				46.467	
BİSMİL	3	86	108	112.425	---
ÇERMİK	2	38	75	66.202	184.000
ÇINAR	2	77	86	198.119	445.000
ÇÜNGÜŞ	1	32	37	74.637	160.000
DİCLE	1	54	27	12.234	394.930
EĞİL	1	23	23	77.394	128.212
ERGANİ	2	101	78	417.441	250.000
HANİ	1	36	18	11.065	291.000
HAZRO	1	38	24	18.776	105.000
KOCAKÖY	1	11	10	1.314	48.190
KULP	4	119	50	1.603	730.000
LİCE	2	109	56	18.124	653.000
SİLVAN	1	70	77	44.496	231.000
TOPLAM	25	1.022	810	1.410.553	3.699.930

E.5. Sulak Alanlar

Sulak alanlar, doğal ya da yapay, sürekli ya da geçici, durgun ya da akar, tatlı, acı ya da tuzlu bütün sular ile bataklık, sazlık, ıslak ayır ve turbalıkları kapsamaktadır.

İlimizde bu kapsamda değerlendirilebilecek önemli akarsular, göletler ve baraj gölleri mevcuttur. Bu rezervuarlarla ilgili koruma ve yönetim planlama çalışmaları devam etmektedir.

Bağlar:

Alatosun Göleti, Ekince Göleti, Eşikdüzü Göleti, Karahan-1 Göleti, Karahan-2 Göleti, Kırkkoyun Göleti

Bismil:

Arıkgöl, Bazya Gölü, İbrahim Gölü, İkizgöl, Keşki Göl, Puro Gölü, Sabun Gölü, Sinanköy Göleti, Soğan Gölü, Kara Göl, Üçtepe Göleti, akıllı-1 Göleti, akıllı-2 Göleti, İsalı Göleti, Ziyaret Gölü

Bismil Sabun Gölü

Çermik:

Halılan Göleti

Çınar:

Ayveri Göleti, Bayırkonağı Göleti, Beneklitaş Göleti, Beşpınar Göleti, Çeltikaltı Göleti, Kılıçkaya Göleti, Kurik Göleti, Künreş Göleti, Ortaviran Göleti, Ovabağ Göleti, Sırmkesen Göleti,

Çınar Beneklitaş Göleti

Ergani:

Alitaş Göleti, Demirli Göleti, Develi-1 Göleti, Develi-2 Göleti, Güzelyurt Göleti, İncehıdır Göleti

Hazro:

Düzevler Göleti

Kayapınar:

Gözegöl Göleti, Kaldırım Göleti, Kaynaklar Göleti

Kulp:

Özbek Göleti, Uzunova Göleti

Sur:

Kabaklı Göleti, Karabaş Göleti, Kozan Göleti, Kurtkayası Göleti, Tekevler Göleti, Güvercinevler Göleti

Görüldüğü gibi Diyarbakır İl'inde çoğu yapay olmak üzere çok sayıda göl ve gölet bulunmaktadır. Irmakların ve çayların üzerinde yapılmış ve yapılmakta olan barajlarla birlikte Diyarbakır yakında çok önemli bir 'Göller Yöresi' olmak durumundadır. Devegeçidi Baraj Gölü İlin ilk yapay su birikintisidir. Karakaya Baraj Gölü, Atatürk Baraj Gölü, Kral kızı Baraj Gölü, Dicle Baraj Gölü, Göksu Baraj Gölü bunların en önemlileridir. Barajlar İl ekonomisine büyük yararlar sağlayacaktır. Baraj gölleri de halkın eğlence, dinlence gereksinimini karşılayacak ve turizm, Rekreasyonel hareketler canlılık kazanacaktır. Baraj göllerinin oluşturduğu bu geniş su yüzeyleri buharlaşmayı arttıracak için iklim özelliklerinde değişimler de beklenebilir.

İlimizde mevcut olan göletlerin toplam rezervuar alanları yaklaşık olarak 1.800 hektardır.

Bismil Ziyaret Gölü:

Bismil – Batman yolunun 22. Kilometresinde bulunan ve çok sayıda türde su kuşunun konaklama, barınma ve üreme yeri olarak kullandığı Ziyaret Gölü'nün "Mahalli Öneme Haiz Sulak Alan" olarak ilan edilmesi için çalışmalar devam etmektedir. Ziyaret Gölü'nün (sulak alan tampon bölge sınırı baz alınarak oluşturulmuştur) tescile esas sınırları içeren alan büyüklüğü 2.352 hektardır.

Bismil Ziyaret Gölü

(Foto: Mehmet TEREÇİ)

Dicle Nehri:

Türkiye'de doğup birçok kolları olan ve Irak topraklarına geçip orada Fırat'la birleşerek Şattülarap'ta Basra Körfezi'ne dökülen nehirdir. Nehir ana kaynaklarını Doğu Anadolu dağlarından ve dipten sızma yoluyla Elâzığ yakınlarındaki Hazar (Gölcük) gölünden alır. Türkiye'nin önemli akarsularındandır. Doğu Anadolu dağlarından çıkar, Basra Körfezi'ne dökülür. Toplam uzunluğu 1.900 km'dir. Türkiye topraklarında kalan bölümün uzunluğu ise

523 km'dir. En önemli kolları Batman ile Garzan, Botan, Habur, Büyük Zap ve Küçük Zap 'tır. Debisi ortalama 360 m³/sn dir. Eylül ayı ortalarında 55 m³/sn ile en küçük, şubat sonunda 2.263 m³/sn akımı ile büyük değişiklik gösterir. Akarsuda genellikle yaz sonu kuraklığı ve sonbahar başı yağış noksanlığı nedeniyle su azalır. Buna rağmen kış sonu yağışı ile ilkbahar başındaki karların erimesinden oluşan su ile kabırır.

Barajlar:

Atatürk Barajı	: 2.452 ha (81.700 ha)
Batman Barajı	: 3.100 ha
Devegeçidi Barajı	: 3.214 ha
Dicle Barajı	: 2.650 ha
Dibni Barajı	: 4.160 ha
Dilaver Barajı	: 71 ha
Ergani Barajı	: 89 ha
Göksu Barajı	: 390 ha
Ilısu Barajı	: 3.750 ha
Karakaya Barajı	: 1.868 ha (29.800 ha)
Kale Barajı	: 960 ha
Kıbrıs Barajı	: 152 ha
Kralkızı Barajı	: 6.000 ha
Kolludere Barajı	: 273 ha
Lice-Hani Barajı	: 340 ha
Oyuklu Barajı	: 45 ha
Silvan Barajı ve ara depolar	: 20.758 ha
Pamuk Çay Barajı	: 450 ha

Dicle Barajı:

Diyarbakır ili sınırları içerisinde Eğil ilçesinin 7 km güneydoğusunda Dicle nehrinin ana kollarından olan Maden ve Dibni Çaylarının birleştiği Dicle Nehri'nin meydana getirdiği mevkiinden 800 m ve Kral Kızı Barajı aksının 22 km menbasında, 640 talveg kotunda inşa edilmiştir.

Kralkızı Barajı:

Diyarbakır'a 81 km mesafede olan Kral Kızı Barajı Diyarbakır il sınırları içinde Dicle Nehrinin ana kollarından olan Maden Çayı üzerinde; Dicle ilçesinin 6 km güney batısında 707 m talveg kotunda kaya dolgu tipinde, temelden yüksekliği 126 m olan barajın göl hacmi 1.919,6 hm³ ve maksimum gölalanı 57,7 km² dir.

Göksu Barajı:

Diyarbakır'da, Göksu Çayı üzerinde, sulama amacıyla 1987-1991 yılları arasında inşa edilmiş bir barajdır. Kaya gövde dolgu tipi olan barajın gövde hacmi 1.632.000 m³, akarsu yatağından yüksekliği 52,00 m., normal su kotunda göl hacmi 62,00 hm³, normal su kotunda göl alanı 390 ha'dır. Baraj 3.582 hektarlık bir alana sulama hizmeti vermektedir.

Deve geçidi Barajı:

Diyarbakır'da, Deve geçidi Çayı üzerinde, sulama amacıyla 2009- 2010 yılları arasında inşa edilmiş bir barajdır. Kaya gövde dolgu tipi olan barajın gövde hacmi 3.240.000 m³, akarsu

yatağından yüksekliği 32,80 m, normal su kotunda göl hacmi 202,32 hm³, normal su kotunda gölalanı 3.214 ha'dır. 10.600 hektarlık bir alana sulama hizmeti vermektedir.

Çay ve Dereler (168 Adet) :

Affan Dere	Devegeçidi Çayı	Koceran Dere	Pilur Dere
Akçay Deresi	Diyalesark Dere	Kolik Çayı	Pırnasan Deresi
Ambar Çayı	Dizyare Dere	Kolkaynağı Deresi	Ramtiqpınar Deresi
Amero Deresi	Durbıpınar Deresi	Kollu Dere	Safia Çayı
Anbar Dere	Düzalan Deresi	Kopazı Deresi	Salat Çayı
Ankolik Deresi	Elifuşağı Çayı	Köpekli Dere	Sardık Dere
Arkbaşı Dere	Eskiharozlu Dere	Köşe Dere	Sarıçoban Çayı
Armino Dere	Geliçukurun Dere	Koskar Çayı	Sarım Çayı
Aşağımirzebegan Deresi	Gemigeldano Çayı	Koti Deresi	Savur Çayı
Aşağıtali Deresi	Germik Deresi	Köy Deresi	Serelkân Deresi
Askar Deresi	Gevrikırı Çayı	Köyaltı Deresi	Serince Dere
Avanak Deresi	Gökçe Çay	Köyüstü Deresi	Sevikaynağı Deresi
Aydınlık Çayı	Göksu Çayı	Kozan Deresi	Seyhan Çayı
Ayrancı Dere	Gonca Dere	Kulek Dere	Şeyhan Deresi
Ayşe Deresi	Gözün Deresi	Kulp Çayı	Şeyhgür Çayı
Bağdere	Gürlek Deresi	Kumluk Dere	Silvan Çayı
Bağlıca Çayı	Güzeld Deresi	Kurt Dere	Silvin Çayı
Baharlı Dere	Hacıhamza Dere	Kurtoğlu Çayı	Sinan Çayı
Başköy Çayı	Hacıhamza Deresi	Kurtoğlu Deresi	Sinani Dere
Batman Dere	Halitharabesi Deresi	Kuru Çay	Sip Dere
Belhan Dere	Ham Deresi	Kuru Dere	Sıra Dere
Berkilin Çayı	Hanpazar Deresi	Kuruçay Deresi	Şirilakan Dere
Beybulak Dere	Harabegiremir Deresi	Kuyusırtı Dere	Söğütlük Deresi
Boğaz Dere	Harem	Maden Çayı	Sorkan Deresi
Borazlı Dere	Haydarlı Dere	Mağarayolu Deresi	Sorkanyolu Deresi
Bursuverg Dere	Hazro Çay	Malatya Çayı	Talori Deresi
Büyükçay Dere	Hazro Deresi	Mamoza Deresi	Taşdirek Dere
Buzya Deresi	Horhor Deresi	Mastek Çayı	Tatlıçay Dere
Çağlayan Çayı	İnci Çayı	Melkis Dere	Tektük Dere
Çağlayan Dere	İncir Dere	Mergi Deresi	Türkyolu Dere
Çağturan Dere	Işılğan Dere	Metro Deresi	Tuzla Dere
Çakalisi Deresi	Kağnikunecika Deresi	Meydanlı Deresi	Uğur Dere
Çanak Dere	Kağoikuşka Deresi	Nurhan Deresi	Vayso Deresi
Çaydutu Deresi	Kaleiçi Deresi	Ocrkamireşu Deresi	Yakupkaynak Deresi
Çelebiyan Çayı	Kapuzlu Dere	Of Deresi	Yalaza Dere
Cem Dere	Kara Çay	Ören Çayı	Yalnızpınar Deresi
Çengerli Deresi	Kara Dere	Pamuk Çayı	Yenibardak Çayı
Çermik Çayı	Karabadran Deresi	Pamuklu Çayı	Yorulmaz Dere
Çiçekközü Dere	Karizirkan Deresi	Pamukluk Deresi	Zarköy Deresi
Değirmen Deresi	Kemberli Dere	Peksemet Dere	Zavik Çayı
Değirmenlerin Dere	Kırkpınar Deresi	Pestil Deresi	Ziku Dere
Derik Deresi	Koçalı Dere	Pi Deresi	Zilla Dere

E.6. Tabiat Varlıklarını Koruma Çalışmaları

17.08.2011 tarihli ve 28028 sayılı Resmi Gazete de yayımlanan 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 51. maddesi ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu'na eklenen Ek Madde-4 ile “tabiat varlıkları ve doğal sit alanları” ile ilgili görev ve yetkiler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na devredilmiştir. Bu çerçevede, Diyarbakır Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğümüzde, tescilli Doğal Sit Alanları, Tabiat Varlıkları ve Potansiyel Doğal Sit Alanları aşağıda verilmiştir.

E.6.1. Tabiat Anıtları

İlimiz sınırları içerisinde kayıtlara ve korumaya alınan tabiat anıtı bulunmamaktadır.

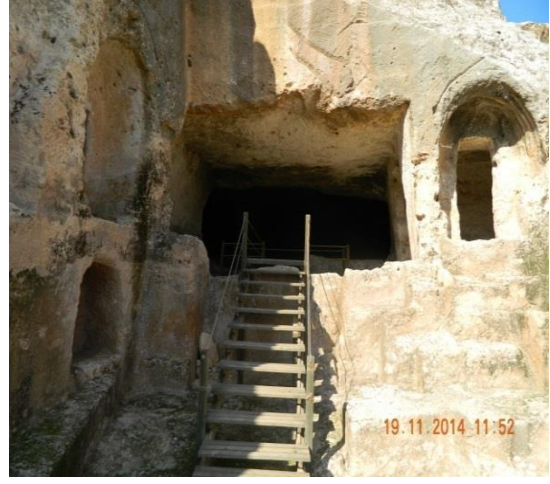
E.6.2. Tabiatı Koruma Alanları

Kocaköy ve Hani İlçe Sınırları içerisindeki Ambar Vadisi

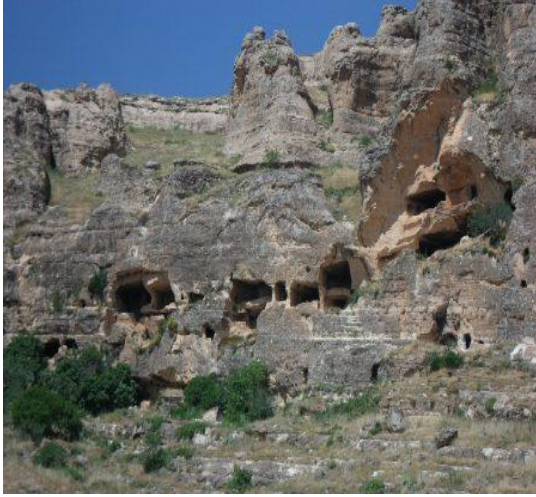
Kocaköy ve Hani İlçe sınırları içerisinde Ambar Vadisi 1. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı (kapladığı alanın tamamı yaklaşık: 131,34 ha)

Ergani İlçesi Hilar Köyü Harabe/ Hilar Mağaraları ve Kayalıkları

Diyarbakır İli, Ergani İlçesi Sesverenpınar (Hilar) Köyü sınırları dahilinde bulunan Hilar Köyü Harabe / Hilar Mağaraları ve Kayalıkları 1. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit alanı (kapladığı alanın tamamı yaklaşık: 62,14 ha)

Silvan ilçesi Hasuni Mağaraları

Diyarbakır İli, Silvan İlçesinde bulunan Hasuni Mağaraları 1. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı (kapladığı alanın tamamı yaklaşık: 134,77 ha)

E.6.3. Anıt Ağaçlar

S.NO	DOSYA NO	ANIT AĞACIN ADI	KARAR TARİHİ VE NOSU	KURULUN ADI
1	21.00/345	Çakmataş Köyü Avludere Köşkü Bahçesi içinde Çınar Ağacı	21.12.1996/1922	Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü
2	21.14-01	Kulp İlçesi Kaynak Köyü Meşe Ağacı	28.04.2015/161	Şanlıurfa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu
3	21.13-11	Kocaköy İlçesi 1 Adet Meşe Ağacı	26.10.2015/187 29.11.2018/289 (Düzeltilme Kararı)	Şanlıurfa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu
4	21.04-01	Çüngüş İlçesi Karakaya Mahallesi Mevkiinde Adi Ceviz Ağacı	28.12.2016/245	Şanlıurfa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu
5	21.14-02	Kulp İlçesi İslamköy Mahallesi Anadolu Kestanesi Ağacı	02.06.2021/356	Şanlıurfa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu

Diyarbakır ili Çakmaktaş köyü Avludere (aguludere) Köşkü Çınar ağacı 21.12.1996 tarih ve 1922 sayılı karar ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğünce tescil edilmiştir. Yaklaşık 300 yaşında, 22 m. Boyunda, 3,5 m. gövde ve 20 m. tepe çapına sahiptir.

Diyarbakır Kulp İlçesi Kaynak köyü Meşe ağacı–İran Menşeli Palamut Meşesi (*Quercus brantii*) olduğu, ağacın yaklaşık 220 yaşında, 14 metre boyunda, 130 cm gövde ve 15 m tepe çapına sahiptir.

Diyarbakır İli Kocaköy İlçesi Meşe Ağacı - İran Menşeli Palamut Meşesi (*Quercus brantii*) olduğu, ağacın yaklaşık 170 yaşında, 8,5 m. Boyunda, 92 cm. gövde ve 12 m. tepe çapına sahiptir.

Diyarbakır İli, Çüngüş İlçesi, Karakaya Mahallesi Mevkii Adi Ceviz - *Juglans Regia* ağacı olduğu, ağacın yaklaşık 250 yaşında, 8 m Boyunda, 350 cm. gövde ve 8 m. tepe çapına sahiptir.

Diyarbakır İli, Kulp İlçesi, İslamköy Mahallesi Anadolu Kestanesi (*Castanea Sativa*) ağacı olduğu, ağacın yaklaşık 382 yaşında, 10 m. Boyunda, 207 cm. gövde ve 9 m. tepe çapına sahiptir.

E.6.4. Özel Çevre Koruma Bilgileri

İlimiz sınırları içerisinde koruma ve kayıt altına alınan özel çevre koruma alanı bulunmamaktadır.

E.6.5. Doğal Sit Alanları

SIRA NO	DOSYA NO	SİT ALANININ ADI	KARAR TARİHİ VE NOSU	KURULUN ADI
1	21.13./06	Kocaköy ve Hani İlçe Sınırları içerisindeki Ambar Vadisi (1. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı, kapladığı alanın tamamı yaklaşık: 131,34 ha)	30.04.2009/2206	Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü
2	21.07./06	Ergani ilçesi Hilar köyü Harabe/Hilar Mağaraları ve Kayalıkları (1. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit alanı, kapladığı alanın tamamı yaklaşık: 62,14 ha)	10.02.1990/390	Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü
3	21.07./09	Ergani İlçesi Belediye binası ile Halk Eğitim Merkezi çevresi Çınar Ağaçları (5 adet) ve Yeşil Alanlar (Kapladığı alanın tamamı yaklaşık: 3,78 dönüm)	23.10.1993/1362	Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü
4	21.12./13	Silvan ilçesi Hasuni Mağaraları (1. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı, kapladığı alanın tamamı yaklaşık: 134,77 ha)	08.12.1990/640	Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü
5	21.02./05	Çermik İlçesi Termal Kaplıcaları ve Çevresi (2. Derece Doğal Sit Alanı, kapladığı alanın tamamı yaklaşık: 52,60 ha)	23.10.1993/1361	Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü
6	63.08-209	Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri, Viranşehir, Siverek, Bağlar ve Çınar İlçeleri Karacadağ Tescilli Doğal Sit Alanı (Kesin Korunacak Hassas Alan, Nitelikli Doğal Koruma Alanı ve Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı, kapladığı alanın tamamı yaklaşık: 44.908,42 ha)	03.08.2023/447	Şanlıurfa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu
7	21.16-02	Dicle Nehri Kenarı Kırklar Dağı Potansiyel Doğal Sit Alanı (Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanı 145,86 Ha)	22.03.2024/484	Şanlıurfa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu

E.7. Sonuç ve Değerlendirme

Bakanlığımızca "Ekolojik Temelli Bilimsel Araştırma Projeleri" çalışmaları için "Şanlıurfa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu İlleri Mevcut ve Potansiyel Doğal Sit Alanlarının Ekolojik Temelli Bilimsel Araştırma Projesi" kapsamında; İlimizde doğal sit alanlarının korunması ve geliştirilmesi bakımından gerçekleştirilen Mevcut ve Potansiyel Doğal Sit alanlarına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Kaynaklar

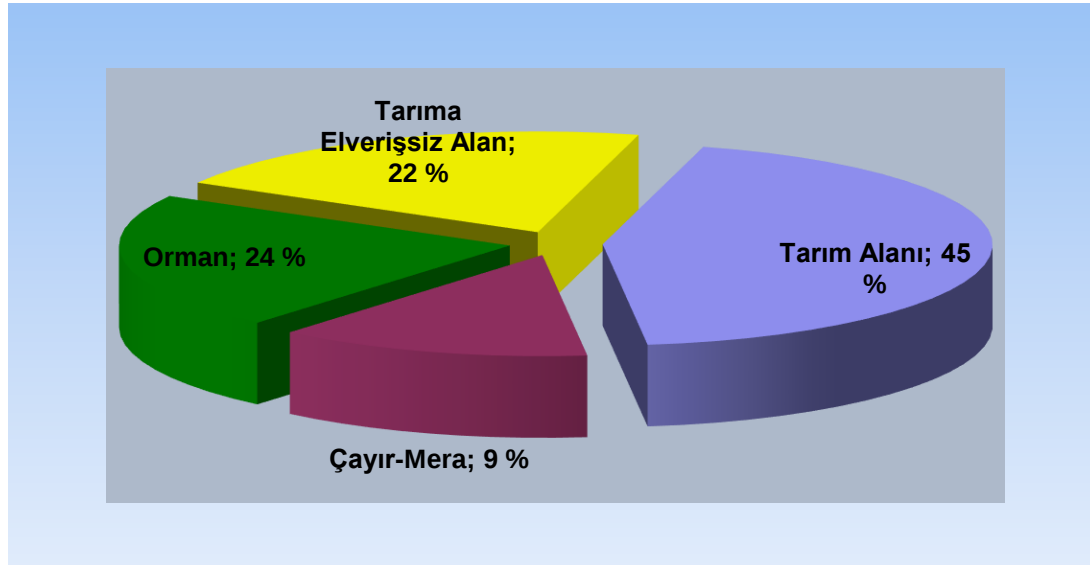
<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/27/Milli-Parklar>
<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/31/Sulak-Alanlar>
<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/28/Tabiat-Parklari>
<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/29/Tabiat-Anitlari>
<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/30/Tabiat-Koruma-Alanlari>
<https://ockb.csb.gov.tr/>

F. ARAZİ KULLANIMI

F.1. Arazi Kullanım Verileri

İlimizin arazi kullanımını büyük ölçüde tarım alanları oluşturmaktadır. Ormanlık alanlar arazilerin yaklaşık % 24'ünü oluşturmakta olup geriye kalan kısmı çayır- mera ve tarıma elverişsiz alandır.

CİNSİ	MİKTARI (HA.)	%
Tarım Alanı	695.923	45
Çayır-Mera	141.055	9
Orman	369.993	24
Tarıma Elverişsiz Alan	342.938	22
TOPLAM	1.549.909	100

Grafik 24- Arazi kullanım durumuna göre arazi sınıflandırması
(<https://corinecbs.tarimorman.gov.tr>, 2025)

Çizelge 56– Arazi kullanım sınıflandırması

(https://corinecbst.arimorman.gov.tr, 2025)

	ALAN BÜYÜKLÜĞÜ									
	1990		2000		2006		2012		2018	
Arazi Sınıfı	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
1) Yapay Alanlar	12.602,73	0,83	14.729,96	0,97	17.417,09	1,15	18.858,14	1,24	24.334,35	1,61
2) Tarımsal Alanlar	870.918,02	57,12	865.446,3	56,76	925.640,50	61,11	925.355,13	61,09	923.875,26	60,97
3) Orman ve Yarı Doğal Alanlar	626.620,37	41,10	625.400,21	41,02	552.189,44	36,45	551.786,3	36,43	546.973,38	36,1
4) Sulak Alanlar	426,56	0,03	426,56	0,03	634,95	0,04	821,3	0,05	855,56	0,06
5) Su Yapıları	14.157,87	0,93	18.722,42	1,23	18.953,36	1,25	18.014,46	1,19	19.317,40	1,27
TOPLAM	1.524.725,55	100,00	1.524.725,45	100,00	1.514.835,34	100,00	1.514.835,3	100,00	1.515.355,95	100

F.2. Mekânsal Planlama

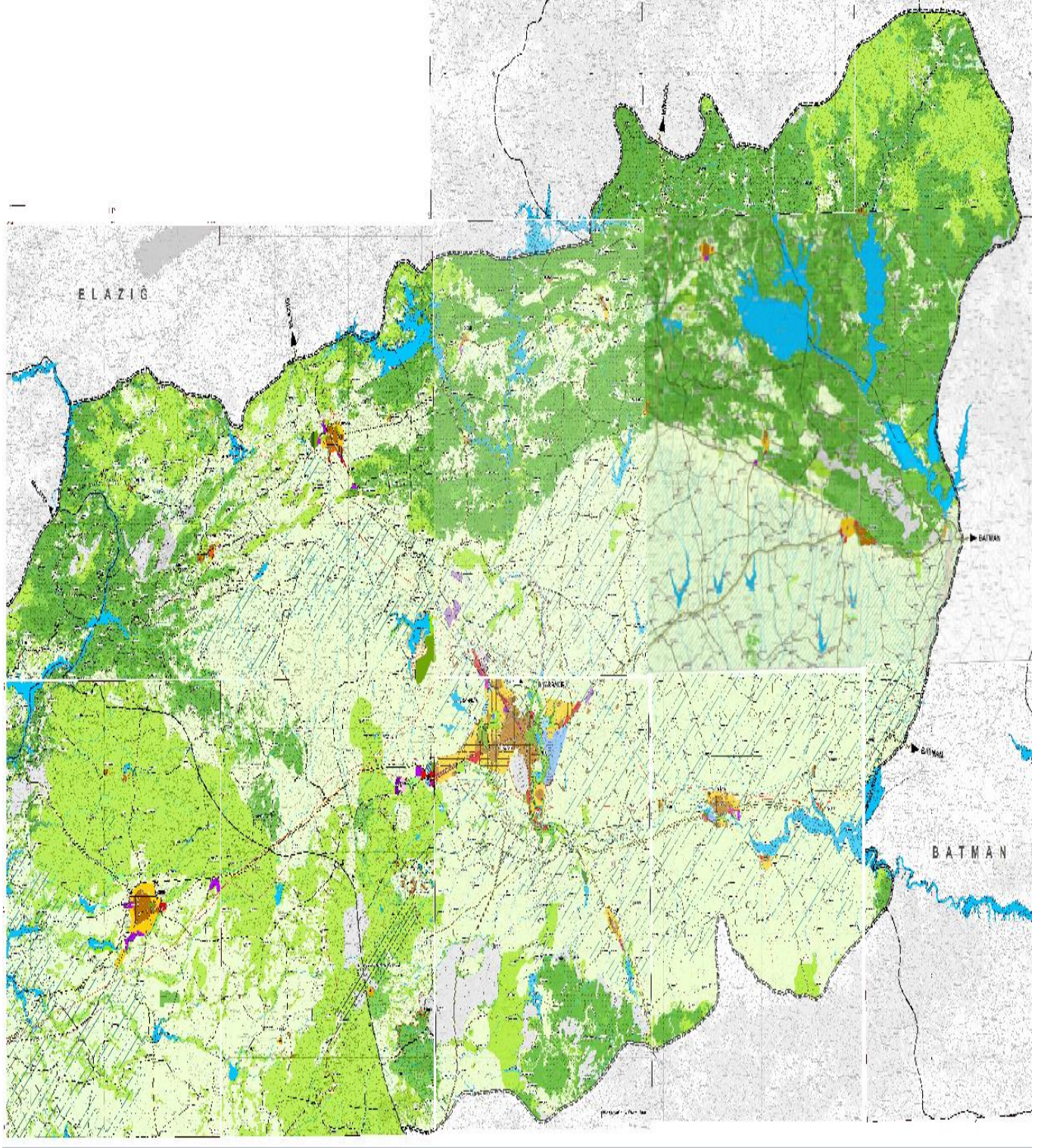
F.2.1. Çevre Düzeni Planı

30.10.2012 tarihinde onaylanan Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Paftaları, Plan Hükümleri ve Plan Açıklama Raporunun 2. askı sonrası itiraz onayı; 644 sayılı KHK'nın 7. maddesi ve 11.11.2008 tarihli ve 27051 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Çevre Düzeni Planlarına Dair Yönetmelik uyarınca 28.02.2013 tarihinde yapılmıştır.

28.02.2013 tarihinde onaylanan Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Paftaları, Plan Hükümleri ve Plan Açıklama Raporunun 3. askı sonrası itiraz onayı; 644 sayılı KHK'nın 7. maddesi ve 11.11.2008 tarihli ve 27051 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Çevre Düzeni Planlarına Dair Yönetmelik uyarınca 02.04.2014 tarihinde yapılmıştır.

02.04.2014 tarihinde onaylanmış olan Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın L44, M40, M41, M45 ve PlanHükümleri-5 paftaları, askı sürecindeki itirazların değerlendirilmesi sonrasında 06.04.2015 tarihinde onaylanmıştır.

Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır illerinden oluşan planlama bölgesini kapsayan anılan 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda; plan kararları oluşturulurken, öncelikle, GAP'ın öngördüğü gelişme aksları ve senaryoları korunmuştur. GAP Master Planı'nda tanımlanan ana gelişme güzergâhlarında yer alan, Diyarbakır ve Şanlıurfa, kentsel gelişmenin yoğunlaştığı bölgesel merkezler olarak ön plana çıkmaktadır. İl merkezleri dışında, bu hatlar üzerinde yer alan ilçe merkezlerinin öncelikli ve ağırlıklı olarak geliştirilmesi kararlaştırılmış, böylelikle kentsel altyapının verimli ve kolay biçimde oluşturulması hedeflenmiştir. Diğer yandan, ana gelişme aksları üzerinde belli bölgelerde kentsel kullanımların yoğunlaştırılması, Planlama Bölgesi'nin çok büyük bir kısmını kaplayan mutlak tarım, sulama ve arazi toplulaştırma alanlarına yönelik kentsel baskının azaltılmasını, koruma-kullanma dengesi çerçevesinde, nüfusun ve bölgeye nüfus getirecek kullanımların bu alanlarda toplanmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Harita 4 – Diyarbakır ilinin Çevre Düzeni Planı
(www.csb.gov.tr, 2025)

Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda 2024 yılında Bakanlığımız tarafından Diyarbakır ili sınırları içerisinde 1. No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 102. maddesi uyarınca 4 (dört) tane plan değişikliği yapılmıştır.

1. "Organize Sanayi Bölgesi" amaçlı Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Değişikliği (L44 Plan Paftası, Plan Değişikliği Açıklama Raporu) 1. No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 102. maddesi uyarınca 22.01.2024 tarihinde onaylanmıştır. Diyarbakır İli, Yenişehir İlçesi, Dökmetaş Mahallesi 0 ada 303 ve 708 numaralı taşınmazlar ile Yukarınasırlar Mahallesi 109 ada 22 parsel numaralı taşınmazda oluşan yaklaşık 130 ha büyüklüğündeki "Diyarbakır Tekstil İhtisas OSB 2. İlave Alanı"nın ÇDP'nin L 44 nolu paftasında "Organize Sanayi Bölgesi" (OSB) olarak düzenlenmesi uygun görülmüştür.
2. "Kentsel Servis Alanı" amaçlı Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Değişikliği (M43 Plan Paftası, Plan Değişikliği Açıklama Raporu) 1. No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 102. maddesi uyarınca 01.02.2024 tarihinde onaylanmıştır. "Kentsel Servis Alanı" tanımı uyarınca, alt ölçekli planlama çalışmalarını yönlendirmek amacıyla, Diyarbakır İli, Eğil İlçesi, Dere Mahallesi, 156 ada 10 ve 11 numaralı parsellerin bulunduğu yaklaşık 4.5 ha alanın Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planının L44 paftasında "kentsel servis alanı" olarak düzenlenmesi uygun bulunmuştur.
3. Diyarbakır İli, Sur İlçesine yönelik alınan yargı kararları çerçevesinde yeniden düzenlenen Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Değişikliği (M44 Plan Paftası, Plan Değişikliği Açıklama Raporu) 1. No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 102. maddesi uyarınca 10.02.2024 tarihinde onaylanmıştır.
 - a. TEMA Vakfı tarafından, Bakanlığımız aleyhine açılan davada Diyarbakır Merkezinde güneyinde Dicle Nehri kenarındaki kentsel gelişme alanı düzenlemelerinin iptaline ilişkin verilen karar ve ÇDP'nin "4.16. Bu plandan ölçü alınarak uygulama yapılamaz. Bu plan, bu plan ile belirlenen kentsel yerleşme alanlarının tamamının yerleşime açılacağını göstermez. Bu sınırlar, alt ölçekli planlama çalışmalarında ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri doğrultusunda ve bu plandaki nüfus kabullerine göre belirlenen alansal büyüklüğü aşmayacak şekilde doğal, yapay ve yasal eşikler çerçevesinde kesinleşir." hükmü doğrultusunda, DSİ 10. Bölge Müdürlüğünün 02.11.2022 tarihli ve 2824229 sayılı yazısı ile iletilen "Taşkın Risk Durumu" yaratan alanlar dikkate alınarak, Dicle Nehri kenarında ve Bağıvar yerleşiminin batısı, kuzeyi ve kuzey doğusunda kalan, fiilen tarla olarak kullanıldığı ve herhangi bir yapılaşmanın bulunmadığı tespit edilen ve herhangi bir imar uygulamasına konu edilmediği anlaşılan yaklaşık 320 ha büyüklüğündeki "Kentsel Gelişme Alanı"nın "Tarım Arazisi" olarak düzenlenmesi,

- b. Diyarbakır İli, Sur İlçesi, Çarıklı Mahallesi sınırları içerisinde, Dicle Nehrinin batısında kalan ve imar uygulaması görerek fiilen yapılaşmış alanlardaki kazanılmış hakların gözetilmesi amacıyla ÇDP’de Kentsel Gelişme Alanı” olarak tanımlı yaklaşık 130 ha büyüklüğündeki alanın “kentsel yerleşik alan” olarak düzenlenmesi,
 - c. Bağışvar yerleşiminin kuzeyinde yer alan ÇDP’de Kentsel Gelişme Alanı” olarak tanımlı, imar uygulaması görerek kısmı olarak yapılaşmış yaklaşık 40 ha büyüklüğündeki alanın “kentsel yerleşik alan” olarak düzenlenmesi,
 - d. Sur İlçesi, Çarıklı Mahallesi sınırları içerisinde 340 ada 5 parsel nolu taşınmazda kalan, ÇDP’de “Konut Dışı Kentsel Gelişme Alanı” olarak tanımlı, özel mülkiyete tabi, yaklaşık 13 ha büyüklüğündeki alanın DSİ 10. Bölge Müdürlüğünün 02.11.2022 tarihli ve 2824229 sayılı yazısı ile iletilen “Taşkın Risk Durumu” analizi de dikkate alınarak ve alt ölçekli plan çalışmalarında Sivil Havacılık Genel Müdürlüğünün ve DSİ 10. Bölge Müdürlüğünün uygun görüşünün alınması koşulu ile “Üniversite Alanı” olarak düzenlenmesi,
 - e. Sur İlçesi, Çarıklı Mahallesi sınırları içerisinde ÇDP’de “Ağaçlandırılacak Alan” olarak tanımlı, özel mülkiyete tabi yaklaşık 12 ha büyüklüğündeki alanın, Bakanlığımızca 02.11.2023 tarihinde onaylanan “Diyarbakır İli, Sur İlçesi, Çarıklı Mahallesi 667.12 ha alana ait İmar Planına Esas Jeolojik ve Jeoteknik Etüt Raporu”nda “Önlemler Alan 2.3” olarak değerlendirildiği dikkate alınarak, “Konut Dışı Kentsel Çalışma Alanı” olarak düzenlenmesi uygun görülmüştür.
4. "Kentsel Gelişme Alanı" amaçlı Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Değişikliği (M43, M44 Plan Paftaları, Plan Değişikliği Açıklama Raporu) 1. No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 102. maddesi uyarınca 24.07.2024 tarihinde onaylanmıştır. Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı’nın amaç, ilke ve stratejileri ile Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği’nin çevre düzeni planlarında değişiklik esaslarını düzenleyen 20. Maddesi çerçevesinde yapılan değerlendirmeler sonucunda sağlıklı kentsel yaşam alanlarının oluşturulması amacıyla alt ölçekli planlama çalışmalarını yönlendirmek üzere; “Diyarbakır İli, Bağlar İlçesi, Oğlaklı ve Karahan Mahalleleri 1, 2 ve 3 Nolu Gecekondu Önleme Bölgesi” sınırları içerisindeki “İlk Evim Arsa” projesine konu yaklaşık 460 hektarlık alanın ÇDP’nin “5.1.1.3. Kentsel yerleşik ve gelişme alanlarında, konut alanları ile eğitim tesisleri, sağlık tesisleri, açık ve kapalı spor alanları, yeşil alanlar, kamu kurum alanları, trafo vb. gibi sosyal ve teknik alt yapı alanları ile ticaret alanları, küçük sanayi sitesi alanları, turistik tesis alanları, konut dışı kentsel çalışma alanları v.b. gibi çalışma alanları yer alabilir.” plan hükmü uyarınca, ölçeğin gerektirdiği çizim tekniği çerçevesinde, ÇDP’nin M43 ve M44 nolu paftalarında “Kentsel Gelişme Alanı” olarak düzenlenmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.
5. Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı’nın amaç, ilke ve stratejileri ile Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği’nin çevre düzeni planlarında değişiklikleri düzenleyen 20. Maddesi çerçevesinde yapılan değerlendirmeler ve aynı yönetmeliğin Ek1-ç Çevre Düzeni Planı Gösterimlerinin Açıklamalar Bölümünde yer alan “Kentsel Servis Alanı” tanımı uyarınca, alt ölçekli planlama çalışmalarını yönlendirmek amacıyla, Diyarbakır İli, Şirinevler Mahallesi 371 ada 12, 14 ve 15 parsel numaralı taşınmazların bulunduğu yaklaşık 7 ha büyüklüğündeki alanın

Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın L43 paftasında "kentsel servis alanı" olarak düzenlenmesi uygun görülmüştür.

6. Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın amaç, ilke ve stratejileri ile Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin çevre düzeni planlarında değişiklikleri düzenleyen 20. Maddesi çerçevesinde yapılan değerlendirmeler ve aynı yönetmeliğin Ek1-ç Çevre Düzeni Planı Gösterimlerinin Açıklamalar Bölümünde yer alan "Kentsel Servis Alanı: Belediye hizmet alanı, kamu hizmet alanı, konut dışı kentsel çalışma alanı, toplu işyerleri ve küçük sanayi sitesi alanlarının yer aldığı kentsel ölçekte çalışma alanlarıdır." tanımı uyarınca, alt ölçekli planlama çalışmalarını yönlendirmek ve kentsel çalışma alanlarının yoğunluklu bulunduğu bölgede kullanım bütünlüğünü sağlamak amacıyla, Diyarbakır İli, Kayapınar İlçesi, Kaldırım Mahallesi 101 ada 381,396,374 parsel nolu taşınmazların bulunduğu 166 ha büyüklüğündeki alanın ÇDP'nin M43 paftasında "kentsel servis alanı" olarak düzenlenmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.
7. Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın amaç, ilke ve stratejileri ile Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin çevre düzeni planlarında değişiklikleri düzenleyen 20. Maddesi çerçevesinde yapılan değerlendirmeler ve aynı yönetmeliğin Ek1-ç Çevre Düzeni Planı Gösterimlerinin Açıklamalar Bölümünde yer alan "6. Kentsel Servis Alanı: Belediye hizmet alanı, kamu hizmet alanı, konut dışı kentsel çalışma alanı, toplu işyerleri ve küçük sanayi sitesi alanlarının yer aldığı kentsel ölçekte çalışma alanlarıdır." tanımı uyarınca, alt ölçekli planlama çalışmalarını yönlendirmek, kentsel çalışma alanlarının yoğunluklu bulunduğu bölgede kullanım bütünlüğünü sağlamak amacıyla, Diyarbakır İli, Bağlar İlçesi, Oğlaklı Mahallesi 171 Parsel nolu taşınmazın bulunduğu yaklaşık 80 ha alanın, 48 ha'lık kısmının ÇDP'nin M43 paftasında "kentsel servis alanı" olarak düzenlenmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.
8. Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın amaç, ilke ve stratejileri ile Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin çevre düzeni planlarında değişiklikleri düzenleyen 20. Maddesi çerçevesinde yapılan değerlendirmeler ve aynı yönetmeliğin Ek1-ç Çevre Düzeni Planı Gösterimlerinin Açıklamalar Bölümünde yer alan "6. Kentsel Servis Alanı: Belediye hizmet alanı, kamu hizmet alanı, konut dışı kentsel çalışma alanı, toplu işyerleri ve küçük sanayi sitesi alanlarının yer aldığı kentsel ölçekte çalışma alanlarıdır." tanımı uyarınca, alt ölçekli planlama çalışmalarını yönlendirmek, kentsel çalışma alanlarının yoğunluklu bulunduğu bölgede kullanım bütünlüğünü sağlamak amacıyla, Diyarbakır İli, Bağlar İlçesi, Oğlaklı Mahallesi 0 Ada 383 Parsel ve Övündüler Mahallesi 0 Ada 124 Parsel nolu taşınmazların bulunduğu yaklaşık 61 ha alanın ÇDP'nin M43 paftasında "kentsel servis alanı" olarak düzenlenmesi uygun bulunmuştur.

F.3. Sonuç ve Değerlendirme

İlimizin arazi varlığının büyük kısmını Tarım ve Orman Arazileri oluşturduğu görülmektedir. İlimizin onaylanmış üst kademe mekânsal plan olarak Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı bulunmaktadır.

Kaynaklar

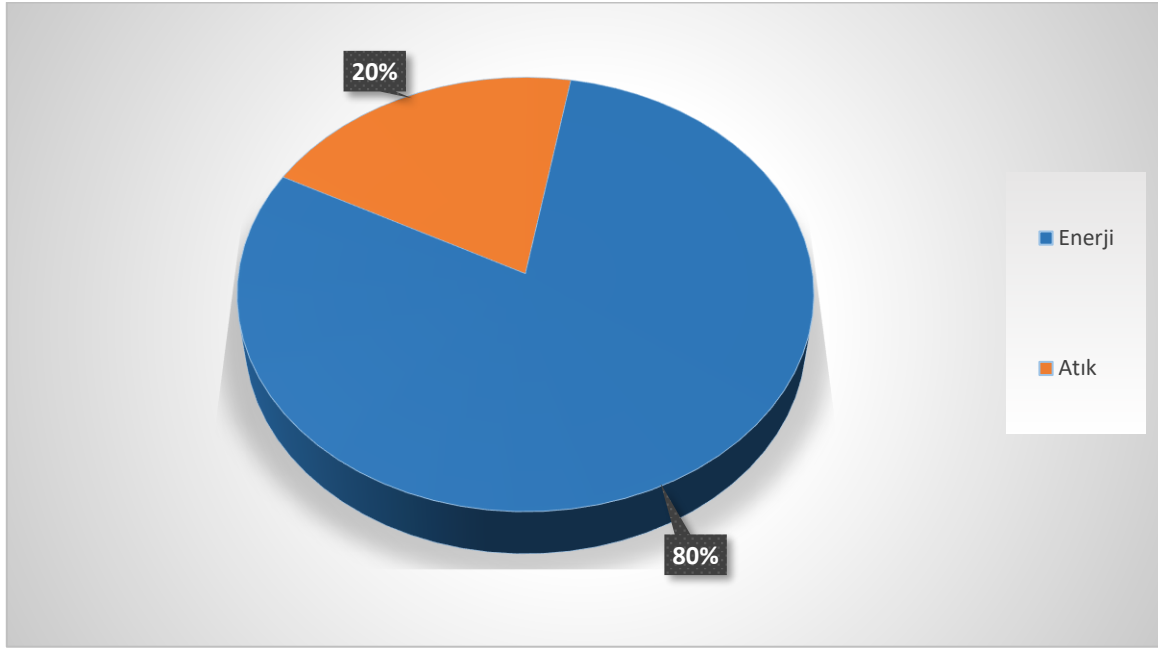
Tarım ve Orman Bakanlığı (<https://corinecbs.tarimorman.gov.tr/>)
Diyarbakır Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü

G. ÇED, ÇEVRE İZİN VE LİSANS İŞLEMLERİ

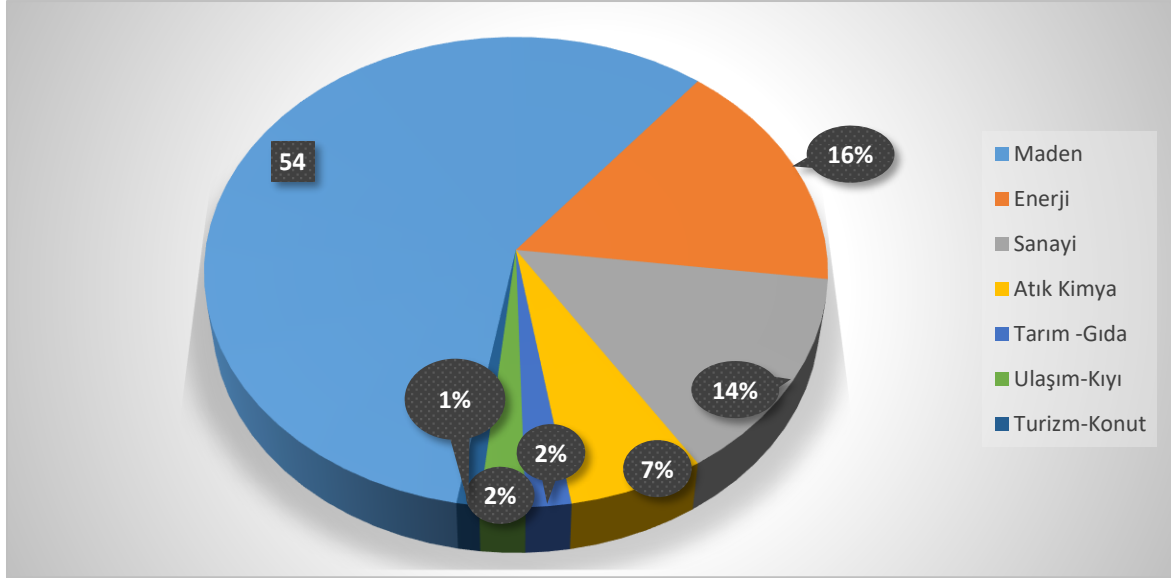
G.1. Çevresel Etki Değerlendirmesi İşlemleri

Çizelge 57– Bakanlık merkez ve ÇŞİDİM tarafından 2024 yılı içerisinde alınan ÇED Olumlu ve ÇED Gerekli Değildir Kararlarının sektörel dağılımı*
(e-ÇED Yazılımı, <https://ced.csb.gov.tr/>, 2025)

Karar	Maden	Enerji	Sanayi	Tarım- Gıda	Atık- Kimya	Ulaşım- Kıyı	Turizm- Konut	TOPLAM
ÇED Gerekli Değildir	50	4	18	1	4	1	2	80
ÇED Gereklidir	-	-	-	-	-	-	-	-
ÇED Olumlu Kararı	-	4	-	-	1	-	-	5
ÇED Olumsuz Kararı	-	-	-	-	-	-	-	-

Grafik 25 – 2024 yılında ÇED Olumlu Kararı alınan projelerin sektörel dağılımı
(e-ÇED Yazılımı, <https://ced.csb.gov.tr/>, 2025)

Grafik 26–2024 yılında ÇED Gerekli Değildir Kararı alınan projelerin sektörel dağılımı
(e-ÇED Yazılımı; <https://ced.csb.gov.tr/>, 2025)

Çizelge 58– Bakanlık merkez ve ÇŞİDİM tarafından 2014-2024 yılları arasında verilen muafiyet kararlarının sektörel dağılımı

(e-ÇED Yazılımı; <https://ced.csb.gov.tr/>, 2025)

Maden	Enerji	Sanayi	Tarım-Gıda	Atık-Kimya	Ulaşım-Kıyı	Turizm-Konut	TOPLAM
247	354	924	273	235	53	216	2.302

Çizelge 59– 2014-2024 yılları arasında verilen iade/iptal kararlarının sektörel dağılımı

(e-ÇED Yazılımı; <https://ced.csb.gov.tr/>, 2025)

Maden	Enerji	Sanayi	Tarım-Gıda	Atık-Kimya	Ulaşım-Kıyı	Turizm-Konut	TOPLAM
7	13	4	1	2	1	2	30

G.2. Çevre İzin ve Lisans İşlemleri

Çizelge 60–2024 yılında Bakanlık Merkez teşkilatı ve ÇŞİDİM tarafından verilen Geçici Faaliyet Belgesi ve Çevre İzni/Çevre İzni ve Lisansı Belgesi sayıları

(e-İzin Yazılımı, 2025)

	EK-1	EK-2	TOPLAM
Geçici Faaliyet Belgesi	3	24	27
Çevre İzin/Çevre İzin ve Lisans Belgesi	2	38	40
TOPLAM			67

Grafik 27 –2024 yılında verilen Çevre İzin/ Çevre İzin ve Lisans Belgelerinin konularına göre dağılımı
(e-izin yazılımı, 2025)

G.3. Sonuç ve Değerlendirme

İlimizde, 2024 yılı içerisinde 80 adet projeye ÇED Gerekli Değildir kararı verilmiştir. ÇED Gerekli Değildir kararı verilen projelerin büyük kısmını yine madencilik sektörü oluşturmaktadır. İlimizde çevre izni verilen tesislerin önemli miktarını madencilik, atık yönetimi ve sanayi sektörü oluşturmaktadır.

Kaynaklar

Diyarbakır Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü
e-ÇED Yazılımı
e-İzin Yazılımı

H. ÇEVRE DENETİMLERİ VE İDARİ YAPTIRIM UYGULAMALARI

H.1. Çevre Denetimleri

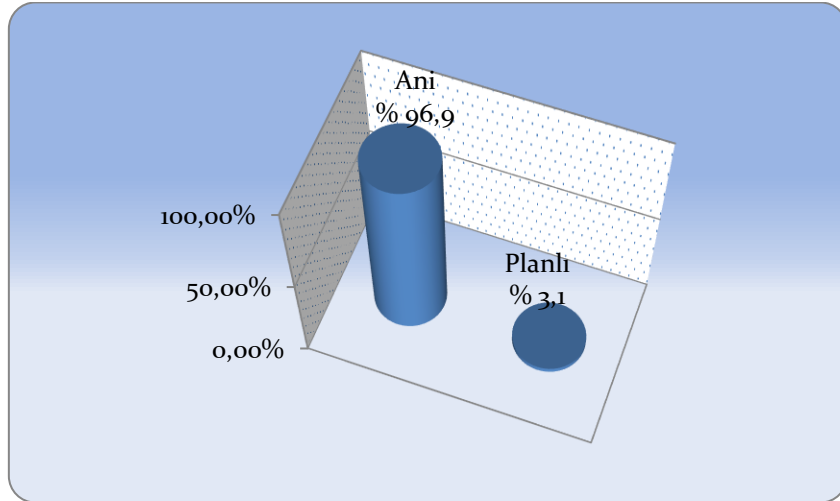
Bu rapor kapsamında denetim faaliyetleri değerlendirilirken, gerçekleştirilen denetimler planlı (rutin) ve ani (plansız-rutin olmayan) denetimler olarak ikiye ayrılmıştır. Planlı denetimler, bir ya da çok yıllık bir program çerçevesinde İl Müdürlüğü tarafından haberli veya habersiz olarak gerçekleştirilen denetimlerdir. Plansız denetimler ise;

- izin yenileme prosedürünün bir parçası olarak,
- yeni izin alma prosedürünün bir parçası olarak,
- kaza ve olaylar sonrasında (yangın ve aniden ortaya çıkan kirlilikler gibi),
- mevzuata uygunsuzluğun fark edildiği durumlarda,
- Bakanlık ya da ÇŞİDİM tarafından gerek görülen durumlarda,
- ihbar veya şikâyet sonrasında

ani olarak gerçekleşen ve herhangi bir programa bağlı kalınmaksızın ÇŞİDİM tarafından yapılan denetimlerdir.

Çizelge 61- 2024 yılında ÇŞİDİM tarafından gerçekleştirilen denetimlerin sayısı
(e-denetim yazılımı, 2025)

Denetimler	Toplam
Planlı denetimler	12
Plansız (ani/şikâyet) denetimler	375
Genel Toplam	387

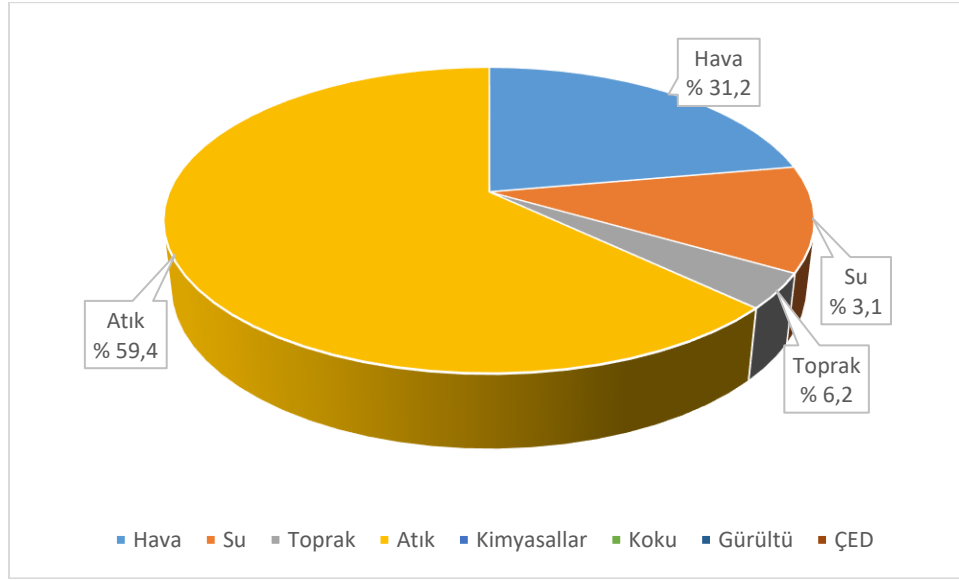
Grafik 28- ÇŞİDİM tarafından 2024 yılında gerçekleştirilen planlı ve ani çevre denetimlerinin dağılımı
(e-denetim yazılımı, 2025)

H.2. Şikâyetlerin Değerlendirilmesi

Çizelge 62–2024 yılında ÇŞİDİM’e gelen tüm şikâyetler ve bunların değerlendirilme durumları

(Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, 2025)

Şikâyetler	Hava	Su	Toprak	Atık	Kimyasallar	Gürültü	ÇED	TOPLAM
Şikâyet sayısı	10	1	2	19	-	-	-	32
Denetimle sonuçlanan şikâyet sayısı	10	1	2	19	-	-	-	32
Şikâyetleri denetimle sonuçlanma (%)	100	100	100	100	-	-	-	100

Grafik 29- 2024 yılında ÇŞİDM gelen şikâyetlerin konulara göre dağılımı

(Diyarbakır Çevre ve Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, 2025)

H.3. İdari Yaptırımlar

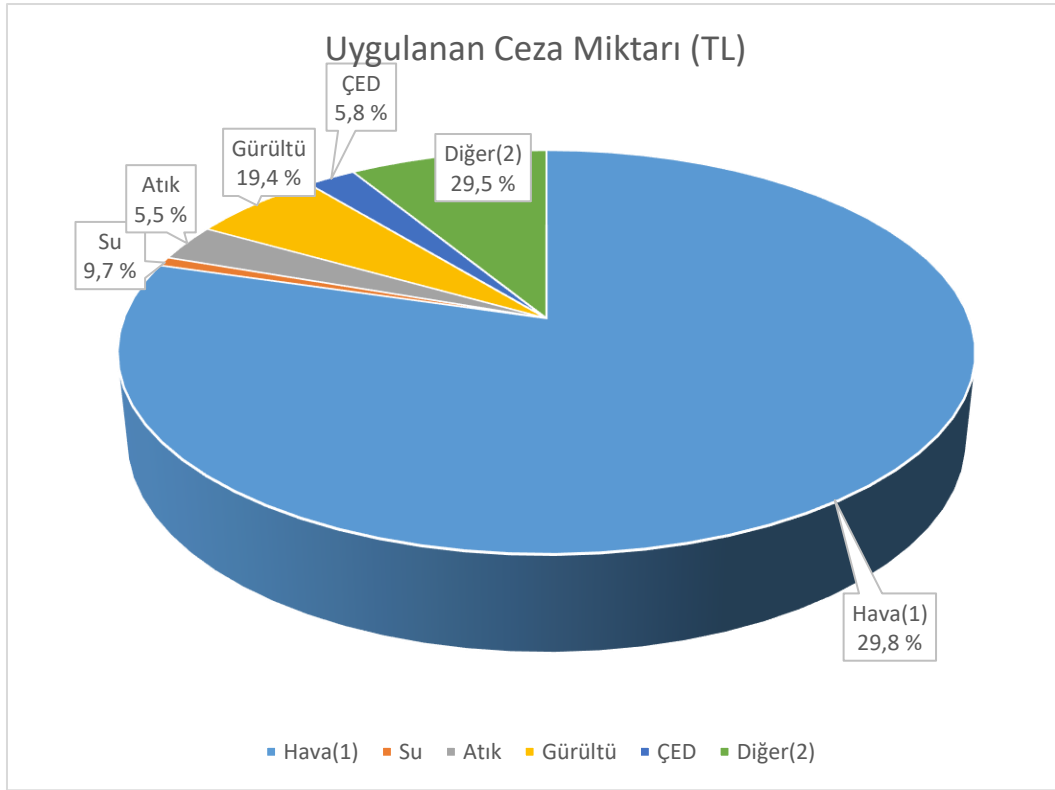
Çizelge 63- 2024 yılında ÇŞİDM tarafından uygulanan ceza miktarları ve sayısı

(e-denetim yazılımı, 2025)

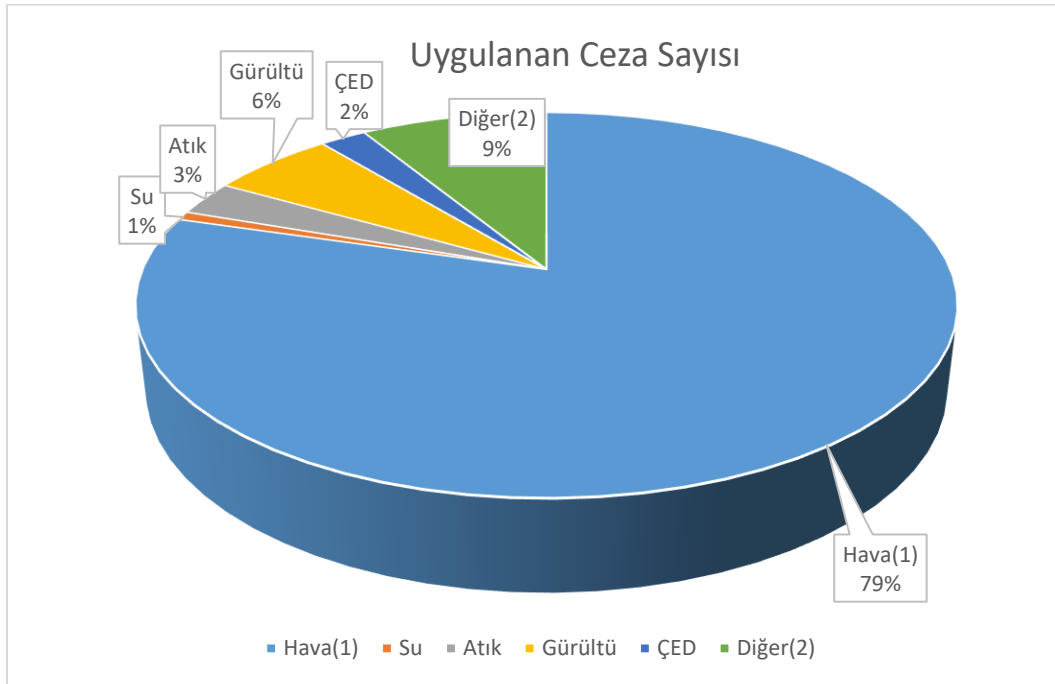
	Hava ⁽¹⁾	Su	Toprak	Atık	Kimyasallar	Gürültü	ÇED	Diğer ⁽²⁾	TOPLAM
Ceza Miktarı (TL)	₺2.857.586,17	₺929.233,00	-	₺531.413,00	-	₺1.858.112,00	₺562.044,00	₺2.830.263,70	₺9.568.651,87
Uygulanan Ceza Sayısı	109	1	-	4	-	8	3	12	137

1-Anız yakma fiilinden dolayı kesilen cezalar

2-Bilgi belge sunmamak ve Kaçak malzeme alımından kaynaklı kesilen ceza miktarları

Grafik 30- 2024 yılında ÇŞİDM tarafından uygulanan idari para cezaları miktarının konulara göre dağılımı
(e-denetim yazılımı, 2025)

Grafik 31- 2024 yılında ÇŞİDM tarafından uygulanan idari para cezaları sayısının konulara göre dağılımı
(e-denetim yazılımı, 2025)

H.4. Çevre Kanunu Uyarınca Durdurma Cezası Uygulamaları

2024 yılı içerisinde herhangi bir firmaya kapatma cezası uygulanmamıştır.

H.5. Sonuç ve Değerlendirme

İlimizde Çevre Kanunu kapsamında toplam 387 adet denetim yapılmış olup, bu denetimlerin çoğunluğunu ani denetimler oluşturmaktadır. İl Müdürlüğüne gelen şikâyet konularını öncelikli olarak atık, hava ve toprak kirliliği konuları oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra hava, atık, ÇED ve Anız yakılması gibi konularda toplam 137 adet idari yaptırım kararı uygulanmıştır.

Kaynaklar

Diyarbakır Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü
e-Denetim Yazılımı

I. KİRLETİCİ SALIM VE TAŞIMA KAYDI UYGULAMALARI

Avrupa Kirletici Salım ve Taşıma Kaydının kurulmasına ilişkin 18/1/2006 tarihli ve (AT) 166/2006 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü dikkate alınarak Avrupa Birliği mevzuatına uyum çerçevesinde hazırlanmış olan Kirletici Salım ve Taşıma Kaydı (KSTK) Yönetmeliği 4 Aralık 2021 tarihli ve 31679 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

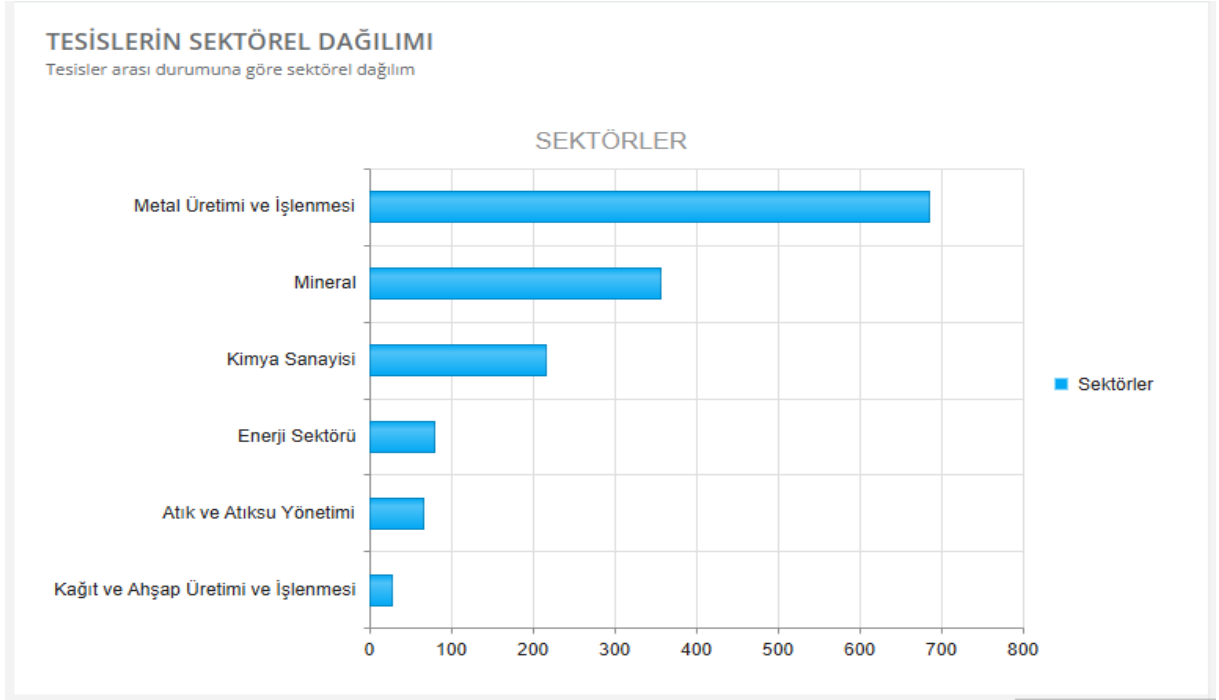
KSTK; belirli endüstriyel faaliyetlerden kaynaklanan kirleticilerin hava, su, toprak gibi alıcı ortamlara bırakılmasına ve arıtma, işleme vb. faaliyetler için atıksu aracılığıyla taşınmasına ve tehlikeli/tehlikesiz atıkların taşınmasına ilişkin bilgileri içeren ve düzenli aralıklarla tesisler tarafından gerçekleştirilecek raporlamaya dayanan envanterin uluslararası tanımıdır.

Yönetmelik, Ek-1 Faaliyetlerin Listesi'nde 9 Sektör altında sınıflandırılmış 65 endüstriyel faaliyet için kademeli olarak yürürlüğe girmekte ve 91 kirleticinin raporlanmasını kapsamaktadır. Yönetmeliğin yayımı tarihinde enerji ve metal sektörü; bir yıl sonra maden ve kimya sektörü; iki yıl sonra atık ve atıksu yönetimi ile kağıt ve ahşap sektörü, üç yıl sonra yoğun hayvancılık ve su ürünleri yetiştiriciliği, gıda ve içecek sektöründe hayvansal ve bitkisel ürünler ve diğer faaliyetler başlığı altında yer alan endüstriyel faaliyetleri gerçekleştiren tesisler KSTK Sistemine dahil olarak yıllık raporlamalarını kademeli olarak gerçekleştirmektedir.

Çizelge 64- Diyarbakır İlinde Kirletici Salım ve Taşıma Kaydı Sistemine Kayıtlı Tesislerin Sektörel Dağılımı

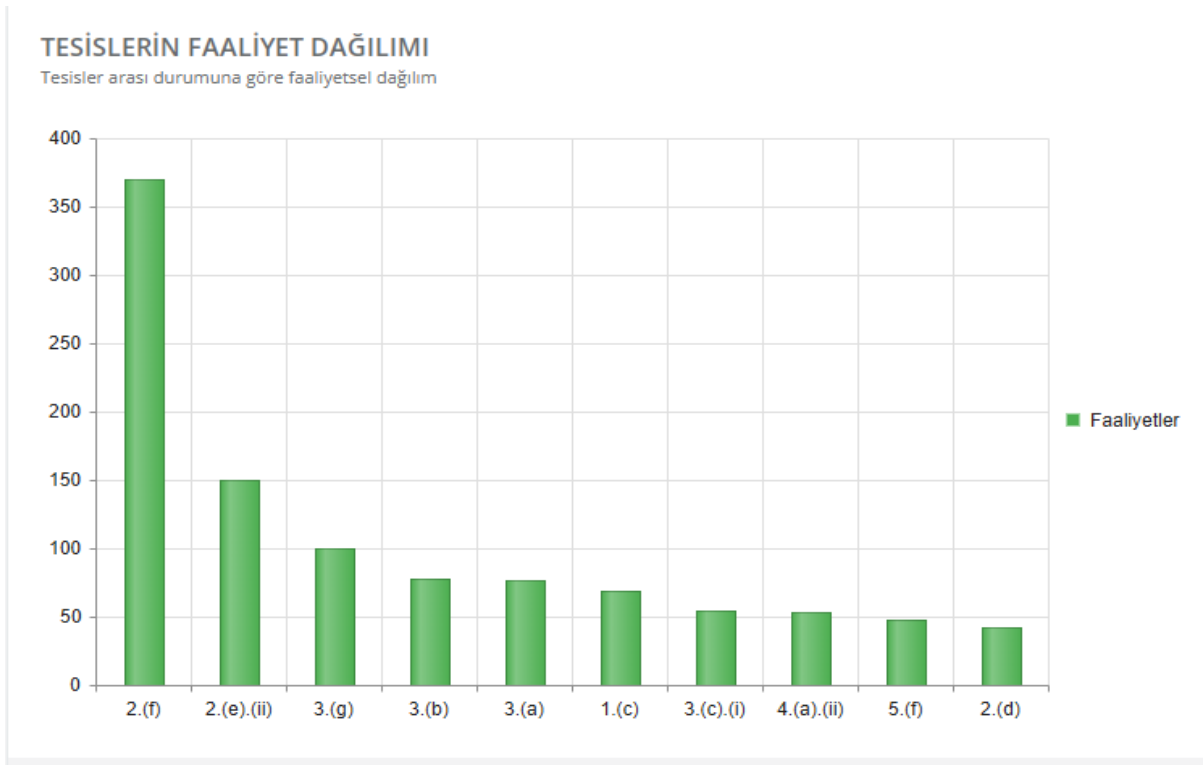
Tesisin Ana Faaliyetinin Dahil Olduğu Sektör	KSTK Tesis Sayısı
Enerji sektörü	-
Metal üretimi ve işlenmesi	-
Mineral/Maden sanayisi	1
Kimya sanayisi	-
Atık ve atıksu yönetimi	-
Kağıt ve ahşap üretimi ve işlenmesi	-
Yoğun hayvancılık ve su ürünleri yetiştiriciliği	-
Gıda ve içecek sektöründe hayvansal ve bitkisel ürünler	-
Diğer faaliyetler	-
TOPLAM	1

Grafik 32– Diyarbakır İlinde Kirletici Salım ve Taşıma Kaydı Sistemine Kayıtlı Tesislerin Sektörel Dağılımı

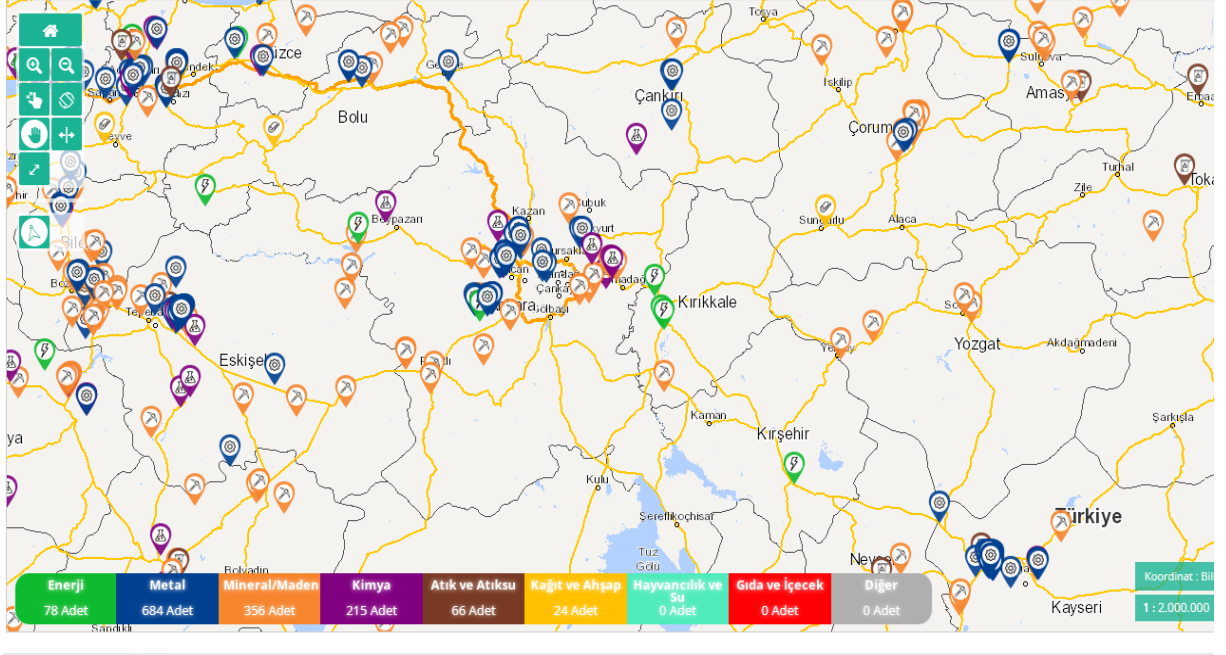
Grafik 33- Diyarbakır İlinde Kirletici Salım ve Taşıma Kaydı Sistemine Kayıtlı Tesislerin Endüstriyel Faaliyet Dağılımı

(* Not: Sisteme tam olarak geçilmediğinden veriler mevcut değildir.)

Harita 5 - Diyarbakır İlinde Kirletici Salım ve Taşıma Kaydı Sistemine Kayıtlı Tesislerin Harita üzerinde gösterimi

(* Not: Sisteme tam olarak geçilmediğinden veriler mevcut değildir.)

İ. ÇEVRE EĞİTİMLERİ

2024 yılı içerisinde herhangi bir eğitim düzenlenmemiştir.

Kaynaklar

Diyarbakır Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü